

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
LYGINAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

LINA ŠIMKŪNAITĖ
(TEISĖS IR VALDYMO STUDIJŲ PROGRAMA)

ATSKYRIMO PRINCIPAS GINKLUOTUOSE KONFLIKTUOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Justinas Žilinskas

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS	3
1. TIESIOGINIO DALYVAVIMO KARO VEIKSMUOSE ĮTAKA ATSKYRIMO PRINCIPO GINKLUOTAME KONFLIKTE TAIKYMUI	6
1.1 Tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose samprata	8
1.2 Veiksmai, laikytini tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose	14
1.2.1 <i>Karinio personalo, įrangos ir karinių objektų puolimas</i>	14
1.2.2 <i>Kompiuterinių tinklų atakos ir jų panaudojimas</i>	17
1.2.3 <i>Žvalgyba</i>	19
1.2.4 <i>Ginklų sistemų projektavimas, transportavimas, valdymas ir priežiūra</i>	20
1.2.5 <i>Karinio personalo verbavimas, mokymai ir karinės konsultacijos</i>	21
1.2.6 <i>Materialinis techninis aprūpinimas</i>	22
1.2.7 <i>Žmonių skydai</i>	22
1.3 Tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose trukmė	27
2. ATSKYRIMO PRINCIPO GINKLUOTAME KONFLIKTE TAIKYMAS PRIVAČIŲ KARINIŲ IR SAUGUMO KOMPANIJŲ PERSONALO ATŽVILGIU	31
2.1 Privačios kompanijos ginkluotame konflikte, jų samprata ir funkcijos	34
2.2 Privačių karinių ir saugumo kompanijų personalas kaip kombatantai	37
2.3 Privačių karinių ir saugumo kompanijų personalas kaip civiliai	44
2.4 Privačių karinių ir saugumo kompanijų personalas kaip samdiniai	47
3. KASETINIŲ ŠAUDMENŲ NAUDOJIMO GINKLUOTUOSE KONFLIKTUOSE ATITIKIMAS ATSKYRIMO PRINCIPUI	53
IŠVADOS	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS	66
Norminė literatūra	66
Specialioji literatūra	66
Publikacijos internete	68
ANOTACIJA	72
SANTRAUKA	73
ANNOTATION	74
SUMMARY	75

IVADAS

Darbo aktualumas. Atskyrimo principas ginkluotuose konfliktuose yra šiuolaikinės tarptautinės humanitarinės teisės pagrindas. Jis reikalauja, kad konflikto šalys visuomet skirtų civilius gyventojus ir kombatantus, taip pat civilinius ir karinius objektus ir atitinkamai imtųsi veiksmų tik prieš karinius objektus.¹ Tačiau, jei atskyrimo principo ginkluotuose konfliktuose anksčiau laikytis buvo pakankamai lengva, kadangi riba tarp kombatantų ir civilių buvo pakankamai aiški, tai paskutiniaisiais dešimtmečiais, jai pradėjus nykti, tai tapo pakankamai sudėtingu uždaviniu. Tokį rezultatą sąlygojo keletas priežasčių. Visų pirma, visuotinė privatizacija paveikė valstybių kariuomenes, kadangi vis daugiau iki šiol karinių pajėgų funkcijomis laikytų veiklų buvo perduota privačiam sektoriui. Tai ypač padidino privačių kompanijų, o ir jų darbuotojų, skaičių ginkluotuose konfliktuose. Šiai dienai tokios privačios kompanijos atlieka plataus spektro ir įvairaus pobūdžio užduotis, nuo materialinio techninio aprūpinimo iki taktinės žvalgybos ar ginklų sistemų valdymo, todėl tampa nebeaišku, koks yra šių kompanijų teisinis statusas ginkluotame konflikte ir kuriai ginkluoto konflikto dalyvių kategorijai: civilių ar kombatantų, turėtų būti priskiriami jų darbuotojai. Atsakymai į šiuos klausimus yra esminiai, siekiant užtikrinti tinkamą atskyrimo principo ginkluotame konflikte taikymą, kadangi tokių privačių kompanijų darbuotojų priskyrimas kombatantų kategorijai suteiktų jiems teisę tiesiogiai dalyvauti karo veiksmuose, tačiau tuomet jie būtų laikomi teisėtais kariniais taikiniais, tuo tarpu jų priskyrimas civilių kategorijai garantuotų jiems apsaugą nuo karo veiksmų keliamų pavojų ir jie negalėtų būti laikomi teisėtais kariniais objektais, išskyrus atvejus ir laiką, kai jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose. Ši išlyga parodo, kad tinkamam atskyrimo principo taikymui taip pat svarbus ir tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose faktas. Čia susiduriame su dar viena problema, kadangi niekur nėra aiškiai apibrėžta, kokie konkretūs asmens veiksmai laikytini tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, o padidėjęs civilių, dalyvaujančių ginkluotuose konfliktuose, skaičius, šį klausimą šiandien daro itin aktualų. Neesant aiškaus supratimo, kokie veiksmai laikytini tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, o kokie ne, sudėtinga nustatyti, kurie asmenys yra saugomi nuo karo atakų, o kurie gali būtų teisėtai puolami, todėl iškyla ir sunkumų tinkamai įgyvendinant atskyrimo principą ginkluotuose konfliktuose. Kita vertus, šio principo užtikrinimui neužtenka vien tik žinoti aiškią ribą tarp kombatantų ir civilių, tarp teisėtų karinių taikinių ir saugomų asmenų, svarbūs ir kariavimo būdai bei priemonės, kurias pasirenka konflikto šalys, siekdamos savo tikslų. Pastaraisiais metais viena iš labiausiai diskutuojamų kariavimo priemonių yra kasetiniai šaudmenys. Ar šio ginklo naudojimas

¹ Ženevos Konvencijų Papildomas Protokolas Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas)// Valsybės žinios. 2000, Nr. 63-1909.

atitinka atskyrimo principą? Ar jis veikia tiksliai karinio taikinio atžvilgiu, ar jo aukomis gali tapti ir civiliai? O gal šio ginklo naudojimą galima būtų priskirti atakoms be atrankos ir todėl naudoti jį ginkluoto konflikto metu, kaip prieštaraujantį atskyrimo principui, turėtų būti uždrausta?

Visus šiuos probleminius klausimus nagrinėsime ir bandysime išspręsti šiame darbe. Visų pirma, išanaluosime tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose įtaką atskyrimo principo ginkluotuose konfliktuose taikymui ir panagrinėsime ginkluoto konflikto metu asmenų atliekamų veiksmų grupes bei jų priskyrimą tiesioginiam arba netiesioginiam dalyvavimui karo veiksmuose, taip pat bandysime apibrėžti tokio dalyvavimo karo veiksmuose trukmę. Visų antra, išnagrinėsime atskyrimo principo ginkluotame konflikte taikymą privačių kompanijų darbuotojų atžvilgiu, apibrėždami jų teisinį statusą. Galiausiai, nustatysime kasetinių šaudmenų naudojimo ginkluotuose konfliktuose atitikimą atskyrimo principui.

Kadangi atskyrimo principo ginkluotuose konfliktuose tema Lietuvoje yra beveik nenagrinėta, darbe daugiausia bus remiamasi tokių užsienio autorių, kaip Singer P., Schmitt M.N., Melzer N., Colonel Watkin K.W., Christensen E. R., Meyer M., Garraway Ch., Geiss R., Siegrist M., Saxon D., Boothby W.H, Wenger A., Mason J. A. S., McDonald A., Lyall Rewi, Schreier, F., Caparini, M., Perrin B., Cameron L., Gillard E. C., Captain Ridlon D. P., Beutel M. D., Faite A., Gaston E. L., Dormann K., Walther P., Schwartz M., Nakamura K. H., Doswald-Beck L., Scheimer M., Lieutenant Colonel Lacey M. O. ir Docherty B., moksliniais straipsniais, Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto (toliau TRKK) publikacijomis, įvairių diplomatinių konferencijų ataskaitomis, tarptautinės humanitarinės teisės (toliau THT) aktais bei publikacijomis internete.

Darbo objektas. Magistro baigiamojo darbo objektas yra atskyrimo principo taikymas ginkluotuose konfliktuose.

Darbo dalykas. Magistro baigiamojo darbo dalyką sudaro tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose ir kasetinių šaudmenų naudojimo ginkluotuose konfliktuose įtaka atskyrimo principo taikymui bei šio principo taikymas privačių karinių ir saugumo kompanijų personalo atžvilgiu.

Darbo tikslas. Magistro baigiamojo darbo tikslas yra išanalizuoti atskyrimo principo ginkluotuose konfliktuose taikymą tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose, privačių karinių ir saugumo kompanijų personalo bei kasetinių šaudmenų naudojimo atžvilgiu.

Darbo uždaviniai.

1. Išanalizuoti tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose įtaką atskyrimo principo ginkluotuose konfliktuose taikymui.
2. Išnagrinėti atskyrimo principo ginkluotuose konfliktuose taikymą privačių karinių ir saugumo kompanijų personalo atžvilgiu.

3. Nustatyti kasetinių šaudmenų naudojimo ginkluotuose konfliktuose atitikimą atskyrimo principui.

Darbe naudojami tyrimo metodai. Siekiant visapusiškai atskleisti tiriamą temą, darbe naudotasi įvairiais tyrimo metodais – mokslinės literatūros analizės, dokumentų analizės, loginiu, istoriniu, lingvistiniu, aprašomuoju ir sisteminės analizės.

1. TIESIOGINIO DALYVAVIMO KARO VEIKSMUOSE ĮTAKA ATSKYRIMO PRINCIPO GINKLUOTAME KONFLIKTE TAIKYMUI

Visais laikais civiliai daugiau ar mažiau prisidėdavo prie bendrų karo pastangų (*angl. war efforts*), nors tokie veiksmai dažniausiai ir būdavo atliekami toli nuo karo lauko. Šie veiksmai apėmė ginklų, įrangos, maisto, pastogės suteikimą, jų priežiūrą, taip pat ekonominę, administracinę bei politinę paramą. Tradiciškai tik maža dalis civilių buvo įtraukiami į realias karines operacijas.² Tačiau nuo Šaltojo karo pabaigos civilių skaičius ir jų funkcijos ginkluotuose konfliktuose dramatiškai kilo. Pirmojo Persijos įlankos karo metu vienam civiliui, dirbančiam pagal darbo sutartį, tekdavo apie 60 kariškių, šiandien Irake samdytų darbuotojų yra daugiau nei karinio personalo.³ Jungtinių Valstijų centrinė vadovybė, kuri prižiūri Irako ir Afganistano ginkluotus konfliktus, 2009 m. balandžio mėnesį įvairiems darbams atlikti buvo pasamdžiusi 242 300 civilių.⁴ Teigiama, kad dabar labiau apsimoka samdyti civilius nei kariškius, kadangi jie gali būti įdarbinami pavienei užduočiai, kuri nereikalauja ilgo pasiruošimo, mokymų ar didelių investicijų į patį asmenį. Kita vertus, karinių technologijų inovacijos taip pagreitėjo, kad kariuomenė tiesiog nespėja paruošti kvalifikuoto personalo tokių technologijų valdymui ir priežiūrai.⁵ O ir pačių karinių operacijų vykdymas persikėlė iš karo laukų vis labiau priartėdamas⁶ prie civilių gausiai apgyvendintų vietovių, tokių kaip Gazos miestas, Grozny ar Mogadishu.⁷ Didelė užduočių ir veiksmų, atliekamų civilių, dalyvaujančių šiuolaikiniuose kariniuose konfliktuose, įvairovė sukėlė dvejonų dėl atskyrimo principo ginkluotuose konfliktuose įgyvendinimo. Kyla klausimas, kur nubrėžti aiškia ribą tarp saugomų ir nesaugomų asmenų, civilinių ir karinių objektų, ir ar šis dvinaris skirstymas, lydintis atskyrimo principą, vis dar tinkamas šiandieniniam moderniam konfliktui ir besikeičiantiems kovos būdams.⁸ Civilių priartėjimas prie karinių operacijų ir šių operacijų

² International humanitarian law and the challenges of contemporary armed conflicts// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-867-ihl-challenges.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-15.

³ Christensen E. R. The Dilemma of Direct Participation in Hostilities// http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1398462; prisijungimo laikas: 2011-08-24.

⁴ Schmitt M. N. Deconstructing direct participation in hostilities: the constitutive elements// http://www.law.nyu.edu/ecm_dlv4/groups/public/@nyu_law_website_journals_journal_of_international_law_and_politics/documents/documents/ecm_pro_065931.pdf; prisijungimo laikas: 2011-09-04.

⁵ Christensen E. R. The Dilemma of Direct Participation in Hostilities// http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1398462; prisijungimo laikas: 2011-08-24.

⁶ International humanitarian law and the challenges of contemporary armed conflicts// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-867-ihl-challenges.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-15.

⁷ Direct participation in hostilities: questions & answers// <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/faq/direct-participation-ihl-faq-020609.htm>; prisijungimo laikas: 2011-08-15.

⁸ Geiss R., Siegrist M. Has the armed conflict in Afghanistan affected the rules on the conduct of hostilities?// International Review of the Red Cross. 2011, Nr.93(881). P. 21-22.

priartėjimas prie civilių ne tik apšunkimo atskyrimo principo taikymą, bet ir sukėlė naujas diskusijas dėl šio principo pritaikomumo šių dienų ginkluotiems konfliktams.

Atskyrimo principo taikymo tarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose atžvilgiu, visi asmenys, kurie nėra šalies ginkluotųjų pajėgų nariai ar *levee en masse*, yra civiliai ir todėl jiems garantuojama apsauga nuo tiesioginių atakų tol, kol jie tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose. Netarptautiniuose konfliktuose visi asmenys, kurie nėra šalies ginkluotųjų pajėgų ar organizuotų ginkluotų grupių nariai, kurių nenutrūkstama funkcija yra tiesiogiai dalyvauti karo veiksmuose (nuolatinė kombatanto funkcija), yra civiliai ir todėl saugomi nuo pavojų, kylančių dėl karo veiksmų, išskyrus atvejus ir laiką, kai jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose.⁹ Taigi tinkamam atskyrimo principo ginkluotame konflikte taikymui, ne tik būtina tiksliai žinoti, kurie asmenys yra kombatantai ir todėl esti teisėti puolimo taikiniai, o kurie asmenys yra saugomi civiliai, bet ir ar asmuo tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, ar ne. 1949 m. Ženevos konvencijų Papildomo Protokolo dėl tarptautinio ginkluoto konflikto aukų apsaugos (toliau ŽK PP I) 51str. 3d. ir 1949 m. Ženevos konvencijų Papildomo Protokolo dėl netarptautinio ginkluoto konflikto aukų apsaugos (toliau ŽK PP II) 13str. 3d. nustato, kad civiliai saugomi nuo pavojų, kylančių dėl karo veiksmų, išskyrus atvejus ir laiką, kai jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose.¹⁰ Taigi THT nustato išimtį, kad civiliai, tiesiogiai dalyvaujantys karo veiksmuose, praranda savo apsaugą nuo karo pavojų ir tampa teisėtais kariniais taikiniai, o pareiga atskirti juos nuo kombatantų išnyksta, tačiau kyla kita pareiga – atskirti taikius civilius nuo civilių, kurie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose. Tačiau kurie asmenys šių dienų ginkluotuose konfliktuose yra laikomi tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, o kurie ne? Kokia apsauga ir kada, atskyrimo principo atžvilgiu, garantuojama tokiems asmenims? Kad būtų lengviau atsakyti į šiuos klausimus ir atskirti šias asmenų kategorijas, būtina apibrėžti tikslią tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose sampratą, veiksmus, laikytinus tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose bei šio dalyvavimo trukmę. Tik aiškiai apibrėžus tiesioginį dalyvavimą karo veiksmuose, galime tikėtis tinkamo atskyrimo principo taikymo praktikoje civilių ir civilių, tiesiogiai dalyvaujančių karo veiksmuose, atžvilgiu.

⁹ Meyer M., Garraway Ch. Clearing the fog of war? The ICRC's Interpretive Guidance on Direct participation in hostilities.// Cambridge Journals, International and Comparative Law Quarterly. January 2010, Volume 59. P. 183.

¹⁰ Ženevos Konvencijų Papildomas Protokolas Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas)// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63-1909; Ženevos Konvencijų Papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II Protokolas)// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63-1909.

1.1 Tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose samprata

Iš 1949 m. Ženevos konvencijų (toliau ŽK) bendrojo 3str. kilusi aktyvaus dalyvavimo karo veiksmuose samprata sutinkama ne vienoje THT normoje.¹¹ Tačiau ŽK PP I ir ŽK PP II sutinkama ne aktyvaus, o tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose sąvoka. Gali kilti klausimas, ar aktyvaus ir tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose sampratos yra vienodos, ar ne. Kai kurie autoriai išdėstė nuomonę, kad aktyvus ir tiesioginis dalyvavimas gali būti skiriamas remiantis dvejomis civilių grupėmis: civiliai, kurie teikia paramą karinėms operacijoms, ir „gryni“ civiliai, kaip vaikai, kurie bet kuriomis aplinkybėmis turi būti saugomi ir visiškai atskirti nuo karinių operacijų. Tik civiliai, priskirtini pirmai grupei, būtų laikomi aktyviai dalyvaujančiais karo veiksmuose ir todėl taptų specialaus teisinio režimo, kaip imuniteto nuo atakų netekimas, subjektais.¹² Visgi pritartume kitai nuomonei, teigiančiai, kad aktyvus ir tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose yra tapačios sąvokos. Tai patvirtina ir tai, kad nors ŽK ir ŽK PP tekste anglų kalba naudojamos dvi sąvokos, tačiau lygiaverčiame prancūziškame variante naudojama vienintelė frazė „participant directement“, kuri parodo, kad terminai „tiesioginis“ ir „aktyvus“ reiškia tokio pačio laipsnio ir pobūdžio individualų dalyvavimą karo veiksmuose.¹³ Tą patį patvirtina ir ŽK PP I komentaras, šias dvi sąvokas pripažindamas sinonimais.¹⁴

Tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose THT apibūdinamas kaip individualus veiksmas, kuris, jei atliekamas civilio, sustabdo jo apsaugą nuo karo veiksmų keliamų pavojų, tačiau nei ŽK, nei ŽK PP nenustato konkrečios tiesioginio dalyvavimo kario veiksmuose sampratos.¹⁵ Šios sąvokos nerasime ir nacionaliniuose ar tarptautiniuose teisės aktuose, šalių jurisprudencijoje.¹⁶ ŽK PP I 51str. 3d. tik nustato, kad civiliai saugomi nuo pavojų, kylančių dėl karo veiksmų išskyrus atvejus ir laiką, kai jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose. Tokia pati frazė įtvirtinta ir ŽK PP II 13str. 3d., kur nustatyta, kad civiliai naudojami bendra apsauga nuo pavojų, kuriuos sukelia karinės operacijos tol,

¹¹ Background document: Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-02-background-document-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-11.

¹² Expert meeting report: Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-03-report-dph-2003-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-18.

¹³ Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in hostilities under International Humanitarian Law Adopted by the Assembly of the International Committee of the Red Cross on 26 February 2009// International Review of the Red Cross. 2008, Nr.90(872). P. 1013-1014.

¹⁴ Expert meeting report: Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-03-report-dph-2003-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-18.

¹⁵ International humanitarian law and the challenges of contemporary armed conflicts// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-867-ihl-challenges.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-15.

¹⁶ Background document: Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-02-background-document-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-11.

kol jie tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose.¹⁷ Įvairūs kariniai vadovai taip pat nesuteikia konkretaus tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose apibrėžimo, dažniausiai pabrėždami tik platų sprendimo dėl asmenų, kurie laikytini tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, priėmimo laisvės lauką.¹⁸ Tuo tarpu Izraelio Aukščiausiasis Teisingumo Teismas (PCATI) pasisakė, kad civilis tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, kai jis pats fiziškai juose dalyvauja arba kai jis planuoja, sprendžia ar siunčia kitus į tokį veiksmą.¹⁹ Melzer'is tiesioginį dalyvavimą karo veiksmuose savo darbe apibrėžė kaip asmenų atliekamus veiksmus, kurie yra dalis tarp ginkluoto konflikto šalių vykdomų karo veiksmų.²⁰ Tačiau ŽK PP I komentaras nustato, kad tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose sąvokos naudojimas tik kovai ar aktyvioms karinėms operacijoms apibūdinti būtų per siauras, tuo tarpu jį išplėtus ir apėmus visas karo pastangas jis būtų per platus, kadangi tuomet moderniuose karuose beveik visi gyventojai, nors ir ne tiesiogiai, bet dalyvautų karo veiksmuose. Tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose samprata negali būti per plati, nes tokiu atveju, civiliai liktų be apsaugos, o atskyrimo principas taptų praktiškai bereikšmis, kadangi dauguma civilių galėtų būti puolimo objektu. Kita vertus, apibrėžimas neturi būti ir per siauras, nes reikia atsižvelgti ir į teisėtą ginkluotųjų pajėgų poreikį efektyviai atsakyti į civilių naudojamus kariavimo būdus ir priemones.²¹

2003-2006 m. TRKK drauge su T.M.C. Asser institutu surengtų ekspertų susitikimų (toliau ekspertų susitikimai), kuriuose dalyvavo nuo 40 iki 50 teisės ekspertų iš karinės, akademinės bei valdymo srities, taip pat ir iš tarptautinių bei nevyriausybinų organizacijų,²² metu buvo nustatyta, kad tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose, turi atitikti tris reikalavimus:

➤ Veiksmas turi neigiamai paveikti priešingos ginkluoto konflikto šalies karines operacijas ar jos karinį pranašumą arba sukelti asmenų ar objektų, saugomų nuo tiesioginių atakų,

¹⁷ Ženevos Konvencijų Papildomas Protokolas Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas)// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63-1909; Ženevos Konvencijų Papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II Protokolas)// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63-1909.

¹⁸ Background document: Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-02-background-document-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-11.

¹⁹ Lyall Rewi Voluntary Human Shields, Direct Participation in Hostilities and the International Humanitarian Law Obligations of States// <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MelbJIL/2008/11.html>; prisijungimo laikas: 2011-09-13.

²⁰ Melzer N. Interpretive Guidance on the notion of direct participation in hostilities under IHL// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-05.

²¹ Background document: Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-02-background-document-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-11.

²² International humanitarian law and the challenges of contemporary armed conflicts// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-867-ihl-challenges.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-15.

sužalojimus, mirtis ar sunaikinimą.²³ (Žalos, kuri tikėtina kils iš veiksmo, masto reikalavimas. *Žalos mastas.*)

➤ Turi būti tiesioginis priežastinis ryšys tarp nagrinėjamo veiksmo ir laukiamo konkrečios atakos ar koordinuotos karinės operacijos, kurios sudėtinė dalis yra atliekamas veiksmas, rezultato. (Tiesioginio priežastinio ryšio tarp veiksmo ir laukiamos žalos reikalavimas. *Tiesioginis priežastinis ryšys.*)

➤ Nagrinėjamas veiksmas turi būti specialiai skirtas sukelti minėtas pasekmes, palaikant vieną iš konflikto šalių ir norint padaryti žalą kitai.²⁴ (*Ryšio su kariaujančia puse* – ryšio tarp veiksmo ir priešišku veiksmų, vykstančių tarp konflikto šalių, reikalavimas.²⁵)

Iš visų trijų reikalavimų žalos mastas yra tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose pagrindas.²⁶ Kad konkretus veiksmas būtų laikomas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, jo sukeliama žala turi pasiekti tam tikrą *mastą*. Šis mastas gali būti pasiektas *kokybiniu* ir *kiekybiniu* aspektu. Kokybinis reikalavimas yra patenkinamas, kai konkretus veiksmas pasireiškia konkrečia karinio pobūdžio žala: sulaikant, sužeidžiant ar nužudant karinio personalo narius ar darant žalą kariniams objektams. Kiekybinis reikalavimas patenkinamas, kai veiksmas sukelia mirtį, sužalojimus ar nuniokojimus, neišskiriant karinio ar civilinio sužalotų asmenų ar sunaikintų objektų pobūdžio.²⁷ Nebūtina, kad žala būtų realizuota, užtenka ir objektyvios tikimybės, kad veiksmas sukels šią numatomą žalą.²⁸ Ši nuostata buvo sukurta tam, kad kombatantai laiku reguotų į patį tiesioginį dalyvavimą karo veiksmuose, o ne lauktų žalos materializacijos. Būtų absurdiška manyti, kad civilis, šaudantis, bet nepataikantis, į kombatantą, nebūtų laikomas tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose vien dėl to, kad jokia žala dar nekilo.²⁹ Visgi praktikoje tikslus konkrečiaus veiksmo žalos mastas dažniausiai gali būti nustatytas tik kuomet žala jau yra padaryta.

²³ Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in hostilities under International Humanitarian Law Adopted by the Assembly of the International Committee of the Red Cross on 26 February 2009// International Review of the Red Cross. 2008, Nr.90(872). P. 1016.

²⁴ Ibid.

²⁵ Background document: "Draft interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities"// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2006-02-background-doc-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

²⁶ Schmitt M.N. Deconstructing direct participation in hostilities: the constitutive elements// http://www.law.nyu.edu/ecm_dlv4/groups/public/@nyu_law_website__journals__journal_of_international_law_and_politics/documents/documents/ecm_pro_065931.pdf; prisijungimo laikas: 2011-09-04.

²⁷ Background document: "Draft interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities"// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2006-02-background-doc-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

²⁸ Saxon D., Direct Participation in Hostilities February 2011 Law of Armed Conflict // <http://www.law.cam.ac.uk/faculty-resources/download/dan-saxon-direct-participation-in-hostilities-february-2011-law-of-armed-conflict/8672/pptx>; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

²⁹ Schmitt M.N. Deconstructing direct participation in hostilities: the constitutive elements// http://www.law.nyu.edu/ecm_dlv4/groups/public/@nyu_law_website__journals__journal_of_international_law_and_politics/documents/documents/ecm_pro_065931.pdf; prisijungimo laikas: 2011-09-04.

Priežastinis ryšys tarp veiksmo ir žalos konflikto šaliai gali būti tiesioginis ir netiesioginis. Tiesioginis priežastinis ryšys dažnai suprantamas kaip žalos sukėlimas vienu priežastiniu veiksniu – vienu priežastiniu žingsniu. Todėl, asmens elgesys, kuris tik sukuria ar palaiko šalies galimybę padaryti žalą priešingai pusei arba kuris tokią žalą sukelia tik netiesiogiai, į tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose sampratą neįeina.³⁰ Tačiau šiuolaikiniuose ginkluotuose konfliktuose atakos susideda iš daugybės tarpusavyje susijusių veiksmų (žingsnių), todėl vieno priežastinio žingsnio samprata karo veiksmuose tampa sunkiai pritaikoma.³¹ Tad jei konkretus veiksmas pats savaime nesukelia reikalaujamo žalos masto, manome, kad priežastinio ryšio reikalavimas gali taip pat būti tenkinamas, kai toks veiksmas yra sudėtinė konkrečios ir koordinuotos operacijos, tiesiogiai sukeliančios žalą, dalis.³²

Ryšys su ginkluotu konfliktu. Nagrinėjamas veiksmas turi būti atliktas dėl priežasčių, glaudžiai susijusių su vykstančiu tarptautiniu ar netarptautiniu ginkluotu konfliktu ir viena iš kariaujančių šalių. Veiksmo ryšys su kariaujančia šalimi turi būti nustatytas individo, kuris priima sprendimą, tačiau visais atvejais turi būti remiamasi pagrįstais, objektyviai įrodomais faktoriais, atsižvelgiant į civilio elgesį bei į konkrečias tuo metu ir toje vietoje susiklosčiusias aplinkybes.³³ Taigi tam, kad veiksmas būtų laikomas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose jis ne tik turi turėti objektyvią tikimybę sukelti žalą, bet jis taip pat turi būti įvykdytas specialiai tam, kad palaikytų vieną iš ginkluoto konflikto šalių ir padarytų žalą kitai.

Apibendrinant visus šiuos reikalavimus, galime teigti, kad asmuo laikomas tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose, kuomet savo veiksmais jis siekia palaikyti vieną konflikto šalį, darydamas tiesioginę žalą kitai, tiesiogiai sukeldamas mirtį, sužalojimus ar sunaikinimą arba tiesiogiai kenkdamas prieš karinėms operacijoms ar karinėms galimybėms.³⁴

Tuo tarpu ŽK komentaruose nustatoma, kad tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose laikytini karo veiksmai, kurie dėl savo prigimties ar tikslo tikėtina sukels realią žalą prieš karinių pajėgų personalui ar įrangai, nepaisant to ar šiems veiksams atlikti ginklas naudojamas ar ne.³⁵

³⁰ Meyer M., Garraway Ch. Clearing the fog of war? The ICRC's Interpretive Guidance on Direct participation in hostilities// Cambridge Journals, International and Comparative Law Quarterly. January 2010, Volume 59. P. 187-188.

³¹ Boothby W.H. Direct Participation in Hostilities – A Discussion of the ICRC Interpretive Guidance// Journal of International Humanitarian Legal Studies 1 (2010). P. 158-160.

³² Saxon D. Direct Participation in Hostilities February 2011 Law of Armed Conflict// <http://www.law.cam.ac.uk/faculty-resources/download/dan-saxon-direct-participation-in-hostilities-february-2011-law-of-armed-conflict/8672/pptx>; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

³³ Background document: "Draft interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities"// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2006-02-background-doc-icrc.pdf>; 2011-09-28.

³⁴ Ibid.

³⁵ Colonel Watkin K.W. Combatants, unprivileged belligerents and conflicts in the 21st century// <http://www.hpcrrresearch.org/sites/default/files/publications/Session2.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-10-13.

Tačiau, manytume, kad tiksliausia tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose būtų laikyti ne pačius karo veiksmus, o tiesiog *asmens atliekamus veiksmus, kurie yra dalis vienos iš konflikto šalių karo veiksmų ir dėl savo prigimties ar tikslo tikėtina sukels realią žalą prieš karinių pajėgų personalui, įrangai, kariniams objektams arba saugomiems asmenims, objektams*, nes „karo veiksmai“ suprantami kaip konflikto šalies kolektyvinis veikimas siekiant pakenkti priešui, tuo tarpu „dalyvavimas“ apima individualų asmens išitraukimą į tokius karo veiksmus, individualius veiksmus, o atsižvelgiant į tokio išitraukimo kokybę ir laipsnį, individualus dalyvavimas karo veiksmuose gali būti tiesioginis arba netiesioginis.³⁶ Tiesioginiu dalyvavimu reikėtų laikyti tokius individualius asmens veiksmus, kuriais siekiama sukelti realią žalą prieš karinių pajėgų personalui, įrangai, kariniams objektams arba saugomiems asmenims, objektams, o ne tik paremti karą ar karines pastangas, kas sudarytų netiesioginį civilių dalyvavimą karo veiksmuose, išlaikantį jiems garantuojamą apsaugą nuo tiesioginių atakų.

Tačiau atskyrimo principo taikymui svarbu nustatyti ne tik kas yra laikoma tiesioginiu dalyvavimu, bet taip pat ir kas yra laikoma karo veiksmiais, kadangi dalyvavimas būtent karo veiksmuose paverčia civilius teisėtais taikniais ir panaikina jiems garantuojamą apsaugą nuo karo pavojų. Nors THT „karo veiksmų“ sąvoka minima ganėtinai dažnai, tačiau konkretaus jos apibrėžimo taip pat nėra. THT sutinkame ir nemažai panašių sąvokų: bendros karo pastangos, karą palaikantys veiksmai, karinės operacijos, veiksmai, prieštaraujantys šalies saugumui, priešiškas veikimas ir priešiškas/žalingas veikimas.³⁷ Nors iš pirmo žvilgsnio jos atrodo ganėtinai panašios, tačiau pagal savo turinį jos iš esmės skiriasi.

„Bendros karo pastangos“ apima visus veiksmus, objektyviai prisidedančius prie priešingos šalies nugalėjimo (ginklų ir karinės įrangos kūrimas, industrinė gamyba ir gabenimas, kelių tiesimas ir tvarkymas, uostai, tiltai, geležinkeliai ir kita infrastruktūra, nenaudojama karinėse operacijose). Tuo tarpu „karą palaikantys veiksmai“ papildomai apima ir politines, ekonomines bei komunikacijos priemones, kurios palaiko bendras karo pastangas (politinė propaganda, finansinės operacijos, nekarinio pobūdžio industrinių ir žemės ūkio produktų pardavimas vietiniam vartojimui, eksportui ar mainams). Lemiamas skirtumas - karo veiksmiais siekiama tiesiogiai sukelti norimą žalą, o karo palaikymo veiksmiais ir bendromis karo pastangomis tik sukurti ir palaikyti galimybes

³⁶ Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in hostilities under International Humanitarian Law Adopted by the Assembly of the International Committee of the Red Cross on 26 February 2009// International Review of the Red Cross. 2008, Nr.90(872). P. 1013.

³⁷ Background document (working session II-III): “Constitutive elements of direct participation in hostilities”// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2005-03-background-doc-ws-ii-iii-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-25.

tuos veiksmus atlikti.³⁸ Tuo tarpu „karines operacijas“ ŽK komentaras apibrėžia kaip seriją karinių ar strateginių veiksmų bei apibrėžtoje teritorijoje ginkluotųjų pajėgų atliekamus įvairių rūšių manevrus ir susirėmimus, kuriais siekiama konkretaus tikslo. Apibendrinant, galima teigti, kad karinės operacijos susideda iš atskirų karinių veiksmų. „Veiksmai, prieštaraujantys šalies saugumui“ laikomi platesniu terminu nei karo veiksmai. Tam tikri politinio pasipriešinimo, civilinių neramumų atvejai galėtų būti laikomi veiksmais, prieštaraujančiais šalies saugumui, tačiau nebūtinai reikštų tiesioginį dalyvavimą karo veiksmuose, o esminis skirtumas tarp „karo veiksmų“ ir „priešiško veikimo“ yra tas, kad „karo veiksmai“ apibūdina ginkluotą konfrontaciją tarp visų įsitraukusių šalių, tuo tarpu „priešiškas veikimas“ taikomas vienos šalies priešiškiems veiksams. „Priešiški ir žalingi veiksmai“ taip pat nėra tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose sinonimai.³⁹ Apibendrinus, galima išskirti tris pagrindinius „karo veiksmų“ sampratos elementus:

- Sąvoka yra susijusi su ginkluotu konfliktu (tarptautiniu ar netarptautiniu). Neesant ginkluoto konflikto, veiksmai, atlikti prieš šalies ginkluotąsias pajėgas ar jų įrangą, būtų laikomi ne karo veiksmais, o nusikalstamais veiksmais pagal nacionalinę teisę.⁴⁰

- Veiksmai turi būti atlikti vienos iš kariaujančių šalių, siekiant pakenkti kitai ginkluoto konflikto šaliai.

- Karo veiksmais siekiama sukelti realią žalą prieš karinių pajėgų personalui, kariniams objektams arba saugomiems asmenims, objektams.

Apibendrinus, galime teigti, kad tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose sampratą sudaro du esminiai elementai: tiesioginis dalyvavimas ir karo veiksmai. Tiesioginiu dalyvavimu laikytinas individualus asmens veiksmas, kuriuo siekiama sukelti realią žalą prieš karinių pajėgų personalui, įrangai, kariniams objektams arba saugomiems asmenims, objektams. Karo veiksmais laikytini vienos iš konflikto šalių kolektyviniai priešiški veiksmai, kuriais siekiama sukelti žalą prieš karinių pajėgų personalui, įrangai, kariniams objektams arba saugomiems asmenims, objektams. O pats tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose yra suprantamas kaip asmens atliekamas veiksmas, kuris yra dalis vienos iš konflikto šalių karo veiksmų ir dėl savo prigimties ar tikslo tikėtina sukels realią žalą prieš karinių pajėgų personalui, įrangai, kariniams objektams arba saugomiems asmenims, objektams. Asmenys, kurie vykdo tokią veiklą praranda civiliams garantuojamą apsaugą ir tampa teisėtais puolimo objektais. Nors apibrėžta tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose sąvoka yra

³⁸ Background document: “Draft interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities”// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2006-02-background-doc-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

³⁹ Background document (working session II-III): “Constitutive elements of direct participation in hostilities”// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2005-03-background-doc-ws-ii-iii-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-25.

⁴⁰ Background document: Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-02-background-document-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-11.

pakankamai aiški, tačiau praktikoje dažnai susiduriama su sunkumais taikant teorines nuostatas, ypač kai sprendimas turi būti priimamas per labai trumpą laiko tarpą. Ne išimtis ir tinkamas atskyrimo principo taikymas saugomų civilių ir asmenų, tiesiogiai dalyvaujančių karo veiksmuose, atžvilgiu. Dažnai susiduriama su keblumais, kai karo lauke reikia staigiai priskirti asmenį vienai iš minėtų kategorijų ir įvertinti, ar asmens atliekami veiksmai savo prigimtimi ar tikslu tikėtina sukels realią žalą priešo karinėms personalui, įrangai, kariniams objektams arba saugomiems asmenims, objektams, ar ne. Jei tokiose situacijose kariams paliksime sprendimo laisvę, neišvengsime klaidingų ar bereikalingų atakų, o atskyrimo principas nebus tinkamai įgyvendintas. Todėl būtina konkrečiai nustatyti, kokie veiksmai yra priskiriami tiesioginiam dalyvavimui karo veiksmuose ir kokių veiksmų atlikimas užtraukia apsaugos nuo karo veiksmų keliamų pavojų praradimą.

1.2 Veiksmai, laikytini tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose

Civilių dalyvavimas karo veiksmuose praktikoje pasireiškia įvairiomis formomis, intensyvumu bei esant skirtingoms geografinėms, politinėms, kultūrinėms ar karinėms sąlygoms.⁴¹ Dažnai sutinkama nuomonė, kad kiekvieną atvejį ir situaciją reikia nagrinėti atskirai, įvertinant tiek konkretų asmenį, jo ketinimus, tiek ir tuo metu ir toje vietoje susiklosčiusias aplinkybes. Kai kuriais atvejais apsaugą nuo tiesioginių karinių atakų asmenys išsaugo, tačiau, jei veiksmas pripažįstamas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, atskyrimo principas jiems nebetaikomas ir jie tampa teisėtais kariniais taikiniais, kaip ir kombatantai ar kariniai objektai. Todėl itin svarbu nustatyti, kokie veiksmai yra laikomi tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, o kokie ne. Kadangi visų įmanomų veiksmų realiai išvardinti ir išanalizuoti neįmanoma, bandysime paanalizuoti tam tikras veiksmų, susijusių su ginkluotu konfliktu, grupes.

1.2.1 Karinio personalo, įrangos ir karinių objektų puolimas.

Karinė žala gali būti sukelta sulaikant, sužeidžiant ar nužudant karinio personalo narius, darant žalą karinei įrangai ar kariniams objektams.⁴² Pati tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose sąvoka parodo, kad veiksmai, kuriais siekiama sukelti žalą kariniam personalui, jų įrangai ar kariniams objektams, yra laikomi tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose. Pagal Nyderlandų karinį vadovą, tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose apima asmens veiksmus, kuriais siekiama

⁴¹ Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in hostilities under International Humanitarian Law Adopted by the Assembly of the International Committee of the Red Cross on 26 February 2009// International Review of the Red Cross. 2008, Nr.90(872). P.1013.

⁴² Overview of the ICRC's Expert Process (2003-2008)// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/overview-of-the-icrcs-expert-process-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

pakenkti prieš personalui ar turtui, pavyzdžiui, prieš dalinių apšaudymą, Molotovo kokteilių mėtyimą ar tiltų, kuriais naudojasi karinis transportas, sprogdinimą. JAV oro pajėgų vadovas nustato, kad bet kas, kas asmeniškai bando nužudyti sužeisti ar sulaikyti prieš personalą ar objektus gali būti puolami. Ekvadoro karinis vadovas nustato beveik tokį pat reglamentavimą, teigdamas, kad civiliai, kurie naudodami ginklus ar kitaip siekdami žudyti, sužeisti ar sulaikyti prieš personalą arba sunaikinti prieš nuosavybę tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, netenka savo imuniteto ir gali būti puolami.⁴³ Taigi tokiems asmenims atskyrimo principas nebėra taikomas ir jie praranda apsaugą nuo tiesioginių atakų iškart, kai tik pradeda vykdyti tokią žalą galintį sukelti veiksma. Pačios priemonės, naudojamos puolime, nėra itin svarbios, svarbiausia, kad jomis turi būti siekiama sumažinti priešininko karinį pranašumą, sukeliant realią žalą prieš karinių pajėgų personalui, įrangai ar objektams. Žinoma svarbu atsižvelgti į žalos mastą. Granatos panaudojimas prieš karius sunkvežimyje būtų laikomas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, tuo tarpu kumščio panaudojimas mušantis su kariu bare tokiu veiksmu, žinoma, laikomas nebūtu. Dažniausiai taip pat nėra svarbu ir ar panaudotos priemonės yra su laiko atidėjimu (minos, apgaulingosios minos), ar nuotoliniu būdu valdomų ginklų sistemos (raketos, žmonių nepilotuojami orlaiviai), bent jau tol, kol galutinis tikslas yra tiesiogiai paveikti vienos iš konflikto šalių karinį pranašumą,⁴⁴ sukeliant žalą karinių pajėgų personalui, įrangai ar kariniams objektams. Kalbant apie veiksmo ir žalos geografinį bei laiko artimumą, šis artimumas pats savaime būtų nepakankamas be tiesioginio priežastinio ryšio tarp atliekamų veiksmų ir sukeltos žalos. Raketos gali būti paleistos iš kito žemyno, o karo veiksmai gali būti vykdomi per uždelsto veikimo ginklų sistemas, tačiau jei jie sukelia žalą kariniam personalui, įrangai ar objektams, nesvarbu, kad šie veiksmai nesukelia staigių pasekmių ar kad yra atliekami iš geografiškai nutolusios vietos, jie vis tiek laikomi tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, o asmenys, kurie savo darbą atlieka nutolę nuo konflikto vietos, ne ką mažiau tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, nei asmenys, veikiantys kovos priekinėse linijose.⁴⁵ Jų atžvilgiu atskyrimo principas netaikomas ir jie tampa teisėtais kariniais taikiniais. Taigi nesvarbu kokias priemones, kur ir kada asmenys naudotų, atskyrimo principo taikymui svarbiausia yra šiomis priemonėmis asmens sukeliama ar tikėtinai sukelsima žala kitai kariaujančiai pusei. Jei asmens veiksmai sukelia mirtinus ar rimtus sužalojimus priešininko karinėms pajėgų personalui ir jie

⁴³ Background document: Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-02-background-document-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-11.

⁴⁴ Schmitt M.N. Second Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-06-expert-paper-dph-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-17.

⁴⁵ Ibid.

atliekami vienos iš kariaujančių šalių vardu, tokie veiksmai laikytini tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose ir panaikina asmens apsaugą nuo tiesioginių atakų bei padaro jį teisėtu taikiniu.

Panašus požiūris galioja ir kalbant apie karinius objektus. Kariniais objektais laikomi tie objektai, kurie dėl savo pobūdžio, vietos, paskirties ar panaudojimo efektyviai padeda karo veiksmams ir kurių visiškas ar dalinis sugriovimas, paėmimas ar neutralizavimas tuometinėmis aplinkybėmis suteikia aiškų karinį pranašumą.⁴⁶ Priešišku veiksmu nebūtinai turi būti siekiama ilgalaikės žalos objektui. Užtenka ir to, kad veiksmas sumažino objekto karinio panaudojimo galimybę. Jei tokio poveikio buvo siekiama, tuomet asmens elgesys pripažįstamas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, o toks asmuo praranda jam garantuojamą apsaugą nuo tiesioginių atakų ir tampa teisėtu taikiniu. Šis požiūris galioja ir dvejopos paskirties objektams, kurie gali būti tiek civilinės, tiek ir karinės paskirties. Jei civilis siekia pakenkti kariniam objektui, jis tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, jei civiliniam objektui – ne.⁴⁷

Tačiau be žalos masto taip pat turi būti tenkinami ir kiti du kriterijai: tiesioginis priežastinis ryšys tarp veiksmo ir priešingoms karinėms pajėgoms, jų įrangai ar jų kariniams objektams kilusios ar tikėtinais kilsiančios žalos bei ryšys su konfliktu ir vienos iš konflikto šalių siekiu pakenkti kitai šaliai. Jei civilis užpultų kombatantą dėl motyvų, nesusijusių su konfliktu (pvz. siekdamas apiplėšti), ryšio su ginkluotu konfliktu reikalavimas tenkinamas nebūtų,⁴⁸ todėl toks veiksmas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose laikytinas nebūtų, o civilis garantuojamos apsaugos nuo tiesioginių atakų neprarastų, net jei kombatantas ir būtų sužalotas tokio užpuolimo metu.

Apibendrinus, galima teigti, kad, jei asmuo atlieka veiksmą, kuriuo padaroma žala ar siekiama sukelti žalą karinių pajėgų personalui, jų įrangai ar kariniams objektams, nepaisant priemonių panaudotų tokiai žalai sukelti, veiksmo atlikimo vietos ar laiko, jei tarp veiksmo ir kilusios ar kilsiančios žalos yra tiesioginis priežastinis ryšys, o asmens veiksmas yra skirtas vienai iš kariaujančių šalių palaikyti ir siekiant pakenkti kitai šaliai, tuomet toks veiksmas laikomas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, o asmuo, atliekantis šį veiksmą, tampa teisėtu kariniu taikiniu ir praranda apsaugą nuo karo pavojų, kadangi atskyrimo principas jo atžvilgiu yra nebetaikomas.

⁴⁶ Ženevos Konvencijų Papildomas Protokolas Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas)// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63-1909.

⁴⁷ Schmitt M.N. Second Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-06-expert-paper-dph-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-17.

⁴⁸ Ibid.

1.2.2 Kompiuterinių tinklų atakos ir jų panaudojimas.

Aukštųjų technologijų plėtra turėjo didelę įtaką sustiprėjusiems ryšiams tarp karinių ir civilinių sričių. Pasikeitimai karinėje sferoje praplėtė fizinį karo lauką, įtraukdami virtualią erdvę bei žmogaus protą. Kariavimo objektu tapo ne vien fizinė žala priešo ginkluotosioms pajėgoms, bet ir virtuali informacinės erdvės kontrolė, virtuali oponento galimybės spręsti ir veikti nepriklausomai kontrolė.⁴⁹ Kompiuterinių tinklų atakos preliminariai apibrėžiamos kaip operacijos, kuriomis siekiama sutrikdyti, atšaukti ar sunaikinti kompiuteriuose ar kompiuterių tinkluose esančią informaciją arba pačius kompiuterius ir kompiuterių tinklus. Kompiuterių tinklų atakos vykdomos nuotoliniu būdu, pasitelkiant radijo bangas arba tarptautinius komunikacijų tinklus. Nors jos greičiausiai pačios savaime nesukeltų fizinės žalos, tačiau atsiradę sistemų sutrikimai gali būti griaunamojo pobūdžio.⁵⁰ Kompiuterių tinklų panaudojimas suprantamas kaip galimybė įgyti priėjimą prie informacijos, saugomos informacinėse sistemose, ir galimybė pasinaudoti pačia sistema, kas, nors ir ne taip tiesiogiai darytų žalą, tačiau taip pat gali turėti neigiamų pasekmių.⁵¹ Tačiau, kad galėtume kalbėti apie kompiuterinių tinklų atakų ir jų panaudojimo laikymą tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, pirmiausia reikia paanalizuoti, ar tokia veikla apskritai patenka į THT reguliavimo sritį ir yra aktuali mūsų nagrinėjamo atskyrimo principo ginkluotuose konfliktuose atžvilgiu.

THT pritaikomumas informacinėms operacijoms yra plačiai diskutuotinas klausimas. Nėra jokių THT nuostatų, kurios būtų tiesiogiai nukreiptos į kompiuterių tinklų atakas ar į informacinės operacijas. Atrodytų, kad kompiuterių tinklų atakos ginkluoto konflikto metu yra dar nereguluota sritis. Tačiau, pagal *Martens clause*, bet kokios situacijos, kurios neapima tarptautiniai susitarimai, metu tarptautinės teisės principų, kilusių iš nusistovėjusių papročių ir žmoniškumo principų, viršenybė ir civiliams bei kombatantams garantuojama apsauga išlieka. Pagal šią normą, visi veiksmai ginkluoto konflikto metu yra THT principų taikymo objektai.⁵² Ginčijama, kad THT sukurta tik tiems metodams ir būdams, kurie yra kinetinės formos, tuo tarpu, vykdant kompiuterines atakas, fizinės jėgos naudojama mažai, todėl tokia veikla į THT reguliavimo sferą turėtų nepatekti. Kitaip tariant, asmuo, dalyvaujantis kompiuterinių tinklų atakose ar netinkamame jų panaudojime, neturėtų būti laikomas tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose ir su tuo susijusios apsaugos

⁴⁹ Wenger A., Mason J. A. S. The civilianization of armed conflict: trends and implications// International Review of the Red Cross. 2008, Nr.90(872). P. 837-842.

⁵⁰ Background document: Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-02-background-document-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-11.

⁵¹ Ibid.

⁵² Schmitt M.N. Wired warfare: Computer network attack and *jus in bello*// http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/365_400_schmitt.pdf; prisijungimo laikas: 2011-08-19.

praradimo pasekmės jam neturėtų būti taikomos. Visgi kai kurie mokslininkai su šiuo požiūriu nesutinka ir teigia, kad svarbiausia yra sukelta žala, o ne pats veiksmas ir tai, ar jis buvo atliktas pasitelkiant aukštesias technologijas, ar naudojant įprastines kariavimo priemones.⁵³ Kaip jau minėjome, kariavimo priemonės neturi lemiamos įtakos veiksmo pripažinimui ar nepripažinimui tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, svarbiausia yra tokio veiksmo padariniai. Nors elektroniniam karui nereikalinga kinetinė jėga, tačiau jis gali turėti tokį patį griaujamąjį poveikį kaip ir tradicinis karas. Karinė įranga, priešo daliniai gali būti neutralizuoti ar sunaikinti, vadovavimas, kontrolė, techninis materialinis aprūpinimas gali būti sutrikdyti, žvalgybos duomenys gali būti pakeisti ar užblokuoti ir pan.⁵⁴ Tokios atakos dažniausiai yra vykdomos nuotoliniu būdu, toli nuo karo lauko, tačiau tai nesuteikia asmeniui, vykdančiam tokias atakas, apsaugos nuo jo veiksmų pripažinimo tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose. Žinoma ne visi minėti veiksmai sudarytų tiesioginį dalyvavimą karo veiksmuose (pvz. laikinas materialinio techninio aprūpinimo sutrikdymas), kadangi veiksmas turėtų sukelti realią žalą, tai yra mirtis, sužalojimus, objektų sugriovimą ar kitą fizinę žalą, pasiekti pakankamą intensyvumo laipsnį bei reikalaujamą žalos mastą. Taip pat turi būti tiesioginis priežastinis ryšys tarp kompiuterinių tinklų atakos ir sukeltos žalos, o pats veiksmas turi būti atliktas palaikant vieną iš konflikto šalių ir siekiant pakenkti kitai. Pritartume nuomonei, kad elektroninis ginklų sistemų, transporto priemonių, elektros tinklų sutrikdymas ir pan. turėtų būti laikomas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose tik tuomet, kai jis yra tyčinis,⁵⁵ tai yra kai tokių padarinių yra siekiama. Taigi, kad kompiuterinių tinklų ataka būtų pripažįstama tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, ją vykdančias asmuo turi sąmoningai siekti sukelti realią žalą priešingai konflikto šaliai, o tarp jo atliktų veiksmų ir kilusios ar kilsiančios žalos turi būti tiesioginis priežastinis ryšys. Visais kitais atvejais asmuo nebūtų pripažįstamas tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose ir išlaikytų civiliams garantuojamą apsaugą nuo karo veiksmų keliamų pavojų, kadangi savo veiksmais jis tikėtina nesukeltų realios fizinės žalos prieš ginkluotą pajėgų personalui, įrangai, kariniams objektams arba saugomiems asmenims, objektams.

Kalbant apie kompiuterinių tinklų panaudojimą, toks panaudojimas, mūsų nuomone, būtų laikomas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, jei jis būtų susijęs su karinių ginklų sistemų, komunikacijos, transporto priemonių ar kitų elektroniniu būdu valdomų karinių priemonių kontrolės perėmimu ir panaudojimu sukeliant realią fizinę žalą priešingai konflikto šaliai. Tokia žala, kaip ir

⁵³ Background document: Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-02-background-document-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-11.

⁵⁴ Schmitt M.N. Second Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-06-expert-paper-dph-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-17.

⁵⁵ Background document: Direct participation in hostilities under IHL// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-03-background-doc-dph-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-10-18.

kompiuterinių tinklų atakų atžvilgiu, turėtų sukelti priešingos šalies karinių pajėgų, objektų arba saugomų asmenų ar objektų sužalojimus, žūtis, griūtis ir būti vykdoma vienos iš kariaujančių šalių vardu. Kita vertus, kompiuterinių tinklų panaudojimo informacijos rinkimui tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose nelaikytume, kadangi, nors jis ir turėtų įtakos tolimesniems karo veiksams, tačiau pats savaime realios fizinės žalos nesukeltų, o tik sudarytų galimybę atlikti tolimesnius karo veiksmus, ryšys tarp informacijos gavimo ir realiai kiliančios žalos nebūtų tiesioginis. Informacijos rinkimui kompiuterinius tinklus panaudojusiam asmeniui ir toliau turėtų būti taikomas atskyrimo principas, jis išlaikytų savo saugomo asmens statusą, tuo tarpu asmuo, panaudojęs kompiuterinius tinklus perimant ginklų sistemų, komunikacijos, transporto ar kitų elektroniniu būdu valdomų priemonių kontrolę ir taip sukėlęs žalą priešingai šaliai, būtų laikomas tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose ir prarastų civiliams garantuojamą apsaugą nuo tiesioginių atakų, atskyrimo principas jam taikomas nebūtų.

1.2.3 Žvalgyba.

JAV oro pajėgų vadovybės vadove nurodyta, kad civiliai, kurie renka informaciją ar veikia kaip priešo karinių pajėgų žvalgybos tinklo sudėtinė dalis, yra teisėti puolimo objektai. Civiliai, kurie praneša apie priešiško lėktuvo artėjimą, taip pat tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose. Ekvadoro jūrų pajėgų vadovas nustato, kad civiliai, dirbantys žvalgybos agentais ar karinių pajėgų vardu atliekantys sekimo funkcijas, taip pat tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose.⁵⁶ Galima išskirti žvalgybą strateginiame, operacijų ir taktiniame lygmenyje. Pasekmės asmenims, atliekantiems žvalgybą karinių pajėgų pavedimu šiuose lygmenyse, yra skirtingos. Taktinės informacijos rinkimas, analizavimas ir skleidimas dažniausiai laikomas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose ir panaikina asmeniui garantuojamą apsaugą nuo tiesioginių atakų, kadangi egzistuoja glaudus ryšys tarp žvalgybos ir greitai įvyksiančio karo veiksmo, o duomenys gauti taktinės žvalgybos metu dažnai turi lemiamos įtakos būsimos atakos sėkmei ir kiliantiems padariniams. Asmuo, atliekantis taktinę žvalgybą vienos iš konflikto šalių karinių pajėgų pavedimu tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, todėl apsauga nuo tiesioginių atakų jam netaikoma. Tuo tarpu strateginė žvalgyba nėra pakankamai susijusi su realiai atliekamais karo veiksmais ir jų sukeliama žala priešingai konflikto šaliai, kad ją būtų galima laikyti tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, tad tokią žvalgybą atliekantis civilis išlaiko apsaugą nuo tiesioginių atakų ir negali būti laikomas teisėtu kariniu

⁵⁶ Background document: Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-02-background-document-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-11.

taikiniu. Žvalgyba operaciniame lygmenyje tebesudaro pilkają zoną.⁵⁷ Šiuo atveju kiekvieną situaciją reikėtų vertinti individualiai, atsižvelgiant į įtaką, kurią operacinės žvalgybos metu gauta informacija turėjo realios karinės operacijos sėkmei ir jos padariniams. Jei tokia informacija buvo esminis elementas garantavęs operacijos sėkmę, o tokios operacijos metu buvo padaryta reali žala priešingos šalies karinėms pajėgoms, objektams arba saugomiems asmenims ar objektams, tuomet asmuo, atlikęs operacinę žvalgybą laikytinas tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose ir tampa teisėtu taikiniu, atskyrimo principas jam nebetaikomas. Priešingu atveju, kuomet esminės įtakos surinka informacija nei karo veiksmui, nei jo poveikiui neturėjo, asmuo, mūsų nuomone, neturėtų būti laikomas tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose, jam taikoma apsauga nuo karo pavojų turėtų išlikti.

1.2.4 Ginklų sistemų projektavimas, transportavimas, valdymas ir priežiūra.

Modernioms ginklų sistemoms tampant vis sudėtingesnėmis, civiliai darbuotojai tapo itin svarbūs šių sistemų projektavimui, valdymui ir priežiūrai. Ginklų sistemų ir karinės įrangos moksliniai tyrimai ir projektavimas, jų gamyba ir transportavimas, daugumos autorių nuomone,⁵⁸ tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose nebūtų laikomi (nebent tai būtų sudėtinė karinės operacijos, sukurtos tiesiogiai sukelti reikalaujamo masto žalą priešui, dalis), kadangi tokie veiksmai gali būti net nesusiję su konkrečiu konfliktu ar konkrečia konflikto šalimi, o pats ginklų projektavimas, gamyba ar transportavimas nesukeltų jokios realios žalos. Tad asmenys, atliekantys šiuos veiksmus apsaugos nuo karo veiksmų sukeltamų pavojų neprarastų, bet turėtų suprasti, kad dirbdami ginklų gamyklose, jie rizikuoja tapti atsitiktinėmis karo aukomis, tuo atveju, jei tokia gamykla bus laikoma kariniu objektu ir jos puolimas atitiks proporcingumo principą.

Visiškai priešinga išvada darytina, kalbant apie ginklų sistemų valdymą. Šiais laikais ginklų platformos ir kontrolės sistemos geografiškai gali būti labai toli viena nuo kitos,⁵⁹ tačiau civiliai darbuotojai, konflikto metu valdantys ginklų sistemas, nors ir geografiškai nutolę nuo karo veiksmų zonos (pvz., civiliai, dirbantys su kompiuterinėmis programomis, kurios leidžia nuotoliniu būdu kontroliuoti radijo bangomis valdomus lėktuvus, skrendančius virš svetimos teritorijos⁶⁰), būtų pripažįstami tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, kadangi savo veiksmais jie turėtų galimybę

⁵⁷ Schmitt M.N. Second Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-06-expert-paper-dph-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-17.

⁵⁸ Meyer M., Garraway Ch. Clearing the fog of war? The ICRC's Interpretive Guidance on Direct participation in hostilities// Cambridge Journals, International and Comparative Law Quarterly. January 2010, Volume 59. P. 187-188.

⁵⁹ Wenger A., Mason J. A. S. The civilianization of armed conflict: trends and implications// International Review of the Red Cross. 2008, Nr.90(872). P. 837-842.

⁶⁰ McDonald A., The challenges to international humanitarian law and the principles of distinction and protection from the increased participation of civilians in hostilities// http://www.asser.nl/Default.aspx?site_id=9&level1=13337&level2=13379; prisijungimo laikas: 2011-09-17.

tiesiogiai sukelti realią žalą priešingai konflikto šaliai, o tai, kad jie dirba vienai iš konflikto šalių, rodo ir jų ryšį su konfliktu. Tad asmenims, valdantiems ginklų sistemas, atskyrimo principas taikomas nebūtų ir jie taptų teisėtai kariniais taikiniais iki tokio dalyvavimo karo veiksmuose pabaigos.

Kitokios teisinės pasekmės kyla asmenims, vykdančioms ginklų sistemų ir kitos karinės įrangos priežiūrą. Tokios įrangos priežiūra ir remontas vis dažniau yra perduodami privačioms kompanijoms, kurios šią priežiūrą atlieka ne karo zonoje, o santykinai nutolusioje nuo karo veiksmų vietoje. Kaip jau nustatėme anksčiau, geografinis atstumas nėra pakankamas pagrindas išskirti veiksmą iš veiksmų, sudarančių tiesioginį dalyvavimą karo veiksmuose, rato, todėl svarbu nustatyti ar ginklų sistemų priežiūra turi tiesioginę įtaką priešingų karinių pajėgų personalui, objektams ar saugomiems asmenims, civiliniams objektams sukeliamai žalai. Manome, kad nors pati karinės įrangos priežiūra ir sudaro sąlygas efektyviai karinei atakai (su netvarkinga, blogai veikiančia ginkluote vargu ar būtų pasiekiamas laukiamas rezultatas), tačiau jokios realios žalos priešingai konflikto pusei ji nesukelia, taip pat kaip ir eilinis įrangos patikrinimas ar reguliari jos priežiūra net ir netoli karo lauko nedaro jokio tiesioginio poveikio konkrečiai operacijai. Todėl ginklų sistemų priežiūros nelaikytume tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, o asmenų, vykdančių tokių sistemų priežiūrą, atžvilgiu, mūsų nuomone, turėtų būti taikomas atskyrimo principas ir garantuojama apsauga nuo tiesioginių atakų.

1.2.5 Karinio personalo verbavimas, mokymai ir karinės konsultacijos.

Karinio personalo verbavimas ir treniravimas yra itin svarbi veikla, lemianti konflikto šalies karines galimybes, tačiau priežastinis ryšys tarp šios veiklos ir priešui sukeltos žalos išlieka netiesioginis. Tik kuomet asmuo yra specialiai užverbuotas ir mokomas iš anksto numatyto karo veiksmo atlikimui, tokia veikla gali būti laikoma sudėtine to akto dalimi ir tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose,⁶¹ o asmuo, teikiantis tokius mokymus, tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose ir prarandančiu apsaugą nuo karo pavojų. Tas pats galioja ir karinėms konsultacijoms. Irake privačios karinės ir saugumo kompanijos teikė konsultacijas, kaip suformuoti Naująją Irako armiją ir kitas karines bei viešojo saugumo pajėgas, tačiau tokie mokymai realios įtakos karinėms operacijoms neturėjo. Tačiau, jei civiliai teiktų taktinio lygmens konsultacijas dėl realių karinių operacijų, tuomet tokie asmenys būtų pripažįstami tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, kadangi ryšys tarp atlikto veiksmo ir kilusios žalos būtų tiesioginis, nes jų įsikišimas būtų turėjęs lemiamą reikšmę karo

⁶¹ Meyer M., Garraway Ch. Clearing the fog of war? The ICRC's Interpretive Guidance on Direct participation in hostilities// Cambridge Journals, International and Comparative Law Quarterly. January 2010, Volume 59. P. 187-188.

veiksmų baigčiai.⁶² Tokiam asmeniui atskyrimo principas nebegaliotų ir jis būtų laikomas teisėtu kariniu taikiniu. Priešingu atveju, kuomet asmuo teikia tik bendro pobūdžio mokymus ar konsultacijas, apsauga nuo karo pavojų išliktų, nes asmuo karo veiksmuose dalyvautų tik netiesiogiai.

1.2.6 Materialinis techninis aprūpinimas.

Įprastų atsargų ir paslaugų (tokių kaip elektra, degalai, generatoriai, statybinės medžiagos, finansai ir finansinės paslaugos), reikalingų ginkluotų pajėgų ar grupių karinėms operacijoms, tiekimas ir darbas tokių atsargų gamyboje, maisto, vandens, higienos produktų, drabužių ginkluotoms pajėgoms ar grupėms tiekimas ir darbas agrikultūros ar industrinių produktų gamyboje, darbas bazėje ar valgykloje, tiekiant ginkluotoms pajėgoms ar grupėms maistą ir drabužius, gyvenamosios vietos ar prieglaudos ginkluotoms pajėgoms ar grupėms suteikimas, tokių priemonių kaip ginklai, amunicija, sprogmenys, šarvuočiai, karinės kompiuterių programos ir pan. suteikimas ginkluotoms pajėgoms ar grupėms, jei tai nėra konkrečios karinės operacijos sudedamoji dalis,⁶³ yra teisėta civilių darbuotojų ar PKSK personalo veikla ir tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose nelaikomi. Kita vertus, kovos lauko aprūpinimo funkcija (pvz., tiesioginis amunicijos karinėms pajėgoms, įsitraukusioms į kovą, tiekimas) galėtų būti laikomi tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, kadangi toks aprūpinimas ar jo trūkumas per kovos įkarštį galėtų nulemti vienos iš šalių pergalę.⁶⁴ Tačiau visais kitais atvejais minėtus veiksmus atliekantys asmenys nelaikomi tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, kadangi priešingai šaliai jie nekeltų jokios staigios grėsmės, o ir jų veiksmai tik sudaro sąlygas karinių pajėgų veiklai, tačiau karinių operacijų rezultatams įtakos nedaro, tarp jų veiklos ir karinių pajėgų kitai konflikto šaliai padaromos žalos tiesioginio priežastinio ryšio nėra, tad jų atžvilgiu yra taikomas atskyrimo principas ir jie negali tapti tiesioginių individualizuotų atakų objektu. Visgi, asmenys, dirbantys arti teisėtų karinių taikinių, turi suprasti tokio artumo keliamą riziką tapti atsitiktinėmis civilių aukomis.⁶⁵

1.2.7 Žmonių skydai.

THT naudojamas terminas „žmonių skydai“ suprantamas kaip civilių susibūrimas ar subūrimas prie karinių objektų tam, kad jų kaip civilių statusas atgrasintų priešą nuo objekto

⁶² Schmitt M. N. Second Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-06-expert-paper-dph-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-17.

⁶³ Questionnaire on direct participation in hostilities// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-02-questionnaire-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-05.

⁶⁴ McDonald A. The challenges to international humanitarian law and the principles of distinction and protection from the increased participation of civilians in hostilities// http://www.asser.nl/Default.aspx?site_id=9&level1=13337&level2=13379; prisijungimo laikas: 2011-09-17.

⁶⁵ Background document: Direct participation in hostilities under IHL// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-03-background-doc-dph-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-10-18.

puolimo. Galime prisiminti nesenus įvykius Serbijoje, kuomet civiliai rinkosi ant Belgrado tiltų, kad išvengtų jų bombardavimo per 1999 m. NATO karinę kampaniją ginant Kosovą, ar Palestinos civilius, 2003 m. apsupusius Yasser'o Arafat'o štabą Rmallah mieste, kad užbėgtų už akių Izraelio ginkluotųjų pajėgų atakai.⁶⁶ „Žmonių skydai“ buvo naudojami ir konfliktuose Kambodžoje, Siera Leonėje, Čėčėnijoje, Somalyje bei Irake. Tačiau naudoti „žmonių skydus“ yra griežtai draudžiama. Šis draudimas sutinkamas 1907 m. Hagos teisiniame reguliavime, Trečiosios ŽK 23str., Ketvirtosios ŽK 28str., ŽK PP I 37str. 1d., 50 str. 3 d., 51 str. 7d. ir 8d., paprotinėje THT,⁶⁷ o pagal 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutą jis kvalifikuojamas kaip karo nusikaltimas.⁶⁸ Draudimas naudoti „žmonių skydus“ galioja tiek tuomet, kai civiliai yra laikomi įkaitais, tiek ir kai karinį objektą jie apsupa savanoriškai.⁶⁹ ŽK PP I 51 str. 7d. nustatyta, kad civilių gyventojų arba pavienių civilių buvimu ar persikėlimu negalima naudotis siekiant apsaugoti tam tikrus punktus ar vietas nuo karo veiksmų, ypač mėginant apsaugoti nuo puolimo karinius objektus arba pridengti karo veiksmus, padėti jiems arba trukdyti. Konflikto šalys neturi vadovauti civilių gyventojų arba atskirų civilių persikėlimui, turėdamos tikslą apginti karinius objektus nuo puolimo arba pridengti karines operacijas.⁷⁰ Tačiau, kaip liudija minėti pavyzdžiai, nors „žmonių skydai“ ir yra draudžiami, ginkluotuose konfliktuose jie naudojami pakankamai dažnai. Civiliai gali atsidurti „žmonių skydų“ situacijoje kai:

- jie yra susibūrę ar suburti netoli karinių objektų;
- kai kariniai objektai yra dislokuoti tarp civilių arba civilių apgyvendintoje vietoje;
- kai civilių judėjimas naudojamas siekiant pridengti karines operacijas.

Faktas, kad asmenys buvo priversti veikti kaip „žmonių skydas“, nepadaro jų asmenimis, tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, nors jų dalyvavimas ir gali sustabdyti teisėto objekto puolimą, kadangi tokius veiksmus jie atlieka ne savo valia, tai yra jie patys neišreiškia palaikymo konflikto šaliai. Jie išlieka saugomais civiliais, o galima prieš planuojama ataka turi atitikti ne tik proporcingumo, bet ir atskyrimo principą.⁷¹

⁶⁶ Lyall Rewi Voluntary Human Shields, Direct Participation in Hostilities and the International Humanitarian Law Obligations of States// <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MelbJIL/2008/11.html>; prisijungimo laikas: 2011-09-13.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Bouchie' de Belle S. Chained to cannons or wearing targets on their T-shirts: human shields in international humanitarian law// *International Review of the Red Cross*. 2008, Nr.90(872). P. 883-886.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ženevos Konvencijų Papildomas Protokolas Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas)// *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1909.

⁷¹ Schmitt M.N. Second Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-06-expert-paper-dph-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-17.

Savanoriškų „žmonių skydų“ atžvilgiu THT mokslininkų nuomonės išsiskiria. Vieni teigia, kad savanoriškų „žmonių skydų“ veiklos tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose laikyti negalime, kadangi tokie civiliai nepuola priešojų, o tiesiog pasyviai gina savo ginkluotųjų pajėgų personalą, įrangą ar pastatus. Jų dalyvavimas karo veiksmuose yra tik netiesioginis.⁷² Tačiau ši prielaida ignoruoja faktą, kad žmonių skydai kartais tyčia siekia išsaugoti karinį objektą.⁷³ 2006 m. buvo nustatyta, kad Irano valdžia užverbavo apie 1000 sportininkų iš visos šalies, kad šie apsaugotų branduolinį reaktorių netoli Isfahan miesto.⁷⁴ Šiuo atveju egzistavo ryšys tarp civilių ir kariaujančios pusės, jų ketinimai išsaugoti karinį objektą buvo aiškūs, o toks veiksmas galėjo turėti lemiamą įtaką kariaujančių šalių jėgos pusiausvyrai.⁷⁵ Asmenys, kurie tyčia įsikuria šalia karinių objektų, taip rodydami palankumą vienai iš konflikto šalių ir tuo pačiu proporcingumo principo dėka atgrasindami kitą šalį nuo atakų, siekia išvengti potencialiai teisėtos atakos.⁷⁶ Žinoma, oro atakos metu savanoriški „žmonių skydai“ puolančioms pajėgoms yra daugiau teisinė kliūtis nei reali fizinė apsauga, tuo tarpu sausumos atakos metu šie skydai galėtų sudaryti fizinę kliūtį ir tapti realia gynybine priemone. Taigi kita autorių grupė, tokius savanoriškus „žmonių skydus“, kurie be ginklų susirenka prie karinių objektų, kad apsaugotų juos nuo atakų, priskirtų asmenims, tiesiogiai dalyvaujantiems karo veiksmuose, kadangi jie veikia vienos iš konflikto šalies labui ir tiesiogiai daro įtaką priešojų operacijos rezultatams. Pastarajai nuomonei pritartume ir mes. Tokiems savanoriškiems, karinius objektus ginantiems „žmonių skydams“ atskyrimo principas taikomas nebūtų, savo imunitetą nuo tiesioginių atakų jie prarastų. Tačiau žalos tokiems civiliams sukėlimas ar net jų mirtis yra pateisinami tik tuomet, kai neįmanoma pritaikyti jokių kitų mažiau žalingų priemonių.⁷⁷

Kita vertus, savanoriškų „žmonių skydų“, ginančių ne karinio pobūdžio objektus, situacija yra visai kitokia. Manytume, kad civiliai, kurie norėdami apsaugoti civilinį ar kultūros objektą nuo karinių atakų ir neturėdami jokio suinteresuotumo vienos iš kariaujančių šalių nauda, įsikuria, tarkim, ant senovinio tilto, taip rodydami savo protestą prieš bet kokias atakas nukreiptas į šį

⁷² Bouchie' de Belle S. Chained to cannons or wearing targets on their T-shirts: human shields in international humanitarian law// *International Review of the Red Cross*. 2008, Nr.90(872). P. 894-896.

⁷³ Schmitt M.N. Second Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-06-expert-paper-dph-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-17.

⁷⁴ Lyall Rewi, Voluntary Human Shields, Direct Participation in Hostilities and the International Humanitarian Law Obligations of States// <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MelbJIL/2008/11.html>; prisijungimo laikas: 2011-09-13.

⁷⁵ Schmitt M.N. Second Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-06-expert-paper-dph-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-17.

⁷⁶ Boothby W. H. Direct Participation in Hostilities – A Discussion of the ICRC Interpretive Guidance// *Journal of International Humanitarian Legal Studies* 1 (2010). P.158-160.

⁷⁷ Lyall Rewi, Voluntary Human Shields, Direct Participation in Hostilities and the International Humanitarian Law Obligations of States// <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MelbJIL/2008/11.html>; prisijungimo laikas: 2011-09-13.

objektą, tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvauja,⁷⁸ todėl išlaiko apsaugą nuo karo pavojų ir negali tapti tiesioginių atakų objektais.

Matome, kad bendros nuomonės dėl „žmonių skydų“ tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose nėra, tačiau manytume, kad tiksliausia būtų savanoriškus „žmonių skydus“, ginančius karinius objektus, laikyti tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, kadangi taip jie išreiškia vienos iš konflikto šalių palaikymą, siekia sutrukdyti kitos konflikto šalies karinę ataką ir todėl daro tiesioginę įtaką kitos konflikto šalies kariniam pranašumui. Asmenys, veikiantys kaip savanoriški karinių objektų „žmonių skydai“, tokios veiklos laikotarpiui praranda apsaugą nuo tiesioginių atakų ir tampa teisėtais kariniais taikiniais, atskyrimo principas jų atžvilgiu netaikomas. Tuo tarpu priverstiniai „žmonių skydai“, manome, neturėtų būti laikomi tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, kadangi tokius veiksmus jie atlieka ne savo laisva valia, todėl nėra ir ryšio tarp asmens ir konflikto šalies, o kartais net ir ryšio su pačiu ginkluotu konfliktu. Taip pat ir savanoriški „žmonių skydai“, ginantys civilinius ar kultūros objektus, mūsų nuomone, neturėtų būti laikomi tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, kadangi dažniausiai savo veiksmais jie nesiekia išreikšti palaikymo vienai iš konflikto šalių ar daryti įtaką kitos šalies kariniam pranašumui, jie tiesiog siekia apsaugoti civiliams gyventojams reikalingus ar kultūriškai svarbius objektus. Tiek priverstiniais „žmonių skydams“, tiek ir savanoriškiems civilinius ar kultūrinius objektus ginantiems „žmonių skydams“ turi būti garantuojamas tinkamas atskyrimo principo taikymas ir užtikrinama apsauga nuo karo veiksmų keliamų pavojų. Tačiau reiktų pažymėti, kad puolančiajai šaliai ne visada įmanoma atskirti savanoriškus ir priverstinius „žmonių skydus“, o juo labiau asmenis, siekiančius nuo visų apginti kultūros paveldą, ir tuos, kurie taip palaiko vieną iš konflikto šalių.⁷⁹ Tad idealiausias problemos sprendimas žinoma būtų teisės normų, draudžiančių „žmonių skydų“ naudojimą, praktinis įgyvendinimas.

Išanalizavus pateiktas veiksmų grupes, galime apibendrinti, kad tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose laikytume: veiksmus, kuriais padaroma žala ar siekiama sukelti žalą karinių pajėgų personalui, jų įrangai ar kariniams objektams, nepaisant priemonių panaudotų tokiai žalai sukelti, veiksmo atlikimo vietos ar laiko, jei tarp veiksmo ir kilusios ar kiliančios žalos yra tiesioginis priežastinis ryšys, o asmens veiksmas yra skirtas vienai iš kariaujančių šalių palaikyti ir siekiant pakenkti kitai šaliai; kompiuterinių tinklų ataką, jei ją vykdančio asmens sąmoningai siekia sukelti realią žalą priešingai konflikto šaliai, o tarp jo atliktų veiksmų ir kilusios ar kiliančios žalos yra

⁷⁸ Boothby W. H. Direct Participation in Hostilities – A Discussion of the ICRC Interpretive Guidance// Journal of International Humanitarian Legal Studies 1 (2010). P.158-160.

⁷⁹ Ibid.

tiesioginis priežastinis ryšys; kompiuterinių tinklų panaudojimą, perimant ginklų sistemų, komunikacijos, transporto ar kitų elektroniniu būdu valdomų priemonių kontrolę ir taip sukeltant žalą priešingai konflikto šaliai; taktinę žvalgybą vienos iš konflikto šalių karinių pajėgų pavedimu; ginklų sistemų valdymą ir savanoriškus „žmonių skydus“, ginančius karinius objektus. Asmenys, atliekantys šiuos veiksmus, būtų laikomi tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, todėl jų atžvilgiu atskyrimo principas būtų netaikomas ir jie taptų teisėtais kariniais taikiniais bei prarastų civiliams garantuojamą apsaugą nuo tiesioginių karinių atakų. Tuo tarpu veiksmai, įeinantys į materialinio techninio aprūpinimo sritį; kompiuterinių tinklų atakos, kuriomis tiesioginė reali fizinė žala nesukeliama; kompiuterinių tinklų panaudojimas informacijos rinkimui; strateginė žvalgyba; ginklų projektavimas, gaminimas ar transportavimas, jei tai nėra sudėtinė karinės operacijos dalis; ginklų sistemų priežiūra; karinių pajėgų ar grupių narių verbavimas, bendro pobūdžio mokymai ar konsultacijos; priverstiniai „žmonių skydai“ bei savanoriški „žmonių skydai“, ginantys civilinius ar kultūros objektus, nebūtų laikomi tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose. Asmenų, atliekančių šiuos veiksmus, atžvilgiu būtų taikomas atskyrimo principas ir garantuojama apsauga nuo tiesioginių atakų.

Tačiau nereikėtų pamiršti, kad civilių dalyvavimas karo veiksmuose praktikoje pasireiškia įvairiomis formomis, intensyvumu bei esant skirtingoms geografinėms, politinėms, kultūrinėms ar karinėms sąlygoms, tad vieno teisingo atsakymo, kokius veiksmus laikyti tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, o kokius ne, nėra. Dažnai situacijas reikia nagrinėti individualiai, atsižvelgiant į konkrečias tuo metu susiklosčiusias aplinkybes, tuomet padėti gali mūsų minėti žalos masto, tiesioginio priežastinio ryšio ir veiksmo ryšio su ginkluotu konfliktu bei konflikto šalimi reikalavimai. Jei šie kriterijai nėra tenkinami, tuomet tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose nėra ir asmuo išlaiko civiliams garantuojamą apsaugą nuo karinių atakų, tačiau, jei atsakymai į visus šiuos kriterijus yra teigiami, tuomet asmuo turi būti laikomas tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose ir apsauga nuo karo pavojų jam būtų nebetaikoma. Tačiau tuomet kyla klausimas, nuo kada ir kuriam laikotarpiui asmuo, tiesiogiai dalyvaujantis karo veiksmuose, prarastų šią apsaugą nuo tiesioginių atakų ir būtų laikomas teisėtu kariniu taikiniu.

1.3 Tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose trukmė

ŽK PP I 51str. 3d. nustatyta, kad civiliai saugomi nuo pavojų, kylančių dėl karo veiksmų, išskyrus atvejus ir laiką, kai jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose.⁸⁰ Konvencinis terminas „išskyrus atvejus ir laiką, kai“ nustato civilių apsaugos nuo tiesioginių atakų praradimą ir atgavimą paraleliai su tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose intervalais (taip vadinamu civilių apsaugos „besisukančių durų“ fenomenu).⁸¹ Civiliai netenka apsaugos nuo tiesioginių atakų kiekvieno konkretaus veiksmo, laikomo tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, trukmei, tuo tarpu organizuotų ginkluotų grupių, nepriklausančių ginkluoto konflikto šaliai, nariai nustoja būti laikomi civiliais ir yra galimi taikiniai tol, kol nepertraukiamai atlieka kombatanto funkcijas.⁸² Veiksmo, pripažįstamo tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, sudėtinės dalys ir tokio veiksmo trukmę nusakantys elementai yra *pasiruošimas tokiam veiksmui, išsidėstymas/dislokavimasis bei sugrįžimas iš šio veiksmo atlikimo vietos*.⁸³ Nuo pat pasiruošimo veiksmui, laikomam tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, iki sugrįžimo iš šio veiksmo atlikimo vietos, tai yra jo pabaigos, asmuo netenka civiliams garantuojamos apsaugos nuo karo veiksmų keliamų pavojų ir yra laikomas teisėtu kariniu taikiniu, todėl labai svarbu konkrečiai apibrėžti tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose pradžią ir pabaigą. Tai padėtų priešiškos karinės pajėgoms atskirti saugomus asmenis nuo asmenų, kurie yra teisėti kariniai taikiniai, o ir pats asmuo tiksliai žinotų, kokias teises garantijas jis turi kiekvienu dalyvavimo karo veiksmuose metu.

THT išskiriamas *bendrasis ir konkretus pasiruošimas*. Konkretus pasiruošimas skirtas konkretaus, tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose pripažįstamo veiksmo atlikimui. Tuo tarpu bendrasis pasiruošimas suteikia tik galimybę įvykdyti veiksmą, tačiau nėra nukreiptas į konkrečią karinę operaciją. Pasiruošimas nebūtinai turi įvykti iškart prieš konkretaus priešiško veiksmo atlikimą ar geografiškai arti jo, ar būti būtinas jo įvykdymui. Pavyzdžiui, bombų krovimas į lėktuvą tam, kad jos būtų tiesiogiai panaudotos prieš konkretų objektą, laikomas pasiruošimo konkrečiai karinei operacijai priemone ir todėl pripažįstamas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, net jei operacija įvykdoma kitą dieną ar geografiškai nuo pasiruošimo vietos nutolusioje vietovėje. Tačiau

⁸⁰ Ženevos Konvencijų Papildomas Protokolas Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas)// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63-1909.

⁸¹ Background document: “Draft interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities”// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2006-02-background-doc-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

⁸² Boothby B., “And for such time as”: The time dimension to direct participation in hostilities// http://www.law.nyu.edu/ecm_dlv4/groups/public/@nyu_law_website__journals__journal_of_international_law_and_politics/documents/documents/ecm_pro_065933.pdf; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

⁸³ Background document: “Draft interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities”// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2006-02-background-doc-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

tų pačių bombų pervežimas iš gamyklos į aerodromo sandėlius, o iš ten į transportinį lėktuvą, gabenantį jas į konflikto zoną, sudarytų tik bendrąjį pasiruošimą, kuris būtų laikomas netiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose. Įrangos, personalo pergabenimas ir instruktavimas, žvalgyba, įrangos parengimas ir išdėstymas, jei taip ruošiamasi konkrečiai operacijai, taip pat būtų laikomi konkrečiu pasiruošimu ir tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, tuo tarpu bendrąjį pasiruošimą sudarytų dauguma ginklų, sprogmenų ir kitos įrangos prekybos, kontrabandos, slėpimo ir gabenimo atvejų, taip pat visuotinis personalo verbavimas ir mokymas, finansinės, administracinės ar politinės paramos kariniams subjektams gavimas bei kitos veiklos, kurios sukuria ir palaiko galimybes atlikti nespécializuotus karo veiksmus.⁸⁴ Tik konkretus pasiruošimas veiksmui būtų laikomas tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose dalimi ir lemtų asmens apsaugos nuo tiesioginių atakų praradimą, tuo tarpu bendrojo pasiruošimo metu asmeniui taikomas atskyrimo principas ir jis laikomas saugomu civiliu. Verta pažymėti, kad nėra siūloma pasiruošimo konkrečiam pasiruošimui laikyti tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose dalimi, nors pasiruošimas iš tiesų gali būti procesas, kuriam pradėti ar užbaigti reikia nemažai laiko ir daugelio atskirų veiksmų.⁸⁵

Kur tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose pripažįstamo konkretaus veiksmo atlikimui reikalingas išankstinis geografinis *išdėstymas*, toks išdėstymas taip pat laikomas sudėtine veiksmo dalimi. Tačiau išsidėstymas laikomas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose tik tuomet, kai dislokuojamas asmuo pradeda fizinį persikėlimą, siekiant įgyvendinti konkrečią operaciją.⁸⁶ Visgi, ne visi tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose pripažįstami veiksmai reikalauja fizinio išsidėstymo (pvz., kompiuterinės operacijos atliekamos iš asmens namų). Tokiu atveju veiksmo, laikomo tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, trukmė apsiribos pasiruošimo priemonėmis ir veiksmo įvykdymu, kaip sudėtinėmis šio veiksmo dalimis.⁸⁷

Pagal ŽK PP I komentarą, civiliai, *grižtantys iš kovos vietos*, turi būti laikomi vis dar tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, nors nėra aiškių požymių, kada toks dalyvavimas

⁸⁴ Background document: "Draft interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities"// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2006-02-background-doc-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

⁸⁵ Boothby B. "And for such time as": The time dimension to direct participation in hostilities// http://www.law.nyu.edu/ecm_dlv4/groups/public/@nyu_law_website__journals__journal_of_international_law_and_politics/documents/documents/ecm_pro_065933.pdf; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

⁸⁶ Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in hostilities under International Humanitarian Law Adopted by the Assembly of the International Committee of the Red Cross on 26 February 2009// International Review of the Red Cross. 2008, Nr.90(872). P. 1031-1033.

⁸⁷ Boothby B. "And for such time as": The time dimension to direct participation in hostilities// http://www.law.nyu.edu/ecm_dlv4/groups/public/@nyu_law_website__journals__journal_of_international_law_and_politics/documents/documents/ecm_pro_065933.pdf; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

baigiasi.⁸⁸ Sugrįžimu iš atakos vietos dažnai laikomas asmens fizinis atsiribojimas/atsiskyrimas nuo operacijos, pavyzdžiui, sudedant ginklus ar tęsiant ankstesnę veiklą, kuri daugiau negali būti objektyviai laikoma tos operacijos dalimi.⁸⁹ Sugrįžus iš kovos vietos, asmens atžvilgiu vėl taikomas atskyrimo principas bei atstatoma apsauga nuo tiesioginių atakų. Kita vertus, asmuo, kuris po kiekvieno susidūrimo su priešo pajėgomis, išvalo, paruošia ir paslepia savo ginklus, taip būdamas visada pasiruošęs kitam susirėmimui, galėtų būti laikomas asmeniu, besiruošiančiu kitai atakai ir atliekančiu nuolatinę ginklų slėpimo funkciją, o ne sudėjusiu ginklus civiliu. Remiantis tokios funkcijos nepertraukiamumu, toks asmuo galėtų būti laikomas toliau tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose asmeniu⁹⁰ ir todėl apsaugos nuo karinių atakų jis neatgautų, bent jau tol, kol visiškai nenutrauktų dalyvavimo karo veiksmuose. Tuo tarpu organizuotų ginkluotų grupių narių tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose, vykdant nepertraukiamas kombatanto funkcijas, pasibaigtų, kai minėtinas asmuo padarytų kokį nors atsitraukimo iš tokios grupės veiksmą ar kitaip nustotų vykdyti šias funkcijas.⁹¹ Pasitraukusiems iš organizuotų ginkluotų grupių veiklos asmenims, kurie individualiai taip pat nevykdo veiksmų, laikytinų tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, jų pasitraukimo momentu apsauga nuo karinių atakų jiems atstatoma.

Apibendrinant, galime teigti, kad pasirengimą atakai, išsidėstymą ir sugrįžimą iš jos įvykdymo vietos labai sunku konkrečiai apibrėžti, nes kiekviena situacija reikalauja individualaus nagrinėjimo, tačiau galime padaryti kelias bendras išvadas. Visų pirma, tik konkretus pasiruošimas veiksmui, būtų laikomas tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose dalimi ir lemtų asmens apsaugos nuo tiesioginių atakų praradimą, tuo tarpu bendrojo pasiruošimo metu asmuo ir toliau būtų laikomas saugomu civiliu, atskyrimo principas jo atžvilgiu tebegaliojotų. Visų antra, sugrįžus iš kovos vietos, tai yra pabaigus tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose laikomą veiksmą, asmens apsauga nuo karo pavojų būtų atstatoma ir jis nebegalėtų būti laikomas teisėtu kariniu taikiniu, nebent yra pasikartojančio tiesioginio dalyvavimo įrodymų, kuriais galima remtis nustatant, kad asmuo nepertraukiamai dalyvauja karo veiksmuose, apimant ir periodus tarp konkrečių veiksmų, pripažįstamų tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose. Praktika rodo, kad tokių periodų metu dažniausiai ruošiamasi kitam veiksmui, tikrinama turima įranga, įsigyjama papildoma įranga ar

⁸⁸ Background document: Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-02-background-document-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-11.

⁸⁹ Background document: "Draft interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities"// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2006-02-background-doc-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

⁹⁰ Boothby B. "And for such time as": The time dimension to direct participation in hostilities// http://www.law.nyu.edu/ecm_dlv4/groups/public/@nyu_law_website_journals_journal_of_international_law_and_politics/documents/documents/ecm_pro_065933.pdf; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

⁹¹ Ibid.

reikalingos atsargos.⁹² Tokiais atvejais asmuo išlieka teisėtu kariniu taikiniu ir apsaugos nuo tiesioginių atakų jis neatgauna. Galiausiai, organizuotų ginkluotų grupių nariai savo tiesioginį dalyvavimą karo veiksmuose užbaigia arba išėję iš šios grupės, arba nustoję vykdyti nepertraukiamas kombatanto funkcijas. Tuomet apsauga nuo karo pavojų jiems atstatoma ir suteikiamas saugomų civilių statusas.

Atsižvelgus į šioje darbo dalyje pateiktą informaciją, veiksmų, atliekamų ginkluoto konflikto metu, analizę ir padarytas išvadas, galime teigti, kad asmens tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose turi lemiamą įtaką atskyrimo principo ginkluotuose konfliktuose taikymui tokio asmens atžvilgiu. Jei asmuo pripažįstamas tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose, jis netenka apsaugos nuo karo veiksmų keliamų pavojų ir tampa teisėtu kariniu taikiniu, tuo tarpu, jei asmens veikla tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose nelaikoma, jis išlaiko saugomo asmens statusą ir negali būti puolamas priešingos šalies. Nustatėme, kad tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose tiksliausia būtų laikyti asmens atliekamus veiksmus, kurie yra dalis vienos iš konflikto šalių karo veiksmų ir dėl savo prigimties ar tikslo tikėtina sukels realią žalą priešo karinių pajėgų personalui, įrangai, kariniams objektams arba saugomiems asmenims, objektams. Tokiems veiksmams priskirtini: veiksmai, kuriais padaroma žala ar siekiama sukelti žalą karinių pajėgų personalui, jų įrangai ar kariniams objektams, nepaisant priemonių panaudotų tokiai žalai sukelti, veiksmo atlikimo vietos ar laiko, jei tarp veiksmo ir kilusios ar kilsiančios žalos yra tiesioginis priežastinis ryšys, o asmens veiksmas yra skirtas vienai iš kariaujančių šalių palaikyti ir siekiant pakenkti kitai šaliai; kompiuterinių tinklų ataka, jei ją vykdomas asmuo sąmoningai siekia sukelti realią žalą priešingai konflikto šaliai, o tarp jo atliktų veiksmų ir kilusios ar kilsiančios žalos yra tiesioginis priežastinis ryšys; kompiuterinių tinklų panaudojimas, perimant ginklų sistemų, komunikacijos, transporto ar kitų elektroniniu būdu valdomų priemonių kontrolę ir taip sukeldant žalą priešingai konflikto šaliai; taktinė žvalgyba vienos iš konflikto šalių karinių pajėgų pavedimu; ginklų sistemų valdymas ir savanoriški „žmonių skydai“, ginantys karinius objektus. Asmenys, atliekantys šiuos veiksmus, būtų laikomi tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, todėl jų atžvilgiu atskyrimo principas būtų netaikomas ir jie taptų teisėtais kariniais taikiniai bei prarastų civiliams garantuojamą apsaugą nuo tiesioginių karinių atakų. Konkretus pasiruošimas šiems veiksmams taip pat būtų laikomas tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose dalimi ir lemtų asmens apsaugos nuo tiesioginių atakų

⁹² Boothby B. "And for such time as": The time dimension to direct participation in hostilities// http://www.law.nyu.edu/ecm_dlv4/groups/public/@nyu_law_website__journals__journal_of_international_law_and_politics/documents/documents/ecm_pro_065933.pdf; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

praradimą, tuo tarpu bendrojo pasiruošimo metu asmuo apsaugą nuo karo veiksmų keliamų pavojų išsaugotų, ši apsauga taip pat būtų atstatoma ir asmenims sugrįžusiems iš kovos lauko, tai yra pabaigusiems savo tiesioginį dalyvavimą karo veiksmuose.

Taigi, matome, kad asmens atliekami veiksmai ginkluotame konflikte turi lemiamos įtakos atskyrimo principo jo atžvilgiu taikymui. Tačiau, reikėtų pažymėti, kad šioje darbo dalyje nagrinėjome tik individualius asmens veiksmus ir jų įtaką atskyrimo principo ginkluotame konflikte taikymui, bet nereikėtų pamiršti, kad dėl visuotinės privatizacijos ir dalies karinių funkcijų perdavimo privačiam sektoriui, šiandieniniuose ginkluotose konfliktuose dalyvauja ir daugybė įvairių privačių kompanijų, siūlančių platų paslaugų spektrą. Kyla klausimas, ar atskyrimo principas šioms kompanijoms taikomas atsižvelgiant į bendrą ginkluotose konfliktuose kompanijų vykdomą veiklą, ar į individualius jų darbuotojų veiksmus, o gal kompanijų veikla esminės įtakos atskyrimo principo taikymui jų atžvilgiu išvis neturi ir reikėtų orientuotis į privačių kompanijų ir jų darbuotojų priskyrimą vienai iš ginkluoto konflikto dalyvių kategorijai ir su tuo susijusioms teisinėmis pasekmėmis. Šiuos klausimus nagrinėsime kitoje darbo dalyje.

2. ATSKYRIMO PRINCIPO GINKLUOTAME KONFLIKTE TAIKYMAS PRIVAČIŲ KARINIŲ IR SAUGUMO KOMPANIJŲ PERSONALO ATŽVILGIU

Pirma privati karinė kompanija buvo sukurta 1967m., kuomet David Stirling įkūrė Watch Guard International - kompaniją, samdžiusią buvusius britų specialiųjų oro pajėgų narius, kad šie apmokytų užsienio kariuomenes.⁹³ Tačiau moderni privati karinė pramonė iškilo 1990-ųjų pradžioje vedama keturių pagrindinių varomųjų jėgų:

1. Šaltojo karo pabaigos ir su tuo susijusio ginkluotųjų pajėgų skaičiaus pasaulyje mažinimo; (Po Šaltojo karo pabaigos buvo atsisakyta daugiau nei 7 mln. karių: JAV kariuomenė sumažėjo nuo 2,1 mln. iki 1,4 mln. karių, Sovietų Sąjungos/Rusų kariuomenė - nuo 5,227 mln. iki 0,997 mln., Prancūzijos kariuomenė - nuo 0,547 mln. iki 0,295 mln. karių.)⁹⁴
2. kariavimo būdų transformacijos, panaikinusios aiškų skirtumą tarp karių ir civilių;

⁹³ Schreier F., Caparini M. *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*// Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). March 2005, Occasional Paper Nr. 6. P.19.

⁹⁴ Ibid, P. 3-4.

3. valdžios funkcijų perdavimo bei privatizavimo tendencijų visame pasaulyje;⁹⁵ (neesminės kariuomenės funkcijos buvo panaikintos, o kitos perduotos įvairiems privatiems paslaugų tiekėjams.)

4. daugybės naujų konfliktų vystymosi, kuris pareikalavo didesnių žmonių resursų ir kompetencijos. (Visuose neseniai vykusiuose kariniuose konfliktuose Bosnijoje, Siera Leonėje, Kosove, Afganistane ir Irake buvo kovojame pasitelkiant civilius, dirbančius pagal darbo sutartis.)⁹⁶

1990 metais privačios karo pramonės pajamos sudarė 55,6 mlrd. JAV dolerių, tuo tarpu 2010 jos siekė jau 210 mlrd. JAV dolerių.⁹⁷ Šiandien privati karinė pramonė apima jau šimtus kompanijų, veikiančių daugiau nei penkiasdešimtyje skirtingų valstybių.⁹⁸ Ginkluotų konfliktų šalys nuolat didina joms dirbančių privačių kompanijų skaičių. Žvelgiant iš istorinės perspektyvos, santykis tarp kombatantų ir privačių kompanijų personalo 1991-ųjų Persų įlankos kare buvo 50:1, tuo tarpu Afganistane jau 1:1.⁹⁹ Irake privačios kompanijos kaip visuma yra antras pagal dydį kontingentas, nusileidžiantis tik JAV ginkluotosioms pajėgoms.¹⁰⁰ Privačios kompanijos tapo modernaus ginkluoto konflikto ir po jo vykdomų atstatymo darbų dalimi. Tačiau jų dalyvavimas ginkluotuose konfliktuose iškėlė nemažai klausimų dėl THT ir jos pagrindinių principų taikymo jų atžvilgiu, tokių kompanijų personalo teisinio statuso ir jų apsaugos ginkluoto konflikto metu.

Vienas iš THT pagrindų - atskyrimo principas, reikalauja, kad konflikto šalys visuomet turi skirti civilius gyventojus ir kombatantus, taip pat civilinius ir karinius objektus ir atitinkamai imtis veiksmų tik prieš karinius objektus. Civiliai gyventojai, taip pat pavieniai civiliai turi būti saugomi nuo pavojų, kylančių dėl karo veiksmų ir neturi būti puolimo objektu, išskyrus atvejus ir laiką, kai jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose.¹⁰¹ Tačiau ŽK buvo parašytos pasaulinių karų ir reguliariųjų kariuomenių metu tradiciniams ginkluotiems susidūrimams, tad šiais pasaulinės privatizacijos

⁹⁵ Singer P. Outsourcing War// http://www.brookings.edu/articles/2005/0301usdepartmentofdefense_singer.aspx; prisijungimo laikas: 2011-07-28.

⁹⁶ Schreier F., Caparini M. Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies// Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). March 2005, Occasional Paper Nr. 6. P.1-4.

⁹⁷ Perrin B. Promoting compliance of private security and military companies with international humanitarian law// International Review of the Red Cross. 2006, Nr.88(863). P. 614.

⁹⁸ Schreier F., Caparini M. Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies// Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). March 2005, Occasional Paper Nr. 6. P. 19.

⁹⁹ Singer P. The Regulation of New Warfare// http://www.brookings.edu/opinions/2010/0227_defense_regulations_singer.aspx; prisijungimo laikas: 2011-07-28.

¹⁰⁰ Cameron L. Private military companies and their status under international humanitarian law and its impact on their regulation// International Review of the Red Cross. 2006, Nr.88(863). P. 576.

¹⁰¹ Ženevos Konvencijų Papildomas Protokolas Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas)// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63-1909.

laikais šias konvencijų nuostatas reikia pritaikyti dabartinėms aktualijoms.¹⁰² Nustatyta atskyrimo principo formuluotė sukuria tokius rėmus, į kuriuos privačios kompanijos ir jų personalas nėra lengvai įtalpinami. Sunku vienareikšmiškai pasakyti, kuriai kategorijai asmenų: civilių ar kombatantų, privačių kompanijų personalas turėtų būti priskirtas, o galbūt jie labiau atitiktų samdinių bruožus. Atsakymas į šiuos klausimus yra lemiamas privačių kompanijų personalo teisinio statuso nustatymui, kuris yra svarbus ne tik jam pačiam, bet ir ginkluoto konflikto šalims. Jei jie yra laikomi kombatantais, jie gali būti puolimo objektu, tačiau taip pat turi teisę ir tiesiogiai dalyvauti karo veiksmuose, o paimti į priešą nelaisvę, įgyja karo belaisvio statusą ir negali būti teisiami už dalyvavimą karo veiksmuose.¹⁰³ Jei privačių kompanijų personalas civiliais, viso ginkluoto konflikto metu jiems garantuojama apsauga nuo pavojų, kylančių dėl karo veiksmų, ir jie negali būti laikomi teisėtais karinių atakų taikiniais. Tačiau jie naudojami šia apsauga tik tol, kol tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose.¹⁰⁴ Jei nustatoma, kad privačių kompanijų darbuotojai yra civiliai, tiesiogiai dalyvaujantys karo veiksmuose, arba samdiniai, jie praranda apsaugą nuo karo veiksmų keliamų pavojų ir tampa teisėtu priešą pajėgų puolimo objektu bei gali užsitraukti teisinę atsakomybę už dalyvavimo ginkluotame konflikte metu atliktus veiksmus.¹⁰⁵

Taigi, kad atskyrimo principas būtų tinkamai taikomas ir būtų išvengta klaidingų ir neteisėtų atakų, būtina aiškiai nustatyti, kuriai ginkluoto konflikto dalyvių kategorijai reikėtų priskirti privačių kompanijų personalo narius, ar jie gali būti puolimo objektu, o galbūt jiems turėtų būti garantuojama apsauga nuo tokių karo veiksmų. Privačių kompanijų personalo teisinio statuso nustatymas reikalauja išsamios THT konvencijų nuostatų, reglamentuojančių ginkluoto konflikto dalyvius ir galinčių apimti privačių kompanijų personalą, analizės, tačiau, manytume, kad pirmiausia reikėtų aiškiai apibrėžti, kokios privačios kompanijos veikia ginkluoto konflikto zonose ir kokios yra pagrindinės jų funkcijos, kadangi būtent asmens atliekami veiksmai yra vienas iš pagrindinių elementų, priskiriančių asmenį vienai iš ginkluoto konflikto dalyvių grupei ir sukeliančių atitinkamas teises pasekmes.

¹⁰² Interview with Andrew Bearpark// *International Review of the Red Cross*. 2006, Nr. 88(863). P. 452.

¹⁰³ Gillard E. C. Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law// *International Review of the Red Cross*. 2006, Nr. 88(863). P.531.

¹⁰⁴ Ženevos Konvencijų Papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II Protokolas)// *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1909.

¹⁰⁵ Captain Ridlon D. P. Contractors or illegal combatants? The status of armed contractors in Iraq// *Air Force Law Review*. 2008, Volume 62. P. 219.

2.1 Privačios kompanijos ginkluotame konflikte, jų samprata ir funkcijos

Visas ginkluoto konflikto zonose veikiančias privačias kompanijas paprasčiausia ir tiksliausia, mūsų nuomone, būtų skirstyti į privačias aprūpinimo bendroves (pvz. Halliburton, Kellogg, Brown & Root), privačias karines kompanijas (pvz. Blackwater, Executive Outcomes) bei privačias saugumo kompanijas (pvz. ArmorGroup, Wackenhut, Gurkha Security Guards).

Privačios karinės kompanijos tradiciškai teikia kariuomenės ar ginkluotųjų pajėgų palaikymo ar pakeitimo paslaugas bei sustiprina jų efektyvumą. Kai kurie autoriai privačias karines kompanijas apibrėžia ir kaip privačius juridinius asmenis, kurie specializuojasi tokių karinių įgūdžių kaip mokymai, planavimas, žvalgyba, rizikų analizė, operatyvinė parama bei techniniai įgūdžiai teikimu teisėtoms vyriausybėms.¹⁰⁶ Dažnai sutinkamas šių kompanijų skirstymas į *aktyvias* privačias karines kompanijas, kovos metu galinčias naudoti ginklus, ir *pasyvias* privačias karines kompanijas, kurios orientuojasi į mokymus ir organizacinę veiklą.¹⁰⁷ Tuo tarpu Peter Singer privačias karines kompanijas siūlo skirti į tris „verslo sektorius“:

1. karinių paslaugų tiekimo kompanijas, tiekiančias tiesioginę taktinę karinę pagalbą, kuri gali apimti ir dalyvavimą realiuose ginkluoto konflikto veiksmuose. Tokios kompanijos pavyzdys būtų Executive Outcomes - Pietų Afrikos kompanija sudaryta daugiausia iš buvusių apartheido kovotojų.¹⁰⁸

2. karinio konsultavimo kompanijas, kurios teikia strategines konsultacijas ir mokymus. Tokios kompanijos pavyzdys būtų MPRI - JAV kompanija, kurios personalą sudaro JAV ginkluotųjų pajėgų veteranai.¹⁰⁹

3. karinės paramos tiekėjus, kurie ginkluotosioms pajėgoms teikia materialinę techninį aprūpinimą, priežiūros ir žvalgybos paslaugas.¹¹⁰ (Halliburton, Kellogg, Brown & Root)

Privačios saugumo kompanijos yra kompanijos, kurių specializacija - užtikrinti saugumą ir teikti apsaugą tiek kariniam personalui, jų įrangai, kariniams objektams, tiek ir civiliams bei civiliniams objektams. Jų veikla yra lyg tarpinė grandis tarp aprūpinimo bendrovių ir privačių

¹⁰⁶ Beutel M. D. Private military companies: their emergence, importance, and a call for global regulation// <http://princess.digitalfreaks.org/thesis/beutelmdthesis.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-25.

¹⁰⁷ Faite A. Involvement of Private Contractors in Armed Conflict: Implications under International Humanitarian Law// Defence studies. 2004, Nr.(4)2. P. 3.

¹⁰⁸ Schreier F., Caparini M. Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies// Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). March 2005, Occasional Paper Nr. 6. P. 12.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Cameron L. Private military companies and their status under international humanitarian law and its impact on their regulation// International Review of the Red Cross. 2006, 88(863). P. 576.

karinių kompanijų. Kitaip nei kai kurios privačios karinės kompanijos, privačios saugumo kompanijos dažniausiai tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvauja, nors kai kurie šių kompanijų darbuotojai, vykdydami jiems paskirtas pareigas, gali būti įtraukti ir į susišaudymą, pvz. saugant JAV, Didžiosios Britanijos ar NATO karines bazines, ambasadas, patikros postus ar konvojus.¹¹¹ Be jau minėtų funkcijų, privačios saugumo kompanijos taip pat gali būti įtrauktos į policijos, saugos tarnybų veiklą, slaptas operacijas, atlikti sulaikymo, tardymo, žvalgybos funkcijas, teikti konsultacijas, strateginius patarimus.¹¹² Dažnai privačios saugumo kompanijos taip pat apibrėžiamos ir kaip kompanijos, teikiančios paslaugas orientuotas į verslo ir nuosavybės apsaugą nuo nusikalstamų veikų, kadangi jų skaičius itin padidėja konfliktinėse zonose, kur verslo atstovai nesijaučia pakankamai apsaugoti valstybės saugumo pajėgų.¹¹³

Privačios aprūpinimo bendrovės yra materialinę techninę aprūpinimą teikiančios kompanijos. Jų veikla apima maisto, vandens, higienos produktų, drabužių, elektros, statybinių medžiagų, finansų ginkluotoms pajėgoms ar grupėms tiekimą ir darbą tokių atsargų ir produktų gamyboje, darbą bazėje ar valgykloje, tiekiant ginkluotoms pajėgoms ar grupėms maistą ir drabužius, gyvenamosios vietos ar prieglaudos ginkluotoms pajėgoms ar grupėms suteikimą, tokių priemonių kaip ginklai, amunicija, sprogmenys, šarvuočiai, karinės kompiuterių programos ir pan. suteikimą. Ši aprūpinimo bendrovių vykdoma veikla, kaip jau nustatėme pirmoje darbo dalyje, tik palaiko karo pastangas, tačiau jokiais tiesioginiais veiksmais prie pačio ginkluoto konflikto ir jo eigos neprideda. Ji yra laikoma teisėta tokių bendrovių personalo veikla ir, išskyrus atvejus, kai tokių priemonių kaip ginklai, amunicija, sprogmenys, šarvuočiai, karinės kompiuterių programos ir pan. suteikimas ginkluotoms pajėgoms ar grupėms yra konkrečios karinės operacijos sudedamoji dalis,¹¹⁴ tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose nelaikoma. Tokių bendrovių darbuotojai laikomi civiliais ir jų atžvilgiu turi būti užtikrintas tinkamas atskyrimo principo taikymas bei apsauga nuo karo veiksmų keliamų pavojų.

Tuo tarpu privačių karinių ir privačių saugumo kompanijų (toliau PKSK) personalo teisinis statusas nėra taip lengvai apibrėžiamas. Sunkumą kelia tokių kompanijų artimas ryšys tiek su pačiu ginkluotu konfliktu, tiek ir su vienos iš kariaujančių šalių ginkluotomis pajėgomis, neaiški tokių

¹¹¹ Schreier F., Caparini M. *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*// Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). March 2005, Occasional Paper Nr. 6. P. 35.

¹¹² Gaston E. L. *Mercenarism 2.0? The Rise of the Modern Private Security Industry and Its Implications for International Humanitarian Law Enforcement*// Harvard International Law Journal. 2008, (49)1. P. 226-227.

¹¹³ Faite A. *Involvement of Private Contractors in Armed Conflict: Implications under International Humanitarian Law*// Defence studies. 2004, (4)2. P. 3.

¹¹⁴ *Questionnaire on direct participation in hostilities*// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-02-questionnaire-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-05.

kompanijų atskaitomybė, o ir PKSK siūlomų paslaugų, vykdomų funkcijų ir įgyvendinamų projektų spektras yra itin platus. Nors THT teorijoje sutinkame įvairius PKSK funkcijų skirstymus, tačiau, manytume, kad tiksliausia jų veiklą būtų skirstyti į:

1. paramą kovos ir operacijų metu;
2. karinius mokymus ir konsultacijas;
3. ginklų sistemos priežiūrą;
4. materialinį techninį aprūpinimą;
5. apsaugos paslaugas;
6. žvalgybą;
7. nusikalstamumo prevenciją;
8. išminavimą.¹¹⁵

Kaip matome, kai kurios iš šių veiklų yra glaudžiai susijusios su ginkluotomis pajėgomis, kitos su šių pajėgų aprūpinimu ar pagalba civiliams. Nors konkrečias veiklas, pagal pirmoje dalyje minėtus kriterijus, jau galėtume priskirti ar išskirti iš veiksmų, sudarančių tiesioginį dalyvavimą karo veiksmuose, rato ir taip nustatyti teises pasekmes asmenims, vykdančioms šias veiklas, tačiau sunkumų kyla dėl to, kad konkreti PKSK dažniausiai neužsiima tik viena iš minėtųjų veiklos sričių. Jos teikia platų paslaugų spektrą, nuo maisto tiekimo iki karinių operacijų, pasitelkiant aukštasias technologijas, vykdymo, todėl nustatyti viso PKSK personalo teisinį statusą vien tik pagal jos vykdomą veiklą gali būti labai sudėtinga, o, galbūt, ir nelabai tiksli. Kita vertus, vertinti kiekvieną PKSK darbuotoją, kaip asmenį tiesiogiai dalyvaujantį ar nedalyvaujantį karo veiksmuose, taip pat ne išėitis. Dėl tokių darbuotojų gausos ir jų vykdomų funkcijų įvairovės konflikto ginkluotųjų pajėgų nariai, atsižvelgdami į tuo metu susidariusias aplinkybes, nuolat turėtų priimti sprendimus dėl kiekvieno atskiro PKSK nario ir jo vykdomos veiklos pavojingumo, tad greičiausiai būtų ne tik apsunkintas ir sulėtintas šių pajėgų darbas, bet ir, netinkamai taikant atskyrimo principą ir dėl to kariniams objektams priskiriant ne tuos asmenis, neišvengta bereikalingų, klaidingų atakų ar kitokios žalos. Todėl būtina atsižvelgti ir į kitus ginkluoto konflikto dalyviams keliamus reikalavimus, nustatytus THT šaltiniuose, kurie galėtų padėti PKSK personalą priskirti kombatantų, civilių ar samdinių kategorijai ir taip atskleisti atskyrimo principo bei apsaugos nuo karo veiksmų keliamų pavojų taikymo galimybes PKSK darbuotojų atžvilgiu. Plačiau panagrinėkime PKSK darbuotojų galimą priskyrimą kiekvienai iš minėtųjų ginkluoto konflikto dalyvių kategorijai.

¹¹⁵ Schreier F., Caparini M. *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*// Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). March 2005, Occasional Paper Nr. 6. P. 35.

2.2 Privačių karinių ir saugumo kompanijų personalas kaip kombatantai

PKSK personalui suteikus kombatantų statusą, jie turėtų teisę tiesiogiai dalyvauti karo veiksmuose, o už teisėtus veiksmus karinių operacijų metu jie negalėtų būti teisiami, net jei taikos metu tokie veiksmai ir užtrauktų rimtą teisinę atsakomybę. Patekus į priešo rankas, jiems galiotų karo belaisvio statusas, taigi ir 1949 m. Ženevos Konvencijoje dėl elgesio su karo belaisviais (toliau Trečioji ŽK) garantuojama apsauga.¹¹⁶ Kita vertus, jiems negaliotų apsauga nuo karinių atakų, kadangi kombatantai, atskyrimo principo atžvilgiu, laikomi teisėtais kariniais objektais.

Pagal ŽK PP I 43str., kombatantais laikomi konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų nariai (išskyrus medicinos ir religinį personalą), o konflikto šalies ginkluotąsias pajėgas sudaro visos organizuotos ginkluotosios pajėgos, grupės ir daliniai, kuriems vadovauja asmuo, atsakingas šaliai už savo pavaldinių elgesį, net jei tai šaliai atstovauja vyriausybė ir valdžia, kurios nepripažįsta priešiška šalis. Tokios ginkluotosios pajėgos paklūsta vidaus disciplinos sistemai, kuri, *inter alia*, privalo užtikrinti tarptautinės teisės normų, taikomų ginkluotų konfliktų metu, laikymąsi. Šis straipsnis iš esmės nustato penkias sąlygas, kurias atitikę PKSK darbuotojai būtų pripažįstami kombatantais:

1. PKSK turi būti pavaldi tarptautinio ginkluoto konflikto šaliai;
2. PKSK turi būti ginkluota grupė;
3. PKSK turi būti organizuota grupė;
4. PKSK darbuotojai, pavaldūs asmeniui, kuris yra atskaitingas konflikto šaliai už savo pavaldinių elgesį;
5. PKSK darbuotojų paklusimas vidaus disciplinos sistemai.

PKSK pavaldumas tarptautinio ginkluoto konflikto šaliai gali būti išreikštas *de jure* arba *de facto*. Jei šalis pasirinktų oficialiai inkorporuoti PKSK personalą į savo ginkluotąsias pajėgas, kas praktiškai neįtikima, pagal ŽK PP I 43str., jie kombatanto statusą įgytų *de jure*, o pačiai PKSK būtų taikomi jau šalies vidaus įstatymai. Tačiau neesant oficialaus inkorporavimo, PKSK personalas, priklausomai nuo susiklosčiusių aplinkybių, kombatanto statusą gali įgyti ir *de facto*. Jei PKSK vykdo valdžios nurodymus, veikia pagal gautas instrukcijas ir yra kontroliuojamos konflikto šalies,

¹¹⁶ Dormann K. The legal situation of “unlawful/unprivileged combatants”// International Review of the Red Cross. 2003, Nr. 85(849). P. 45.

tuomet galima teigti, kad PKSK veikia šios šalies vardu¹¹⁷, taigi yra pavaldi tarptautinio ginkluoto konflikto šaliai. *De facto* pavaldumas tarptautinio ginkluoto konflikto šaliai yra labiau tikėtinas nei *de jure*.

Ginkluotos grupės reikalavimą PKSK, kurios veikia pavojingose konflikto zonose ar arti ginkluotųjų pajėgų, lengvai tenkintų, kadangi tokių PKSK darbuotojai dažniausiai savigynos ar apsaugos tikslais nešiojasi ginklus, o tokios PKSK būstinė konflikto šalyje ir jos naudojama technika yra paruošta ne tik savigynei puolimo metu, bet ir atsakomiesiems veiksams. PKSK taip pat atitiktų ir organizuotos grupės reikalavimą, kadangi organizuotos grupės sąvoka yra pakankamai lanksti ir tiesiog parodo, kad kova turi turėti kolektyvinį pagrindą, būti kontroliuojama, vykti pagal tam tikras taisykles ir turėti pavaldžią vadovui vidinę hierarchinę struktūrą. Dauguma PKSK turi tokią hierarchinę struktūrą (kai kurių didesnių kompanijų vidinė struktūra netgi ganėtina panaši į karinę),¹¹⁸ todėl tikėtina, kad, atsižvelgiant į tai ir į PKSK kolektyvinį pobūdį, PKSK būtų galima kvalifikuoti kaip organizuotas grupes.

PKSK darbuotojų pavaldumas taip pat nesukelia didesnių sunkumų, kadangi kaip ir bet kurioje privačioje įmonėje, taip ir PKSK, darbuotojai yra pavaldūs aukštesnes pareigas užimančiam asmeniui, kuris turi įgaliojimus duoti jiems privalomus vykdyti nurodymus, tai yra vadovauti, ir kuriam jie privalo atsiskaityti už savo darbą. Toks pavaldumas ir atsakomybė dažniausiai yra apibrėžiami darbo sutartyje. Tačiau sudėtingiausias klausimas yra pačios PKSK atskaitomybė valstybei, kurioje ji veikia. Kas nustato tokią atskaitomybę? Ar užtenka tiesiog sudaryti sutartį tarp PKSK ir šalies, ar PKSK personalas turi būti pavaldus šalies reguliariųjų ginkluotųjų pajėgų karinei vadovavimo grandinei, o galbūt, pradėję savo veiklą konflikto šalyje, jie iškart yra priskiriami tos šalies jurisdikcijai? Paskutinė prielaida mažiausiai tikėtina, o ir šalies kariuomenės vadas greičiausiai neturės tiesioginės įtakos individualiam PKSK darbuotojui, kadangi jis nėra šalies kariuomenės dalis, taigi ir karinės vadovavimo grandinės dalis,¹¹⁹ todėl, manytina, kad PKSK atskaitomybė konflikto šaliai gali būti nustatoma tik pasirašytoje sutartyje, nors praktinis tokios atskaitomybės įgyvendinimas irgi mažai tikėtinas, kadangi PKSK visgi yra privačios, savarankiškos kompanijos.

Nagrinėjant paskutinį reikalavimą - paklusti vidinei disciplinos sistemai, galima atsižvelgti į ŽK PP I komentarą, kuris šį reikalavimą detalizuoja pažymėdamas, kad vidinė disciplinos sistema

¹¹⁷ Walther P. The legal status of private contractors under international humanitarian law// <http://www.guardian-gbs.com/Presse/afhandling.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-01.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Ibid.

apima karinę disciplinos teisę ir karinę bausmių teisę.¹²⁰ Abejotina, ar PKSK atitiktų šį reikalavimą, kadangi labai retai PKSK darbuotojai bus pavaldūs karinei jurisdikcijai, o ir pati PKSK niekada neturės tokios vidaus disciplinos sistemos, kuri galėtų taikyti teises sankcijas. Dažniausiai sankcijos už netinkamą elgesį apsiriboja tik su darbuotoju sudarytoje sutartyje numatytais nuobaudomis, taigi šio reikalavimo PKSK greičiausiai neatitiks.

Apžvelgus ir paanalizavus visus ŽK PP I 43str. nustatytus reikalavimus, matome, kad kai kuriuos iš jų: PKSK kaip ginkluota, organizuota grupė, PKSK darbuotojų pavaldumas savo vadovui, PKSK *de facto* pavaldumas konflikto šaliai, ji greičiausiai atitiktų, tačiau PKSK atskaitomybės konflikto šaliai ir PKSK darbuotojų paklusimo vidaus disciplinos sistemai trūkumas neleidžia taikyti šio straipsnio PKSK personalui, todėl, pagal jį, PKSK personalas nebūtų laikomi kombatantais ir neturėtų teisės tiesiogiai dalyvauti karo veiksmuose, o jei visgi nuspręstų dalyvauti, jie rizikuotų tapti teisėtais kariniais taikiniais, o sulaukūs prieš pajėgoms jiems karo belaisvio statusas nebūtų taikomas.

Tačiau su kombatanto kategorija taip pat susiduriame ir kitame THT šaltinyje - Trečiojoje ŽK, kurios 4str. nustatyta, kad kombatantais, plačiąją prasme, laikytini:

1. konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų, taip pat savignos ir savanorių būrių, įeinančių į šių ginkluotųjų pajėgų sudėtį, nariai;

2. kitų savignos ir savanorių būrių nariai, įskaitant įeinančius į organizuoto pasipriešinimo judėjimus, priklausančius konflikto šaliai ir veikiančius tiek savo teritorijoje, tiek ir už jos ribų, net kai ši teritorija okupuota, jeigu tokie savignos arba savanorių būriai, įskaitant organizuoto pasipriešinimo judėjimus, atitinka šiuos reikalavimus:

- a) turi atsakingą už savo pavaldinius vadą;
- b) turi sutartinį skiriamąjį, gerai matomą iš toli ženklą;
- c) atvirai nešioja ginklus;
- d) vykdo savo operacijas laikydamiesi karo įstatymų ir papročių;

3. reguliariųjų ginkluotųjų pajėgų nariai, atvirai skelbiantys ištikimybę vyriausybei arba valdžiai, kurių nepripažįsta laikanti belaisvius valstybė;

Sprendžiant ar PKSK personalas yra kombatantai pagal Trečiosios ŽK 4str., reikia išnagrinėti PKSK ryšį su šalies ginkluotosiomis pajėgomis arba jų atitikimą savignos, savanorių būriams ar pasipriešinimo judėjimams keliamiems reikalavimams, nustatytiems šiame straipsnyje.

¹²⁰ ŽK PP I komentaras// <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/470-750053?OpenDocument>; prisijungimo laikas: 2011-11-30.

Pagal Trečiosios ŽK 4str. 1d., PKSK personalas būtų laikomi kombatantais, jei jie būtų **konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų, taip pat savigynos ir savanorių būrių, įeinančių į šių ginkluotųjų pajėgų sudėtį, nariais.** Ši norma nustato, kad kiekvienas PKSK darbuotojas individualiai turi būti šalies ginkluotųjų pajėgų ar savigynos ir savanorių būrių, įeinančių į šių ginkluotųjų pajėgų sudėtį, narys. THT nenurodo konkrečių žingsnių, kaip šalis turėtų įtraukti asmenį, į savo ginkluotąsias pajėgas, o juo labiau visą PKSK, tai paliekama šalies vidaus įstatymams. Tačiau aišku, kad toks įtraukimas turi turėti bent kažkokią oficialią formą, juolab, kad ir ŽK PP I 43str. 3d. nustato, kad kaskart konflikto šalis, įtraukusi į savo ginkluotąsias pajėgas sukarintą ar ginkluotą teisėsaugos organizaciją, apie tai informuoja kitas konflikto šalis. Tai parodo, kad nors THT ir palieka šį klausimą sureguliuoti šalies vidaus įstatymams, tačiau taip pat pabrėžia, kad kitai konflikto šaliai turi būti visiškai aišku, kas sudaro priešininkų ginkluotąsias pajėgas,¹²¹ tai yra kurie asmenys gali būti laikomi teisėtais kariniais taikiniais, o kurie saugomais asmenimis. Jei priešinga šalis negali nustatyti, kuris PKSK personalo narys gali būti pagrįstai laikomas kombatantu (ir todėl būti teisėtu kariniu objektu), o kuris yra civilis (kurio užpuolimas būtų laikomas sunkiu ŽK pažeidimu), tinkamas atskyrimo principo taikymas taptų itin sudėtingas.

Pagrindiniai elementai išsiaiškinant, ar PKSK darbuotojai yra ginkluotųjų pajėgų nariai, yra atsakymai į klausimus:

1. ar jie atitiko nacionalines priėmimo į karo tarnybą taisykles, ten kur jos egzistuoja;
2. ar jie yra gynybos departamento darbuotojai - turint galvoje, kad šis departamentas įdarbina ir ženklų civilių skaičių;
3. ar jie privalo paklusti karinei disciplinai ir karinio teisingumo sistemai;
4. ar jie sudaro ir yra pavaldūs karinei vadovavimo grandinei ir kontrolei;
5. ar jie priklauso karinei hierarchijai;
6. ar jiems buvo išduotos Trečioje ŽK nustatytos formos identifikavimo kortelės ar kita ginkluotųjų pajėgų nariams įprasta identifikacijos priemonė;
7. ar jie nešioja uniformas.¹²²

Kai kuriuos iš šių punktų jau aptarėme anksčiau, taigi galime teigti, kad reikalavimų paklusti karinei disciplinai, karinei vadovavimo grandinei ir kontrolei, priklausyti karinei hierarchijai (nors PKSK hierarchinė sistema ir gali būti labai panaši į karinę, tačiau realiai ji tokia nėra) PKSK darbuotojai netenkintų. Kalbant apie darbdavį, reikėtų pažymėti, kad iš antrojo

¹²¹ Cameron L. Private military companies and their status under international humanitarian law and its impact on their regulation// International Review of the Red Cross. 2006, Nr. 88(863). P. 585.

¹²² Gillard E. C. Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law// International Review of the Red Cross. 2006, Nr. 88(863). P. 533-534.

reikalavimo galime daryti išvadą, jog tik valstybės pasamdytas PKSK personalas gali būti laikomas konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų nariais. Tačiau apie 80% PKSK sutarčių yra sudarytos su kitais klientais nei valstybė.¹²³ Šis faktas pats savaime eliminuoja daugumą PKSK darbuotojų iš galimų kombatantų tarpo. Tuo tarpu, paskutinį reikalavimą nešioti uniformas, nemažai PKSK darbuotojų lengvai tenkintų, kadangi, nors kai kurių PKSK darbuotojai dėvi įprastus civilius drabužius, tačiau kitų PKSK darbuotojų apranga, jos stilius ir spalvos dažnai primena kombatantų aprangą, uniformas, kas, žinoma, gali lemti netinkamą atskyrimo principo taikymą tokių darbuotojų atžvilgiu.

Apibendrinus, galime teigti, kad į daugumą minėtų klausimų atsakytume neigiamai, tad, pagal šią konvencijos normą, PKSK darbuotojai nebūtų laikomi šalies ginkluotųjų pajėgų nariais. Tačiau, galbūt, PKSK atitiktų reikalavimus keliamus **kitiems savignos ir savanorių būriams ar organizuoto pasipriešinimo judėjimams, priklausantiems konflikto šaliai ir veikiantiems tiek savo teritorijoje, tiek ir už jos ribų, net kai ši teritorija okupuota.** Ši Trečiosios ŽK 4str. 2d. nuostata iškelia dvi sąlygas: PKSK turi „priklausyti“ tarptautinio ginkluoto konflikto šaliai ir atitikti visus nustatytus reikalavimus.¹²⁴ ŽK komentaras aiškina, kad „priklausymo konflikto šaliai“ nustatymui užtenka *de facto* santykių tarp savignos ir savanorių būrių ar pasipriešinimo judėjimų ir konflikto šalies. Šie santykiai gali būti išreikšti ir taktiniu susitarimu, jei vykdomos operacijos aiškiai parodo, kurios šalies naudai veikiama. Praktikoje, daugelis šalies pasamdytų PKSK turi korteles, patvirtinančias jų įgaliojimus veikti toje šalyje ir kartu jų *de facto* ryšį su šalimi,¹²⁵ taigi šią sąlygą dauguma PKSK tenkintų. Kitas svarbus aspektas, kad PKSK būtų priskirtos savignos ir savanorių būriams arba organizuoto pasipriešinimo judėjimams, o PKSK darbuotojai – kombatantams, turi būti išpildyti visi keturi nustatyti reikalavimai, tad panagrinėkime kiekvieną iš jų atskirai:

a) turi atsakingą už savo pavaldinius vada;

Trečiosios ŽK komentaras detalizuoja šį reikalavimą nurodydamas, kad vadas gali būti tiek civilis, tiek karininkas, tačiau vado kompetencija turi atitikti karininko, kadangi tik tuomet bus garantuojama reikalinga disciplina ir užtikrinamas kitų šio straipsnio dalyse nurodytų reikalavimų atitikimas. Vadas turi būti atsakingas už savo pavaldinių veiksmus, tiek padarytus vykdant jo įsakymus, tiek ir už tuos, kurie buvo atlikti savavališkai ar prieštaraujant duotiems nurodymams.¹²⁶

¹²³ Gillard E. C. Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law// International Review of the Red Cross. 2006, Nr. 88(863). P. 533-534.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Doswald-Beck L. Private military companies under international humanitarian law// https://lapa.princeton.edu/conferences/military07/restricted/doswald-beck_military07.pdf; prisijungimo laikas: 2011-07-31.

¹²⁶ ŽK III komentaras// <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/375-590007?OpenDocument>; prisijungimo laikas: 2011-08-01.

Kaip ir kiekvienoje organizacijoje ar įmonėje, taip ir PKSK egzistuoja hierarchinė valdymo sistema, kuri susideda iš eilinių darbuotojų ir vadovaujančias pareigas užimančių darbuotojų, iš pavaldinių ir vadovų. Kiekvienas vadovas kontroliuoja savo darbuotojus ir jų atliekamą darbą (dažniausiai tai nustatoma darbo sutartyje), o už rezultatus (teigiamus ar neigiamus) atsiskaito savo vadovui arba kitam hierarchiškai aukštesniam subjektui. Tokia atskaitomybė dažniausia yra įtvirtinta sutartyje. Todėl, manytume, kad PKSK šį reikalavimą tenkintų, kadangi jos turi už savo pavaldinius atsakingą vadovą.

b) turi sutartinį skiriamąjį, gerai matomą iš toli ženklą:

Trečiosios ŽK komentaras išaiškina, kad skiriamuoju ženklu gali būti kepuraitė, švarkas, marškinėliai, rankovės raištis, emblema ar ant krūtinės nešiojamas spalvotas ženklas, tačiau svarbiausia, kad visiems PKSK darbuotojams jie būtų vienodi, o jų naudojimas toje organizacijoje būtų ribotas, tačiau tai nereiškia, kad negalima nešioti papildomų emblemų, žyminčių nuopelnus ar laipsnį. Pats terminas „matomas iš toli“ vis dar yra diskutuotinas, tačiau, Trečiosios ŽK komentaro autorių nuomone, atstumas turi būti toks, kad skiriamąjį ženklą būtų įmanoma atpažinti.¹²⁷ Nemaža dalis PKSK savo darbuotojams skiria vienodą aprangą - uniformas, kurios kartu su PKSK darbuotojų dažnai nešiojamais ginklais yra matomos iš toli ir aiškiai išsiskiria juos iš civilių tarpo, tačiau kita dalis PKSK darbuotojų dirba apsilvę civilių drabužiais, išsiskirdami tik tam tikromis emblemomis ar ženklais, kurie nėra taip aiškiai matomi, arba išvis neišsiskirdami. Irake ir Afganistane PKSK darbuotojų identifikavimas yra pasikartojanti problema. Dėl PKSK darbuotojų nešiojamos karinio tipo maskuojamosios aprangos bei kai kurių darbuotojų dažnai atvirai nešiojamų ginklų, civiliai juos laiko ginkluotųjų pajėgų nariais, tuo tarpu tie, kurie nešioja civilinę aprangą susilieja su civiliais ir ginkluotosioms pajėgoms tampa sunku juos išskirti iš civilių.¹²⁸ Ši problema aktuali ne tik dėl sunkumų priskiriant PKSK personalą kombatantų kategorijai, tačiau ir dėl to, kad netinkamai identifikavus arba neidentifikavus PKSK darbuotojų, susiduriama su atskyrimo principo taikymo problema, PKSK darbuotojai gali tapti klaidingais kariniais taikniais arba sukelti rimtą žalą priešininkui, veikdami užsislaptinę. Visgi, kalbant apie PKSK darbuotojų sutartinį skiriamąjį, gerai matomą iš toli ženklą, manytume, kad dalis PKSK darbuotojų šį reikalavimą lengvai atitiktų, tačiau kita dalis PKSK – ne, todėl, manytume, kad šio reikalavimo atžvilgiu, kiekviena PKSK turėtų būti vertinama atskirai.

c) atvirai nešioja ginklus:

¹²⁷ ŽK III komentaras// <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/375-590007?OpenDocument>; prisijungimo laikas: 2011-08-01.

¹²⁸ Gillard E. C. Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law// International Review of the Red Cross. 2006, Nr. 88(863). P. 535.

Dauguma PKSK personalo, dirbančio pavojingose ginkluotų konfliktų zonose, atvirai nešioja ginklus tiek savigynai, tiek ir kitų asmenų, objektų apsaugai, todėl dauguma PKSK šį kriterijų tenkintų. Jei visgi PKSK darbuotojai ginklų atvirai nenešioja, jie, pagal šį kriterijų, kombatantais laikomi nėra.

d) vykdo savo operacijas laikydamiesi karo įstatymų ir papročių;

Ši sąlyga reikalauja, kad PKSK, kaip ginkluoto konflikto dalyvė, vykdydamos savo veiklą laikytųsi Hagos konvencijų, ŽK nuostatų, tarptautinių susitarimų (pvz., draudžiančių naudoti tam tikros rūšies ginklus), principų (pvz., kad vykdomos atakos turi būti proporcingos laukiamam rezultatui ir nesukelti bereikalingų kančių, o civiliai ir saugomi asmenys negali tapti jų puolimo objektu) bei kitų THT ir moralinių nuostatų.¹²⁹ Šio reikalavimo atitikimas didžia dalim priklauso nuo PKSK vykdomos politikos, veiklos ir jos personalo.¹³⁰ Dažniausiai PKSK vykdoma politika ir veikla nėra siekiama sistemingai pažeidinėti karo įstatymus, nors nusižengimų ir pasitaiko. PKSK yra suinteresuotos savo darbą atlikti kuo geriau ir neužsitraukti tarptautinės bendruomenės pasmerkimo, todėl tikėtina, kad THT nuostatų bus laikomasi ne tik kuriant PKSK veiklos strategiją, tačiau ir duodant nurodymus savo darbuotojams. Todėl, manytume, kad dauguma PKSK ir jų darbuotojų šį reikalavimą tenkintų.

Išnagrinėjus Trečiosios ŽK 4 str. 2d. matome, kad, jei priklausymo konflikto šaliai, atsakingo už savo pavaldinius vado ir operacijų vykdymo, laikantis karo įstatymų ir papročių, reikalavimus dauguma PKSK tenkintų, tai sutartinio skiriamojo, gerai iš toli matomo ženklų ir atvirai nešiojamo ginklo reikalavimus tenkintų tik dalis jų. Tai parodo, kad bendros išvados dėl PKSK darbuotojų statuso pateikti negalime. Tačiau, manytume, kad visgi nemaža dalis PKSK, pagal šį straipsnį, galėtų būti prilyginamos savigynos ir savanorių būriams ar organizuoto pasipriešinimo judėjimams, o jų darbuotojai laikomi kombatantais. Tokių PKSK darbuotojai turėtų teisę tiesiogiai dalyvauti karo veiksmuose, tačiau jiems nebūtų taikoma apsauga nuo karo veiksmų keliamų pavojų ir jie būtų laikomi teisėtais taikiniai, atskyrimo principas jų atžvilgiu taikomas nebūtų.

Apžvelgus pagrindines THT normas, nustatančias kombatanto sąvoką, matome, kad nei pagal ŽK PP 43str., nei pagal Trečiosios ŽK 4str. 1d. PKSK darbuotojai kombatantais greičiausiai nebus laikomi. Tik pagal ŽK 4str. 2d., dalies PKSK, atitinkančių visus nustatytus reikalavimus, personalas galėtų būti laikomi kombatantais, o atskyrimo principo atžvilgiu - teisėtais kariniais

¹²⁹ ŽK III komentaras// <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/375-590007?OpenDocument>; prisijungimo laikas: 2011-08-01.

¹³⁰ Captain Ridlon D. P. Contractors or illegal combatants? The status of armed contractors in Iraq// Air Force Law Review 2008, Volume 62. P. 224-228.

taikiniai. Tačiau tuomet kyla klausimas, kuriai ginkluotojo konflikto dalyvių kategorijai būtų priskiriama kita PKSK darbuotojų dalis: civiliams ar samdiniais.

2.3 Privačių karinių ir saugumo kompanijų personalas kaip civiliai

Pagal ŽK PP I 50 str. civiliu laikomas bet kuris asmuo, nepriklausantis nė vienai kategorijai asmenų, nurodytų Trečiosios ŽK 4 str. (A.1, A. 2, A. 3 ir A. 6), ir šio protokolo 43 str., tai yra asmuo, kuris nėra kombatantas. Jei abejojama, ar asmuo yra civilis, jis laikomas civiliu. Pagal tarptautinę paprotinę teisę civiliams garantuojama apsauga nuo karo veiksmų keliamų pavojų ir jie negali būti laikomi teisėtais kariniais objektais. Civiliai taip pat negali tiesiogiai dalyvauti karo veiksmuose, išskyrus retą *levée en masse* atvejį, nustatytą Trečiosios ŽK 4str. 4d., kuomet neokupuotos šalies gyventojai, nespėję susijungti į reguliariusius ginkluotus būrius, priešui artėjant stichiškai griebiasi ginklų, kad pasipriešintų įsiveržusioms pajėgoms, jeigu atvirai nešioja ginklus ir laikosi karo įstatymų ir papročių.¹³¹ Tačiau jei civiliai dalyvauja karo veiksmuose, nors jie ir išlaiko civilio statusą, tačiau tokio dalyvavimo laikotarpiui atskyrimo principas jiems netaikomas ir jie ne tik netenka apsaugos nuo karinių atakų, bet taip pat tampa ir teisėtais kariniais taikiniais.

Kadangi kiekvienas asmuo, pagal THT logiką, turi būti arba civilis, arba kombatantas, jei PKSK personalas nėra kombatantai, jie yra civiliai.¹³² Tai reiškia, kad tos PKSK ir jų darbuotojai, kurie neatitiko kombatantams keliamų reikalavimų, turėtų būti laikomi civiliais. Tokių PKSK darbuotojų atžvilgiu turėtų būti taikomas atskyrimo principas, tai yra garantuojama apsauga nuo tiesioginių atakų ir draudimas prieš ginkluotosioms pajėgoms laikyti juos teisėtais kariniais taikiniais. Tačiau PKSK personalo apsauga galiotų tik tol, kol jie tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose. Jei PKSK personalo pradeda tiesiogiai dalyvauti karo veiksmuose arba jų jau vykdomi veiksmai laikomi tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, tuomet atskyrimo principas jiems netaikomas ir jie yra laikomi teisėtais kariniais taikiniais. Nors nemažai veiksmų, laikomų tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, aptarėme pirmoje darbo dalyje, tačiau konkrečiau apibrėžkime, kurie PKSK veiksmai būtų laikomi tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose.

Pagal mūsų darbo pirmą dalį, tokios PKSK darbuotojų veiklos kaip kariniai mokymai, konsultacijos ir žvalgyba ne taktiniame lygmenyje, ginklų sistemų priežiūra, materialinis techninis aprūpinimas, jei tai nėra sudedamoji karinės operacijos dalis, išminavimas, nusikalstamumo

¹³¹ Dormann K. The legal situation of “unlawful/unprivileged combatants”// International Review of the Red Cross. 2003, Nr. 85(849). P. 46.

¹³² Cameron L. Private military companies and their status under international humanitarian law and its impact on their regulation// International Review of the Red Cross. 2006, Nr. 88(863). P. 587.

prevencija nebūtų laikomi tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, kadangi jais nesiekama tiesiogiai sukelti realios žalos priešo karinių pajėgų personalui, įrangai, kariniams objektams arba saugomiems asmenims, objektams, o tarp tokios PKSK darbuotojų veiklos ir priešui kylančios žalos nėra tiesioginio priežastinio ryšio. Tuo tarpu, kalbant apie PKSK darbuotojus, teikiančius taktinės žvalgybos, taktinių mokymų ir konsultacijų paslaugas, realiai dalyvaujančius kovoje, karinėse operacijose, valdančius ginklų sistemas (kad ir nuotoliniu būdu) ar atliekančius kitus veiksmus, kurie galimai sukels realią fizinę žalą priešo karinių pajėgų personalui, įrangai, kariniams objektams arba saugomiems asmenims, objektams, jie būtų laikomi asmenimis, tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose. Tokia išvadą lemia tiesioginis priežastinis ryšys tarp jų veiksmų ir kilusios ar greitai kiliančios žalos bei aiškus ryšys su ginkluotu konfliktu ir viena iš PKSK pasamdžiusia konflikto šalimi. Tuo tarpu PKSK teikiamos apsaugos paslaugos yra vis dar diskutuotinas klausimas, nors ženklus PKSK skaičius teikia būtent šias paslaugas. JAV oro pajėgų vadovybės vadove nurodyta, kad bet kas, kas saugo karinius objektus, tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose. Ekvadoro jūrų pajėgų vadovas nustato, kad civiliai, dirbantys saugos darbuotojais, taip pat tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose.¹³³ Ekspertų susitikimų metu apsaugos kariniam personalui ar objektams nuo priešo karinių operacijų teikimas daugumos dalyvių taip pat buvo pripažintas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose.¹³⁴ Pagal ŽK PP I 52str. 2d. kariniais objektais laikomi tie, kurie dėl savo pobūdžio, vietos, paskirties ar panaudojimo efektyviai padeda karo veiksmams ir kurių visiškas ar dalinis sugriovimas, paėmimas ar neutralizavimas tuometinėmis aplinkybėmis suteikia aiškų karinį pranašumą. Taigi, kuomet PKSK darbuotojai teikia apsaugą kariniam personalui, įrangai ar tokiems kariniams objektams, jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, kadangi savo veiksmais jie daro įtaką priešo galimybei atakuoti, o drauge ir jo kariniam pranašumui, tarp jų vykdomos veiklos ir žalos (nepasiekto norėto rezultato - karinio pranašumo) yra tiesioginis priežastinis ryšys, kaip ir tarp jų veiklos ir PKSK pasamdžiusios konflikto šalies. Situacijoje, kuomet PKSK personalas saugo civilius, jų turtą ar civilinius objektus, tokius kaip mokykla, ligoninė, namai ir pan., kurie, pagal ŽK PP I 52str. 1d., neturi tapti puolimų ar represijų objektais, PKSK darbuotojai karo veiksmuose tiesiogiai nedalyvauja, kadangi savo veiksmais įtakos kitos konflikto šalies kariniam pranašumui jie nedaro. Tačiau pasitaiko daugybė situacijų, kuomet nustatyti, ar objektas yra karinis, ar civilinis, nėra taip lengva, nes, nors objektas ir nėra karinės infrastruktūros dalis, tačiau, pagal ŽK PP I 52str. 2 d., dėl savo pobūdžio, vietos, paskirties ar panaudojimo jis galėtų efektyviai padėti karo

¹³³ Background document: Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-02-background-document-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-11.

¹³⁴ Background document: Direct participation in hostilities under IHL// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-03-background-doc-dph-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-10-18.

veiksmams, o jo visiškai ar dalinis sugriovimas, paėmimas ar neutralizavimas tuometinėmis aplinkybėmis suteiktų aiškų karinį pranašumą. Tokiais objektais dažnai laikomos jėgainės, naftos telkiniai, oro uostai. Kyla diskutuotinas klausimas, ar tokie objektai yra teisėti puolimo objektai¹³⁵ ir ar PKSŠ personalas, saugantis šiuos objektus, laikomas tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose, ar visgi yra apsaugotas nuo puolimo. Manytume, kad nustačius, jog PKSŠ saugomas objektas efektyviai padeda karo veiksmams arba kad jo sugriovimas suteiktų aiškų karinį pranašumą kitai konflikto šaliai, PKSŠ darbuotojai turėtų būti laikomi tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose ir apsauga nuo karo veiksmų keliamų pavojų jiems nebegalėtų, kadangi savo veiksmais jie daro tiesioginę įtaką kitai konflikto šaliai (neleidžia pasiekti karinio pranašumo), egzistuoja ryšys tiek su ginkluotu konfliktu, tiek ir su viena, PKSŠ pasamdžiusia, konflikto šalimi.

Verta pažymėti, kad apsaugos veiksmų priskyrimui tiesioginiam dalyvavimui karo veiksmuose nėra svarbu, ar PKSŠ personalas yra ginkluoti, ar ne, nes vien tik ginklo nešiojimo faktas pats savaime nereiškia, kad jo turėtojas tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, kadangi ginklas gali būti nešiojamas savigynai, kitų asmenų apsaugai, o jo panaudojimas gali būti visiškai nesusijęs su vykstančiu ginkluotu konfliktu, o, tarkim, su iškilusiu poreikiu apsiginti ar apginti kitus nuo nusikaltėlių.¹³⁶ Taip pat pabrėžtina, kad bet kokio personalo, objektų ar nuosavybės gynimas nuo plėšikautojų ar kitų nusikaltėlių, kurie užsiima kriminaline veikla ar vykdo karo nusikaltimus, tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose taip pat nebūtų laikomas, kadangi trūktų ryšio su ginkluotu konfliktu.

Taigi galime daryti išvadą, kad kuomet PKSŠ darbuotojai teikia apsaugą kariniam personalui, įrangai ar kariniams objektams, jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, kadangi tokiais savo veiksmais jie daro įtaką priešui galimybei atakuoti, o drauge ir jo kariniam pranašumui, tarp jų vykdomos veiklos ir žalos yra tiesioginis priežastinis ryšys, kaip ir tarp jų veiklos ir konflikto šalies. Tačiau, jei PKSŠ darbuotojai teikia apsaugą civiliams, jų turtui, civiliniams objektams arba gina bet kokią personalą, objektus ar nuosavybę nuo nusikalstamų veikų, jie tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvauja, kadangi savo veiksmais įtakos kitai konflikto šaliai jie nedaro.

Apibendrinus, galime teigti, kad kuomet PKSŠ darbuotojai nėra laikomi kombantais, jie priskiriama civilių kategorijai, tačiau, kaip ir visiems civiliams, taip ir PKSŠ darbuotojams, atskyrimo principas ir apsauga nuo karo veiksmų keliamų pavojų garantuojama tik tol, kol jie tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose. Nustatėme, kad tokia PKSŠ darbuotojų veikla, kaip bendrų

¹³⁵ Faite A Involvement of Private Contractors in Armed Conflict: Implications under International Humanitarian Law// Defence studies. 2004, (4)2. P.9.

¹³⁶ Ibid, P.7.

karinių mokymų vedimas, ginklų sistemų priežiūra, materialinis techninis aprūpinimas, jei tai nėra sudedamoji karinės operacijos dalis, išminavimas, nusikalstamumo prevencija, civilių, jų turto ir civilinių objektų apsauga, nebūtų laikomi tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, todėl vykdydami šias veiklas PKSK darbuotojai būtų laikomi civiliais, jiems būtų garantuojama apsauga nuo karo veiksmų keliamų pavojų, o priešinga šalis jų atžvilgiu turėtų taikyti atskyrimo principą. Tuo tarpu PKSK darbuotojai teikiantys taktinės žvalgybos, taktinių mokymų ir konsultacijų paslaugas, realiai dalyvaujantys kovoje, karinėse operacijose, valdantys ginklų sistemas, saugantys karinį personalą, jų įrangą ar karinius objektus būtų laikomi asmenimis, tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose. Jų atžvilgiu atskyrimo principas taikomas nebūtų ir jie būtų laikomi teisėtais kairiniais taikiniais. Tačiau, kaip jau minėjome, dažniausiai PKSK neapsiriboja tik viena veiklos sritimi, todėl galima situacija, kai dalis tos pačios PKSK darbuotojų, vedančių bendrus karinius mokymus ar atliekančių ginklų sistemų priežiūrą, nebus laikomi tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose ir naudosis apsauga nuo karo veiksmų keliamų pavojų, o kita dalis darbuotojų, valdančių ginklų sistemas ar saugančių karinius objektus, bus pripažinti tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, o tuo pačiu ir galimais kariniais taikiniais. Taigi vieno bendro sprendimo dėl PKSK darbuotojų tiesioginio ar netiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose priimti negalime, dažniausiai tik atsižvelgus į kiekvieno konkretaus PKSK darbuotojo atliekamas funkcijas, galima bus atsakyti, ar jis tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, ar ne ir ar jį galima laikyti teisėtu taikiniu, ar jam turi būti garantuojama apsauga nuo karo veiksmų keliamų pavojų.

2.4 Privačių karinių ir saugumo kompanijų personalas kaip samdiniai

Šiais laikais galimos keturios samdinystės formos. Visų pirma, užsieniečiai gali būti samdomi ilgam laikui ir taip sudaryti dalį valstybės reguliariosios kariuomenės. Yra du šios anomalijos variantai. Užsieniečiai gali stoti į kariuomenę individualiai ir nebendrininkaujant savo šaliai, kaip yra Prancūzijos užsieniečių legiono atveju, arba, kaip gurkai (angl. *Gurkhas*), jie gali būti samdomi pagal tarpvalstybinę sutartį ar kontraktą (Pagal 1947 m. Katmandu susitarimą, gurkai tarnauja Indijos ir Britanijos kariuomenėse.). Trečia, valstybė gali mokėti *per capita* mokestį už kitos valstybės karių panaudojimą, kaip JAV darė Vietnamo kare (Vietnamo karo metu JAV mokėjo Pietų Korėjos, Filipinų ir Tailando vyriausybėms už naudojimąsi jų kariais.). Galiausiai, atskirus užsieniečius valstybė gali tiesiogiai samdyti tam, kad panaudotų juos konkrečiame konflikte. Daugumoje *ad hoc* verbavimo atvejų trečiojo pasaulio šalys ar sukilėlių grupės, vykstant pilietiniam karui ar nepriklausomybės kovoms, samdo asmenis iš industrinių Vakarų valstybių, dėl ypatingos

patirties netradicinėje karyboje arba dėl techninių įgūdžių. Toks individų verbavimas *ad hoc* buvo naudojamas, pavyzdžiui, Konge, Nigerijoje ir Angoloje. Afrika yra ta vieta, kur vyko plačiausiai spaudoje nušviesta samdinystės veikla. (Prancūzijos, Pietų Afrikos, Rodezijos, Ispanijos, Italijos, Britanijos ir Belgijos samdiniai nuo 1960 m. iki 1968 m. tarnavo Konge abiem konfliktuojančioms šalims. Nuo 250 iki 300 amerikiečių ir daugiau nei 1000 kitų užsienio piliečių – daugiausia britų, australų, portugalų ir graikų - 8-ojo dešimtmečio viduryje tarnavo Rodezijos kariuomenėje.)¹³⁷ Būtent ši samdinystės forma yra aktualiausia mūsų nagrinėjamai temai. Tačiau, kitaip nei individualūs samdiniai, kurie dominavo Afrikoje ar Šaltojo karo metu, dabartiniuose ginkluotuose konfliktuose samdomos PKSK yra gerai organizuotos, registruotos įmonės. Daugelis PKSK laikosi savo priimtos strategijos dirbti tik teisėtai valdžiai ir nustato ne tik atitinkamus reikalavimus savo klientams, bet ir apribojimus veikloms, kurioms jie yra samdomi.¹³⁸ Nepaisant to, ataskaitos apie dažną neteisėtą ar agresyvią PKSK darbuotojų elgesį Irake ar Afganistane bei dažnus žmogaus teisės pažeidimus, pagrindžia ir kitą nuomonę, kad PKSK personalas yra ne kas kita, kaip tik modernūs samdiniai, ir todėl jų veikla pagal galiojančią samdinystės draudimą turėtų būti uždrausta.¹³⁹ Tačiau prieš imantis tokių drastiškų priemonių, reikia išsiaiškinti, ar tikrai PKSK darbuotojai atitinka samdinio sąvoką ir jam būdingus bruožus.

L. Nathan samdinį apibrėžia, kaip karį, pasamdytą užsienio vyriausybės ar pasipriešinimo judėjimo, dalyvauti kariniame konflikte tiesiogiai - dalyvaujant karo veiksmuose, arba netiesiogiai – teikiant techninį materialinį aprūpinimą, mokymus, žvalgybos ar konsultavimo paslaugas, ir neturintį savo šalies valdžios įgaliojimų bei gynybos.¹⁴⁰ Kiti teigia, kad samdiniai - tai asmenys, kurie nėra konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų nariai, bet dalyvauja kovoje dėl asmeninės naudos.¹⁴¹ Tuo tarpu ŽK PP I 47 str. nustato išsamų samdinio apibrėžimą. Samdinys - tai asmuo, kuris:

- a) specialiai užverbuotas vietoje arba užsienyje kovoti ginkluoto konflikto metu;
- b) iš tikrųjų tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose;
- c) karo veiksmuose dalyvauja daugiausia dėl asmeninės naudos ir iš tikrųjų konflikto šalies

ar jos vardu jam yra pažadėtas materialinis atlyginimas, gerokai viršijantis atlyginimą, pažadėtą ar

¹³⁷ Janice E. Thomson Samdiniai, piratai ir suverenai: Valstybės kūrimas ir eksteritorinė prievarta ankstyvojoje modernioje Europoje// Vilnius: Homo liber, 2006. P. 102-108.

¹³⁸ Captain Ridlon D. P. Contractors or illegal combatants? The status of armed contractors in Iraq// Air Force Law Review. 2008, Volume 62. P. 216-217.

¹³⁹ Gaston E. L. Mercenarism 2.0? The Rise of the Modern Private Security Industry and Its Implications for International Humanitarian Law Enforcement// Harvard International Law Journal. 2008, (49)1. P. 221.

¹⁴⁰ Schreier F., Caparini, M. Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies// Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). March 2005, Occasional Paper Nr. 6. P. 15.

¹⁴¹ Elsea J. K., Schwartz M., Nakamura K. H. Private Security Contractors in Iraq: Background, Legal Status, and Other Issues// <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL32419.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-10-18 .

mokamą to paties rango ir atliekantiems tokias pat funkcijas kombatantams, priklausantiems tos šalies ginkluotosioms pajėgoms;

d) nėra nei konflikto šalies pilietis, nei asmuo, nuolat gyvenantis konflikto šalies kontroliuojamoje teritorijoje;

e) nėra konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų narys; ir

f) nėra siųstas valstybės, neesančios konflikto šalimi, kaip jos ginkluotųjų pajėgų narys oficialiai užduočiai įvykdyti.¹⁴²

Panašią samdinio sąvoką bei reikalavimus rasime ir 1989 m. gruodį priimtoje ir 2001m. įsigaliojusioje Jungtinių Tautų konvencijoje prieš samdinių verbavimą, naudojimą, finansavimą ir rengimą bei Afrikos vienybės organizacijos 1977 m. konvencijoje dėl samdinystės Afrikoje panaikinimo (šios konvencijos kartu žinomos kaip „samdinių konvencijos“).¹⁴³

Pagal ŽK PP I 47str., samdinys neturi teisės į kombatanto ar karo belaisvio statusą, taigi jam nesuteikiama ir teisė tiesiogiai dalyvauti karo veiksmuose. Jei nustatoma, kad PKSK darbuotojai yra samdiniai, jie ne tik praranda apsaugą nuo karo veiksmų keliamų pavojų ir tampa teisėtu priešoj pajėgų puolimo objektu, bet ir gali užsitraukti teisinę atsakomybę už tiesioginio dalyvavimo ginkluotame konflikte metu atliktus veiksmus.¹⁴⁴ Reikėtų pažymėti, kad samdinio apibrėžimas, įtvirtintas tiek ŽK PP I 47str., tiek ir „samdinių konvencijose“, skirtas tik fiziniams, o ne juridiniams asmenimis, todėl konvencijų reikalavimus turi atitikti PKSK personalo nariai, o ne pačios kompanijos.¹⁴⁵ Kad asmuo būtų priskirtas samdinio kategorijai, jis turi tenkinti visus šešis ŽK PP I 47 str. 2 d. nustatytus reikalavimus. Tad panagrinėkime kiekvieno iš jų pritaikomumą PKSK personalui atskirai.

➤ **Samdinys – tai asmuo, specialiai užverbuotas vietoje arba užsienyje kovoti ginkluoto konflikto metu.**

Esminis šios nuostatos reikalavimas yra asmens pasamdymas **kovoti** ginkluotame konflikte. ŽK PP I Komentarai sąvokos „kovoti ginkluoto konflikto metu“ nenagrinėja, todėl moksliniuose straipsniuose dažnai svarstoma, ar kovojimas ginkluoto konflikto metu turėtų būti suprantamas, kaip aktyvus puolamojo pobūdžio karo veiksmas, ar jis turėtų apimti ir gynybinio pobūdžio veiklą. Oksfordo žodynai „kovojimą“ apibrėžia kaip dalyvavimą smurtinėje kovoje,

¹⁴² Ženevos Konvencijų Papildomas Protokolas Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas)// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63-1909.

¹⁴³ Cameron L. Private military companies and their status under international humanitarian law and its impact on their regulation// International Review of the Red Cross. 2006, Nr. 88(863). P. 577.

¹⁴⁴ Captain Ridlon D. P. Contractors or illegal combatants? The status of armed contractors in Iraq// Air Force Law Review. 2008, Volume 62. P. 219.

¹⁴⁵ Gillard E. C. Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law// International Review of the Red Cross. 2006, Nr. 88(863). P. 568.

apimančioje fizinius smūgius ar ginklus arba kažko nugalėjimą, eliminavimą, išvengimą.¹⁴⁶ Taigi, atsižvelgiant į šiuos apibrėžimus, manome, kad pasamdytais kovoti ginkluotame konflikte asmenimis turėtų būti laikomi tiek privačių karinių kompanijų darbuotojai, kurie tiesiogiai dalyvauja karinėse operacijose, tiek ir privačių saugumo kompanijų darbuotojai, kurie užtikrina asmenų ar objektų apsaugą ginkluoto konflikto metu, kadangi savo veikla jie stengiasi eliminuoti arba išvengti pavojų, galinčių sukelti žalą konflikto šaliai, o prasidėjus puolimui gina asmenis, objektus ir siekia nugalėti priešą. Nors PKSK personalo įsitraukimas į realią kovą skiriasi, tačiau visos šios kompanijos yra pasamdytos siekiant padidinti šalies karinį pranašumą ir taip efektyviau kovoti ginkluotame konflikte, todėl, su tam tikromis išimtimis, mūsų nuomone, dauguma PKSK šį kriterijų atitiktų ir jų darbuotojai būtų laikomi asmenimis, specialiai užverbuotais vietoje arba užsienyje kovoti ginkluoto konflikto metu.

➤ **Samdinys – tai asmuo, kuris iš tikrųjų tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose.**

PKSK darbuotojų tiesioginį dalyvavimą karo veiksmuose aptarėme ankstesniame skyriuje, todėl iškart galime daryti išvadą, kad bendro sprendimo dėl PKSK darbuotojų tiesioginio ar netiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose nėra. Kiekvieno PKSK darbuotojo veikla turi būti vertinama atskirai. Dalis PKSK darbuotojų bus laikomi tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, dalis ne, taigi tik dalis PKSK darbuotojų, šio reikalavimo atžvilgiu, bus laikomi samdiniais.

➤ **Samdinys – tai asmuo, kuris karo veiksmuose dalyvauja daugiausia dėl asmeninės naudos ir iš tikrųjų konflikto šalies ar jos vardu jam yra pažadėtas materialinis atlyginimas, gerokai viršijantis atlyginimą, pažadėtą ar mokamą to paties rango ir atliekantiems tokias pat funkcijas kombatantams, priklausantiems tos šalies ginkluotosioms pajėgoms.**

Šis reikalavimas apibrėžia samdinio motyvacijos dalyvauti karo veiksmuose pagrindą. Tačiau jis neapibrėžia šios motyvacijos pobūdžio: materialiai ar nematerialiai. Kalbant apie materialų atlygį, PKSK darbuotojai, užimantys aukštesnes pareigas, dažniausiai uždirba apie 240 000 USD per metus, kartais net daugiau, tuo tarpu paprastų darbininkų uždarbis svyruoja nuo 80 000 - 100 000 USD per metus,¹⁴⁷ o kai kuriuose darbo pasiūlymuose žadamas atlygis siekia ir 250 000 USD per metus.¹⁴⁸ Palyginimui galime paminėti, kad tarkim Lietuvos jaunesniojo eilinio bazinis atlyginimas yra apie 20 000 LTL per metus, leitenanto apie 35 000 LTL, o generolo leitenanto apie 110 000 LTL

¹⁴⁶ Oxford dictionaries// <http://oxforddictionaries.com/definition/fight>; prisijungimo laikas: 2011-11-28.

¹⁴⁷ Schmitt M. N. Second Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-06-expert-paper-dph-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-17.

¹⁴⁸ Civilian contractor job// <http://www.civiliancontractorjobs.com/>; prisijungimo laikas: 2011-11-27.

per metus.¹⁴⁹ Pačios PKSK teigia, kad jų paslaugos yra profesionalios, specializuotos ir aukštos kokybės, todėl PKSK personalo atlyginimas turi būti lyginamas su specialiujų pajėgų narių gaunamu atlygiu.¹⁵⁰ Tačiau net ir atsižvelgus į šią pastabą, PKSK darbuotojų gaunamas atlygis dažniausiai gerokai viršija atlyginimą, pažadėtą ar mokamą to paties rango ir atliekantiems tokias pat funkcijas kombatantams, priklausantiems konflikto šalies ginkluotosioms pajėgoms, ypač atsižvelgiant į faktą, kad šiandieniniai ginkluoti konfliktai vyksta mažiau ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse, kurių kariai tikėtina gauna ženkliai mažesnę atlygį nei minėtieji.

Kita vertus, nuostata numato, kad asmuo, dalyvaujantis karo veiksmuose, turi siekti daugiausia asmeninės naudos, tačiau ji nenustato, kad asmuo turi būti motyvuotas vien tik materialine nauda. PKSK personalas galėtų teigti, kad jų buvimo Irake tikslas yra atstatyti Irako nepriklausomybę, padėti Irako gyventojams, o mokamas materialus atlyginimas yra tik papildoma nauda, tačiau faktas, kad PKSK personalui yra mokama žymiai daugiau nei analogiškas pareigas einantiems reguliarios kariuomenės nariams, visas kitas motyvacijos rūšis, kaip lemiamą apsisprendimo faktorių, daro sunkiai įtikimas. Todėl, net jei asmuo ir sugebėtų įtikinti, kad jį motyvuoja ne vien materialinė nauda, gaunama dirbant PKSK, ši motyvacija nebūtinai reikštų, kad asmuo nesiekė daugiausia tokios naudos.¹⁵¹

Apibendrinant, galime teigti, kad dauguma PKSK darbuotojų asmeninės naudos kriterijų lengvai atitiktų ir, atsižvelgiant į jį, galėtų būti laikomi samdiniais.

➤ **Samdinys – tai asmuo, kuris nėra konflikto šalies pilietis, nei asmuo, nuolat gyvenantis konflikto šalies kontroliuojamoje teritorijoje.**

Nagrinęjant šią sąlygą, kyla neaiškumų, ar ji taikoma pačiai PKSK ir jos įsisteigimo šaliai (tokiu atveju visi PKSK darbuotojai būtų traktuojami kaip asmenys, turintys šalies steigėjos pilietybę), ar kiekvienam darbuotojui individualiai, o, galbūt, tiek PKSK, tiek ir jos darbuotojams.¹⁵² Manytume, kad asmens atitikimas šiam kriterijui visgi turėtų priklausyti nuo jo pačio pilietybės, kadangi, kaip minėjome anksčiau, ŽK PP I 47str. reikalavimai taikomi fiziniams, o ne juridiniams asmenims. PKSK dažniausiai samdo buvusius savo šalies (PKSK steigėjos) ginkluotųjų pajėgų

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl profesinės karo tarnybos karių, karių savanorių ir aktyviojo rezervo karių, taip pat parengtojo rezervo karių tarnybos apmokėjimo sąlygų// Valstybės žinios. 1998, Nr.104-2873.

¹⁵⁰ Scheimer M. Separating private military companies from illegal mercenaries in international law: proposing an international convention for legitimate military and security support that reflects customary international law// The American University International Law Review. 2009, (24) 3. P. 627.

¹⁵¹ Captain Ridlon D. P. Contractors or illegal combatants? The status of armed contractors in Iraq// Air Force Law Review. 2008, Volume 62. P. 230-231.

¹⁵² Doswald-Beck L. Private military companies under international humanitarian law// https://lapa.princeton.edu/conferences/military07/restricted/doswald-beck_military07.pdf; prisijungimo laikas: 2011-07-31.

narius, tačiau kai kurios kompanijos yra tikrai daugianacionalinės ir jų personalą sudaro kovotojai iš viso pasaulio.¹⁵³ Tad PKSK darbuotojų atitikimas šiam reikalavimui turi būti nagrinėjamas individualiai, atsižvelgiant į kiekvieno iš jų pilietybę. Jei darbuotojas turi ginkluoto konflikto šalies pilietybę, tuomet samdiniu jis nebus laikomas, jei ne, tuomet, pagal šį kriterijų jis bus laikomas samdiniu, nebent jis būtų asmuo, nuolat gyvenantis konflikto šalies kontroliuojamoje teritorijoje.

➤ **Samdinys – tai asmuo, kuris nėra konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų narys ir nėra siųstas valstybės, neesančios konflikto šalimi, kaip jos ginkluotųjų pajėgų narys oficialiai užduočiai įvykdyti.**

PKSK negali būti lyginamos su kariniais daliniais, kuriuos valstybės dėl vienokių ar kitokių priežasčių siunčia į įvairias pasaulio vietas.¹⁵⁴ Jos yra privačios įmonės, kurios veikia savarankiškai ir nepriklausomai nuo šalies steigėjos. Jų darbuotojai yra privačiame sektoriuje dirbantys asmenys, kurie esamuoju laiku, kaip jau nustatėme, nėra nei konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų nariai, nei valstybės, neesančios konflikto šalimi, ginkluotųjų pajėgų nariai siųsti oficialiai užduočiai vykdyti, tad dalyvaudami ginkluotame konflikte jie, pagal šį kriterijų, galėtų būti laikomi samdiniais.

Išnagrinėjus visus asmens pripažinimui samdiniu keliamus reikalavimus, matome, kad vienareikšmiškai pasakyti, ar PKSK darbuotojai turėtų būti laikomi samdiniais, ar ne, negalime. PKSK skiriasi tiek savo vykdomų funkcijų, tiek ir darbuotojų įvairove. Jei dauguma PKSK darbuotojų atitiktų užverbavimo kovoti ginkluotame konflikte, asmeninės naudos ar nepriklausymo ginkluotosioms pajėgoms reikalavimus, tai tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose ir pilietybės reikalavimus tenkintų tik dalis jų. Pilietybės reikalavimas, tarkim Irake dirbančių PKSK darbuotojų, dažniausiai nebūtų patenkintas, kadangi dauguma šių PKSK darbuotojų yra JAV, kitų koalicijos šalių ar Irako piliečiai, o vien šio fakto užtektų, kad asmuo jau nebebūtų laikomas samdiniu, kadangi jis neatitiktų visų straipsnyje nustatytų reikalavimų. Todėl ŽK PP I 47str. 2d. nustatytas samdinio apibrėžimas daugelio autorių buvo pripažintas neveiksmingu, kadangi labai retai PKSK darbuotojas atitiks visus šešis reikalavimus,¹⁵⁵ o tai, kad ši sąvoka yra taikoma tik tarptautinio ginkluoto konflikto atveju, palieka tuos, kurie dirba netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose, nuošalyje.¹⁵⁶ Vieno

¹⁵³ Schreier F., Caparini M. *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*// Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). March 2005, Occasional Paper Nr. 6. P. 20.

¹⁵⁴ ŽK PP I komentaras// <http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebList?ReadForm&id=470&t=com>; prisijungimo laikas: 2011-07-31.

¹⁵⁵ Faite A. *Involvement of Private Contractors in Armed Conflict: Implications under International Humanitarian Law*// Defence studies. 2004, (4)2. P. 4.

¹⁵⁶ Cameron L. *Private military companies and their status under international humanitarian law and its impact on their regulation*// International Review of the Red Cross. 2006, 88(863). P.582.

autorius nuomone, kriterijų sąrašas nustatytas šiame straipsnyje yra toks ilgas, kad „bet kuris samdinys, kuris negali savęs išskirti iš šios sąvokos, nusipelno būti nušautas, o kartu su juo ir jo advokatas“.¹⁵⁷

Taigi, nors kai kurie PKSK darbuotojai teoriškai ir galėtų atitikti visas samdinio teisiniam statusui įgyti reikalingas sąlygas, tačiau praktiškai tik mažai daliai PKSK narių šis statusas būtų priskirtas. Kita vertus, gal ir gerai, kadangi tokio statuso turėjimas PKSK darbuotoją paverčia teisėtais kariniais taikiniais ir atskyrimo principas jų atžvilgiu nėra taikomas.

Apibendrinus, galime daryti išvadą, kad priskirti visus PKSK darbuotojus vienai ginkluoto konflikto dalyvių kategorijai neįmanoma dėl PKSK įvairovės ir jų atliekamų funkcijų gausos, todėl kiekviena PKSK turi būti vertinama atskirai. Kaip jau nustatėme, dalis PKSK darbuotojų, kurie tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose, būtų laikomi civiliais ir jiems būtų taikomas atskyrimo principas, tai yra garantuojama apsauga nuo karo veiksmų keliamų pavojų, jie negalėtų būti laikomi teisėtais kariniais taikiniais, tuo tarpu kita dalis PKSK darbuotojų būtų laikomi asmenimis, tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, kombatantais (pagal Trečiosios ŽK 4str 2d.) ar samdiniais. Atskyrimo principas jų atžvilgiu jau nebebūtų taikomas ir apsauga nuo tiesioginių atakų jiems negalėtų.

Tačiau atskyrimo principo ginkluotuose konfliktuose tinkamam taikymui ir užtikrinimui neužtenka žinoti, kurie asmenys yra laikomi kombatantais ir dėl to esti teisėtais kariniais taikiniais, o kurie – civiliais ir dėl to yra saugomi nuo karo veiksmų keliamų pavojų. Svarbu, kad atskyrimo principą atitiktų ir kariavimo būdai bei priemonės naudojamos ginkluotuose konfliktuose. Pastaraisiais metais viena iš labiausiai diskutuojamų kariavimo priemonių yra kasetiniai šaudmenys, tad panagrinėkime šio ginklo naudojimo atitikimą atskyrimo principui ginkluotuose konfliktuose.

3. KASETINIŲ ŠAUDMENŲ NAUDOJIMO GINKLUOTUOSE KONFLIKTUOSE ATITIKIMAS ATSKYRIMO PRINCIPUI

Pagrindinė THT taisyklė ir atskyrimo principo pagrindas reikalauja, kad ginkluoto konflikto metu civiliams gyventojams ir civiliniams objektams būtų užtikrinta pagarba ir apsauga, o konflikto šalys visuomet skirtų civilius gyventojus ir kombatantus, taip pat civilinius ir karinius

¹⁵⁷ Scheimer M. Separating private military companies from illegal mercenaries in international law: proposing an international convention for legitimate military and security support that reflects customary international law// The American University International Law Review. 2009, (24) 3. P.613.

objektus ir atitinkamai imtūsi veiksmų tik prieš karinius objektus.¹⁵⁸ Ši norma reikalauja, kad konflikto šalis imtūsi visų įmanomų atsargumo priemonių, kurios minimizuotų galimą neigiamą poveikį civiliams gyventojams. Tokios priemonės apimtų tiek tikslų teisėto karinio objekto nustatymą, tiek ir tinkamų kariavimo būdų ir priemonių, siekiant minimizuoti žalą civiliniams objektams ir sumažinti atsitiktinių civilių aukų skaičių ir jų sužalojimų pavojų, taigi ir atskyrimo principo užtikrinimą, pasirinkimą.¹⁵⁹ Pagal 1907 m. Hagos IV konvencijos 22 str., konflikto šalių teisė pasirinkti kariavimo priemones nėra neribota, o 23 str. e) punkte įtvirtinta norma draudžia kariaujančioms pusėms naudoti ginklus, šaudmenis ar medžiagas, galinčius sukelti nereikalingas kančias.¹⁶⁰ Panaši norma vėliau įtvirtinama ir ŽK PP I 35str., kur nustatoma, kad kilus bet kokiam ginkluotam konfliktui, konflikto šalių teisė pasirinkti kariavimo metodus ir priemones nėra neribota. Draudžiama naudoti ginklus, šaudmenis, medžiagas ir kariavimo metodus, galinčius padaryti nereikalingos žalos ir sukelti nereikalingų kančių, taip pat tuos kariavimo metodus ir priemones, kurie padarys arba, galima tikėti, padarytų ilgalaikę, didelę ir rimtą žalą aplinkai.¹⁶¹ Pasirenkant kariavimo priemones ir būdus, taip pat svarbios ir ŽK PP I 51 str. 4 bei 5 d., kurios nustato, kad puolimai be atrankos yra draudžiami, o tokiais puolimais laikomi puolimai, kai taikomų metodų ar kariavimo priemonių sukeltų padarinių negalima apriboti taip, kaip to reikalauja THT, ir todėl jie kiekvienu atveju gali be atrankos suduoti smūgį kariniams objektams ir civiliams arba civiliniams objektams, puolimai bombarduojant bet kokiais būdais ir priemonėmis, kai vienu kariniu objektu laikomi keli aiškiai atskirti ir vienas nuo kito per atstumą esantys kariniai objektai mieste, kaime ar kitoje vietovėje, kur sutelkti civiliai arba civiliniai objektai bei puolimai, kurių metu galima laukti atsitiktinių civilių gyventojų aukų, civilių sužeidimų ir žalos civiliniams objektams arba ir vieno, ir kito, kas būtų pernelyg didelė kaina pasiekti konkretų ir tiesioginį karinį pranašumą.¹⁶² Taigi, kad kariavimo priemonė būtų pripažinta neatitinkanti atskyrimo principo ir, pagal THT, neteisėta, ji turi kelti nereikalingą žalą ir nereikalingas kančias, padaryti ilgalaikę, didelę ir rimtą žalą aplinkai, jos padarinių turi būti negalima apriboti, kontroliuoti ir ji turi veikti neatsirinktinai. Viena iš tokių kariavimo priemonių, kuri dešimtmečiais kėlė daugybę nereikalingų kančių ir žalos, veikė netiksliai,

¹⁵⁸ Ženevos Konvencijų Papildomas Protokolas Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas)// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63-1909.

¹⁵⁹ Schmitt M. N. The Principle of Distinction and Weapon Systems on the Contemporary Battlefield// <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=57335>; prisijungimo laikas: 2011-12-01.

¹⁶⁰ Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907// <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/195?OpenDocument>; prisijungimo laikas: 2011-11-21.

¹⁶¹ Ženevos Konvencijų Papildomas Protokolas Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas)// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63-1909.

¹⁶² Ten pat.

nekontroliuojamai, neatsirinktinai, pažeisdama atskyrimo principą ir sukėlė rimtas ilgalaikes humanitarines problemas, mūsų nuomone, yra kasetiniai šaudmenys. Kadangi minėtos THT normos yra bendro pobūdžio ir nenustato, kokie konkretūs ginklai yra draudžiami, kasetinių šaudmenų naudojimas, pagal minėtus straipsnius, automatiškai nelaikomas neteisėtu, bent tol, kol neįrodoma jų atitikimas minėtiems reikalavimas arba kol tarptautinė bendruomenė nepriima atskiro susitarimo, kuriuo uždraustų šio ginklo naudojimą. Taigi panagrinėkime plačiau kasetinius šaudmenis, jų veikimą ir padarinius atskyrimo principo užtikrinimo ir minėtų reikalavimų atitikimo atžvilgiu bei tarptautinės bendruomenės požiūrį į jį.

2010 m. Konvencijos dėl kasetinių šaudmenų 2str. nustato, kad **kasetinis šaudmuo** - tai įprastinis šaudmuo, skirtas sprogstamiesiems antriniam šaudmenims, kiekvienas iš kurių sveria mažiau nei 20 kg, išmėtyti ar paskleisti, ir sudarytas iš šių antrinių šaudmenų. **Sprogstamasis antrinis šaudmuo** – tai įprastinis šaudmuo, kuris savo paskirčiai atlikti paskleidžiamas ar paleidžiamas kasetinio šaudmens ir skirtas veikti taip, kad sužadintų sprogstamąjį užtaisą prieš smūgį, jo metu arba po smūgio.¹⁶³ Nustatyta, kad šalys yra pagaminusios daugiau nei 210 skirtingų kasetinių šaudmenų rūšių ir priklausomai nuo modelio, antrinių šaudmenų skaičius jame gali būti nuo kelių dešimčių iki daugiau nei 600. Kasetiniai šaudmenys gali būti paleidžiami lėktuvų, artilerijos ar raketų ir paskleisti daugybę sprogstamųjų antrinių užtaisų po labai plačią teritoriją. Kai kurie iš paskutinių kasetinių šaudmenų modelių jau turi savaiminio susinaikinimo mechanizmą tam atvejui, jei šaudmuo nesuveiktų,¹⁶⁴ tačiau jo efektyvumas yra diskutuotinas.

Kasetinius šaudmenis pradėta naudoti Antrojo pasaulinio karo metu, o didžioji dalis dabartinių kasetinių šaudmenų atsargų buvo suskurta Šaltojo karo metu. Jų pagrindinis tikslas buvo vienu metu sunaikinti daug karinių taikinių, pasklidusių po plačią teritoriją.¹⁶⁵ Po Antro Pasaulinio karo kasetiniai šaudmenys buvo panaudoti dar 39 valstybėse ir ginčijamose teritorijose, apimant Afganistaną, Albaniją, Angolą, Azerbaidžaną, Bosniją ir Hercogoviną, Kambodžą, Čadą, Kolumbiją, Kroatiją, Kongo Demokratinę Respubliką, Eritrėją, Etiopiją, Gruziją, Iraną, Iraką, Izraelį, Kuveitą, Laosą, Libaną, Libiją, Mauritaniją, Juodkalniją, Mozambiką, Rusiją (Čečėniją), Saudo Arabiją, Serbiją, Siera Leonę, Sudaną, Siriją, Tadžikistaną, Ugandą, Vietnamą, Jemeną ir Zambiją, taip pat Folklando salas, Kosovą, Vakarų Sacharą ir Kalnų Karabacho regioną

¹⁶³ Konvencija dėl kasetinių šaudmenų// Valstybės žinios. 2011-02-08, Nr. 16-729.

¹⁶⁴ Cluster munitions: what are they and what is the problem? // <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/legal-fact-sheet/cluster-munitions-factsheet-230710.htm>; prisijungimo laikas: 2011-11-21.

¹⁶⁵ Ibid.

Azerbaidžane.¹⁶⁶ Kasetiniai šaudmenys taip pat buvo plačiai naudojami per 1991 m. operaciją Audra dykumoje (*angl.* Desert Storm) – daugiau nei 61 000 šių šaudmenų koalicijos pajėgų buvo numesti ant įvairių taikinių, apimant Irako pajėgas, išankstinio išpėjimo radarus, oro raketų paleidimo aikšteles bei Irako infrastruktūrą, per 1999 m. operaciją Sąjungininkų galia (*angl.* Allied forces) Balkanuose, 2002 m. operaciją Tvirta taika (*angl.* Enduring Freedom) Afganistane, 2003 m. operaciją Irako laisvė (*angl.* Iraqi Freedom). Tačiau lemiamas įvykis, atkreipęs pasaulio dėmesį į kasetinius šaudmenis, buvo 2006 m. Izraelio įvykdyta ataka prieš Libaną, sukėlusį daugybę civilių mirčių, sužalojimų ir palikusi ilgalaikes pasekmes šaliai.¹⁶⁷

Susirūpinimą sukėlė kasetinių šaudmenų naudojimas prieš karinius taikinius, esančius civilių apgyvendintose vietovėse ar netoli jų, ir tokių atakų sutikimas su THT normomis, besiremiančiomis atskyrimo principu ir neatrankinių atakų draudimu. Kaip jau minėjome, kasetiniai šaudmenys gali paskleisti daugybę sprogstamųjų antrinių šaudmenų po labai plačią teritoriją (net iki 30 000 m²). Kai toje teritorijoje yra tik kariniai taikiniai, atrodytų problemų nekyla, tačiau, jei toje teritorijoje yra ir civilinių objektų ar civilių apgyvendintų vietovių, situacija pasikeičia iš esmės, kadangi tam, kad būtų užtikrintas atskyrimo principas, atakos turi būti tikslios ir nukreiptos tik į karinius taikinius, o pasirenkamos kariavimo priemonės turi veikti atsitiktinai. Tačiau, kalbant apie kasetinių šaudmenų naudojimą, tikslumo pasigendama, kadangi dauguma antrinių šaudmenų yra laisvai krentantys, nėra individualiai nukreipiami į taikinį, o jų tikslumas taikinio atžvilgiu dažnai yra priklausomas nuo skridimo greičio, aukščio, oro sąlygų ar vėjo. Dėl šių faktorių antriniais šaudmenys nukrinta gerokai už kariniu taikiniu buvusios teritorijos ribų ar net į civilių apgyvendintas teritorijas ir tikėtina gali sukelti rimtą žalą civiliams ir civiliniams objektams. Tai parodo, kad kasetiniai šaudmenys veikia nekontroliuojamai, neatsitiktinai ir neužtikrina tinkamo atskyrimo tarp karinių ir civilinių objektų bei kombatantų ir civilių.

Tačiau kilęs susirūpinimas dėl kasetinių šaudmenų naudojimo ginkluotuose konfliktuose nėra susijęs vien su pavojais, kuriuos šie ginklai kelia ginkluoto konflikto metu, kuomet jie veikia kaip tikėtasi, bet ir su didele dalimi ginkluoto konflikto zonose liekančių nesusprogusių antrinių šaudmenų, kurie, net ir tuomet, kai kovos jau yra pasibaigusios, ir toliau nusineša daugybės civilių gyvybes, sukelia nereikalingas kančias ir žalą bei tragiškas ilgalaikes socialines ir ekonomines

¹⁶⁶ Cluster Munition Monitor 2010// <http://www.the-monitor.org/index.php/publications/display?url=cmm/2010/>; prisijungimo laikas: 2011-12-03.

¹⁶⁷ Lieutenant Colonel Lacey M. O. Cluster Munitions: Wonder Weapon or Humanitarian Horror?// http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/05-2009.pdf; prisijungimo laikas: 2011-12-03.

pasekmes vietos bendruomenei.¹⁶⁸ Labiausiai nuo kasetinių šaudmenų nukentėjusios šalys yra Laosas, Vietnamas, Irakas ir Kambodža, o Pietryčių Azija iki šiol yra labiausiai kasetiniais šaudmenimis užterštas regionas, po jo seka Europa. Manoma, kad šiandien bent 23 šalys yra užterštos kasetinių šaudmenų liekanomis, o dar trylikoje gali būti aptinkamas nedidelis šio ginklo liekanų kiekis.¹⁶⁹ Kai kuriose šalyse kasetiniai šaudmenys buvo naudojami plačiau (Laose per devynerių metų periodą (1964-1973) šie ginklai užteršė 1 553 kaimus. Skaičiuojama, kad po karo Laose ant žemės liko gulėti nuo 9 iki 27 mln. nesprogusių antrinių šaudmenų, kurie sukūrė mirtiną pavojų šalies gyventojams.), kitose šalyse jų naudojimas buvo ribotas, tačiau sukeltas poveikis vis tiek skaudus (Kosove konfliktas truko tik 11 savaičių, tačiau apskaičiuota, kad buvo paleista nuo 230 000 iki 290 000 sprogstamųjų antrinių šaudmenų, iš kurių apie 30 000 nesprogusių antrinių užtaisų po kovos liko gulėti ant žemės).¹⁷⁰ Nesprogę antriniai šaudmenys apriboja žmonių judėjimo laisvę, kadangi dėl didelės rizikos būti sužalotiems ar tapti kasetinių šaudmenų liekanų aukomis jie bijo išeiti iš savo namų ar kaimo ribų, ūkininkauti, eiti į prekybos vietas, mokyklas, sveikatos centrus ar darbą.¹⁷¹ 2006 m. rugpjūtį, apie 1 mln. žmonių paliko Libaną dėl jame vykusio konflikto. Savaitę po paliaubų paskelbimo, 60-70% žmonių sugrįžo į savo namus, kur apie 33,8% sužalojimų ir mirčių buvo sukelta karo metu nesusprogusių antrinių šaudmenų. Dažniausiai kasetinių šaudmenų liekanų aukomis tampa vyrai (Laose vyrai sudaro 84.1% visų kasetinių šaudmenų aukų) ir vaikai (Kambodžoje berniukai nuo 6 iki 15 metų sudaro 37.8% visų kasetinių šaudmenų aukų), kuriuos dažnai pritraukia kasetinių šaudmenų forma, dydis ir spalva. Šeimose, kur vyras yra pagrindinis maitintojas, jų sužalojimas ar netektis šeimai sukelia rimtų ekonominių problemų.¹⁷² Ilgalaikės socio-ekonominės problemas patiria ir užterštoji šalis, kur tokių esminių infrastruktūros objektų, kaip keliai, bėgiai, vandentiekis, mokyklos, ligoninės, jėgainės ir pan., atstatymas ir tolimesnis šalies vystymasis tampa labai sudėtingu ne tik dėl sprogstamųjų karo liekanų keliamų pavojų, bet ir dėl jų

¹⁶⁸ International humanitarian law and the challenges of contemporary armed conflicts// <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/ihl-30-international-conference-101207.htm>; prisijungimo laikas: 2011-12-05.

¹⁶⁹ Cluster Munition Monitor 2010// <http://www.the-monitor.org/index.php/publications/display?url=cmm/2010/>; prisijungimo laikas: 2011-12-03.

¹⁷⁰ Cluster munitions contamination// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/cluster-munition-contamination-factsheet.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-12-05.

¹⁷¹ International humanitarian law and the challenges of contemporary armed conflicts// <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/ihl-30-international-conference-101207.htm>; prisijungimo laikas: 2011-12-05.

¹⁷² Cluster munition victims// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/cluster-munition-victims-factsheet-2010.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-11-21.

išvalymui reikalingų ir dažnai nepakankamų nacionalinių ir tarptautinių išteklių.¹⁷³ Visi šie faktai parodo, kad ne tik pats kasetinių šaudmenų naudojimas ginkluoto konflikto metu prieštarauja atskyrimo principui, tačiau ir tokio naudojimo sukeltos ilgalaikės žalingos pasekmės šalims ir jos gyventojams, kadangi net ir pasibaigus konfliktui kasetiniai šaudmenys, veikdami neatsirinktinai, pareikalauja daugybės civilių aukų.

Taigi kasetinių šaudmenų charakteristika parodo, kad šis ginklas veikia netiksliai, nekontroliuojamai, neatsirinktinai, prieštarauja atskyrimo principui, sukelia nereikalingas kančias ir nereikalingą žalą bei ilgalaikes žalingas pasekmes, todėl, pagal visus minėtų straipsnių reikalavimus, jis turėtų būti uždraustas kaip neteisėta kariavimo priemonė.

Panagrinėkime, kokių veiksmų ėmėsi tarptautinė bendruomenė siekiant užkirsti kelią tolimesniam šio ginklo naudojimui, jo keliamai žalai, o drauge ir atskyrimo principo užtikrinimui.

2002 m. rugsėjį TRKK surengė Montreux ekspertų susitikimą, kurio tikslas buvo sukviesti tam tikrą skaičių nepriklausomų ekspertų ir valdžios atstovų, kurie išanalizuotų humanitarinius, karinius, techninius ir teisinius klausimus, susijusius su kasetiniais šaudmenimis ir apsvarstytų visas įmanomas priemones, sumažinant jų neigiamą poveikį civiliams gyventojams.¹⁷⁴ Šiame susitikime, TRKK išreiškė nuomonę, kad turi būti sudaryta nauja THT sutartis, reguliuojanti kasetinius šaudmenis. Sutartis turėtų uždrausti netikslių ir nepatikimų kasetinių šaudmenų naudojimą, vystymą, gamybą, kaupimą ir perdavimą, nustatyti reikalavimą sunaikinti dabartines netikslių ir nepatikimų kasetinių šaudmenų atsargas bei įpareigoti šalis suteikti paramą aukoms, išvalyti teritoriją nuo kasetinių šaudmenų ir minimizuoti šių ginklų keliamą poveikį civiliams gyventojams.¹⁷⁵ 2003 m. lapkričio 28 d. įsigaliojo JT Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų protokolai Nr. V dėl po karo likusių sprogstamųjų liekanų (toliau V protokolai), kuris taikomas ir kasetiniams šaudmenims, tačiau šis protokolai neuždraudė ir net neribojo kasetinių šaudmenų naudojimo, o tik nustatė standartus sumažinant nesprogusių antrinių šaudmenų žalą.¹⁷⁶

Bet, atsižvelgiant į dešimtmečius trunkančias kasetinių šaudmenų sukeltas kančias ir žalą civiliams, 2007 m. vasarį Norvegija surengė Oslo procesą, kurio tikslas buvo sukurti tarptautinę

¹⁷³ International humanitarian law and the challenges of contemporary armed conflicts// <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/ihl-30-international-conference-101207.htm>; prisijungimo laikas: 2011-12-05.

¹⁷⁴ Expert Meeting Report: „Humanitarian, Military, Technical and Legal Challenges of Cluster Munitions“// <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/publication/p0915.htm>; prisijungimo laikas: 2011-12-05.

¹⁷⁵ International humanitarian law and the challenges of contemporary armed conflicts// <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/ihl-30-international-conference-101207.htm>; prisijungimo laikas: 2011-12-05.

¹⁷⁶ A Dying Practice. Use of Cluster Munitions by Russia and Georgia in August 2008// http://www.stopclustermunitions.org/wp/wp-content/uploads/2011/02/georgia0409web_0.pdf; prisijungimo laikas: 2011-11-11.

sutartį, draudžiančią kasetinius šaudmenis, kaip nereikalingų civilių kančių priežastį ir neatrankinę kariavimo priemonę. Konvencija dėl kasetinių šaudmenų (toliau Konvencija) buvo priimta 2008 m. gegužės 30 d. diplomatinės Dublino konferencijos, kurioje dalyvavimo 107 valstybių atstovai, metu. Dalyvaujančios valstybės patvirtino, kad kasetiniai šaudmenys, kurie sukėlė tiek daug žalos praėjusiais dešimtmečiais, yra ne tik moraliai netinkami ir prieštaraujantys atskyrimo principui, bet nuo šiol laikomi ir neteisėta kariavimo priemone.¹⁷⁷ 2010 m. vasario 16 d. JT buvo atiduotas trisdešimtas ratifikavimo raštas ir 2010 m. rugpjūčio 1 d. Konvencija pagaliau įsigaliojo. Įsigaliojus konvencijai, ją jau buvo pasirašiusios 108 valstybės, iš kurių 38 ją jau buvo ir ratifikavusios. Labai greitas konvencijos įsigaliojimas yra stiprus tarptautinės bendruomenės pasiryžimo uždrausti kasetinius šaudmenis rodiklis.¹⁷⁸ Ši konvencija skleidžia žinią, kad pasaulis nėra abejingas šio ginklo sukeliams nereikalingoms žmonių kančioms. Nors Konvencija ateina dešimtmečiais per vėlai žmonių, kurių gyvenimai jau buvo paveikti šio ginklo, atžvilgiu, tačiau tai yra milžiniška pergalė šio ginklo prevencijai.¹⁷⁹ Šiandien jau daugiau nei pusė pasaulio šalių pritarė šio ginklo uždraudimui, pasirašydamos Konvenciją (Konvenciją yra pasirašiusios 111 šalių, iš kurių 66 ją jau ratifikavo.)¹⁸⁰

Konvencija visapusiškai uždraudžia kasetinius šaudmenis, draudžia juos naudoti, kurti, gaminti, kitaip įsigyti, kaupti, laikyti ar tiesiogiai ar netiesiogiai perduoti kitiems. Ji taip pat draudžia Konvencijos šalims padėti, skatinti ar raginti verstis bet kokia minėta draudžiama veikla. Tačiau be nustatytų draudimų Konvencijos šalys taip pat turi pareigą sunaikinti ar užtikrinti, kad būtų sunaikintos visos kasetinių šaudmenų atsargos, pašalinti ir sunaikinti arba užtikrinti, kad būtų pašalintos ir sunaikintos jos jurisdikcijai priklausančiose ar jos kontroliuojamose, kasetiniais šaudmenimis užterštose, teritorijose esančios kasetinių šaudmenų liekanos bei suteikti kasetinių šaudmenų aukoms amžiaus ir lyties požiūriu jautrią pagalbą, įskaitant medicininę priežiūrą, rehabilitaciją ir psichologinę pagalbą, pasirūpinti jų socialiniu bei ekonominiu įtraukimu. Konvencijoje taip pat nustatomas Konvencijos šalių susitarimas tarpusavyje konsultuotis ir

¹⁷⁷ Convention on Cluster Munitions// <http://www.scribd.com/doc/21699474/Convention-on-Cluster-Munitions>;
prisijungimo laikas: 2011-12-01.

¹⁷⁸ Cluster Munition Monitor 2010// <http://www.the-monitor.org/index.php/publications/display?url=cmm/2010/>;
prisijungimo laikas: 2011-12-03.

¹⁷⁹ Ending the suffering caused by cluster munitions for all time, 2010//
<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/statement/cluster-munition-convention-statement-2010-11-9.htm>;
prisijungimo laikas: 2011-11-15.

¹⁸⁰ States must insist on urgent, effective action against cluster munitions, 2011//
<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/interview/2011/cluster-munitions-interview-2011-11-10.htm>;
prisijungimo laikas: 2011-11-15.

bendradarbiauti bei pareiga priimti nacionalinius teisės aktus, kurie užtikrintų tinkamą Konvencijos įgyvendinimą šalyje.¹⁸¹

Ši Konvencija patobulina tarptautinę teisę keletu atžvilgiu. Visų pirma, ji ženkliai išplečia ir sustiprina paramos, nukentėjusiems nuo kasetinių šaudmenų asmenims, pareigą. Ji taip pat nustato, kad kasetinių šaudmenų naudotojai turi padėti išvalyti kasetinių šaudmenų liekanų užterštas teritorijas, neatsižvelgiant į tai, kada jie buvo palikti, bei sukuria pozityvią pareigą šalims skatinti Konvencijos ir jos principų visuotinį taikymą. Ši konvencija taip pat žengia teisinį žingsnį į priekį su savo išimtine nuoroda į nevalstybines ginkluotas grupes (toliau NGG). Konvencijos preambulėje teigiama, kad ginkluotoms grupėms, nepriklausančioms valstybės ginkluotosioms pajėgoms, jokiomis aplinkybėmis nebus leidžiama jokia draudžiama valstybei, šios Konvencijos Šaliai, veikla. Dėmesys NGG yra svarbus, kadangi tokios grupės taip pat naudojo ir gali naudoti kasetinius šaudmenis ir taip pažeisti atskyrimo principą. 2006 m. vasarą Hezbollah į Izraelį paleido 118 kasetinių šaudmenų, NGG, veikusios Bosnijoje 1992-1995 m., Kroatijoje 1995 m., Tadžikistane 1992-1997 m., taip pat naudojo kasetinius šaudmenis, kurių aukomis tapo ne tik kariniai objektai, bet ir civiliai ir civiliniai objektai. Kadangi NGG negali teisėtai prisijungti prie Konvencijos ir prisiimti iš jos kylančių pareigų, įgyvendinti šią normą turi valstybės - Konvencijos šalys, kurios turi užtikrinti, kad jos teritorijoje veikiančios NGG savo veikla ir naudojamomis priemonėmis nepažeidžia Konvencijos. Nors ši pareiga Konvencijoje konkrečiai neminima, tačiau ji išplaukia iš trijų netiesiogiai įpareigojančių normų.¹⁸² Visų pirma, 1 str. 1 d. nustato, kad kiekviena valstybė, šios Konvencijos Šalis, įsipareigoja niekada ir jokiomis aplinkybėmis niekam tiesiogiai ar netiesiogiai (per NGG veiklą) neperduoti kasetinių šaudmenų ir nepadėti, neskatinti ir neraginti niekieno (NGG) verstis bet kokia veikla, kuri pagal Konvenciją draudžiama valstybei, šios Konvencijos Šaliai. Galiausiai, konvencijos 9 str. nustato, kad kiekviena valstybė, šios Konvencijos Šalis, imasi visų tinkamų teisinių, administracinių ir kitų priemonių, kad būtų užkirstas kelias ir pažabota bet kokia valstybei draudžiama veikla, kurią vykdo asmenys arba kuri vykdoma jos jurisdikcijai priklausančioje ar jos kontroliuojamoje teritorijoje.¹⁸³ Taigi, kad valstybė tinkamai vykdytų prisiimtus įsipareigojimus, ji turi užkirsti kelią jos teritorijoje veikiančių NGG, pagal Konvenciją, neteisėtai veiklai. Nors 1993 m. Konvencijoje dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo ir 1997 m. Konvencijoje dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir

¹⁸¹ Konvencija dėl kasetinių šaudmenų// Valstybės žinios. 2011-02-08, Nr. 16-729.

¹⁸² Docherty B. Breaking New Ground The Convention On Cluster Munitions And Evolution Of International Humanitarian Law//

http://www.humansecuritygateway.com/documents/HRQ_BreakingNewGroundTheConventionOnClusterMunitionsAndEvolutionOfInternationalHumanitarianLaw.pdf; prisijungimo laikas: 2011-11-15.

¹⁸³ Konvencija dėl kasetinių šaudmenų// Valstybės žinios. 2011-02-08, Nr. 16-729.

perdavimo uždraudimo ir dėl jų sunaikinimo yra panašių nuostatų, taikomų NGG ir jų veiksmams, tačiau 2010 m. Konvencija dėl kasetinių šaudmenų yra pirmoji tam tikrų ginklų naudojimą uždraudžianti konvencija, kurioje jos yra tiesiogiai įvardijamos.¹⁸⁴ Tai yra svarbus žingsnis į priekį, kadangi šalys tampa atsakingos, ne tik už jų pačių vykdomą politiką kasetinių šaudmenų atžvilgiu, bet ir už jos teritorijoje ir jos jurisdikcijoje esančių asmenų ir grupių veiklą ir pažeidimus, taip dar labiau sumažinama galimybė naudoti kasetinius šaudmenis, o drauge ir rizika civiliams tapti kasetinių šaudmenų aukomis.

Šios Konvencijos įsigaliojimas turi ir dar vieną teigiamą poveikį - kasetinių šaudmenų atsargų naikinimo paspartėjimą. Konvencijos narės Ispanija, Norvegija, Moldova, Belgija ir konvenciją pasirašiusios Kolumbija, Portugalija jau baigė atsargų naikinimą. Ispanija sunaikino 4 724 kasetinių šaudmenų su 22 3261 antrinių šaudmenų, Norvegija - 53 745 kasetinių šaudmenų su 3,3 mln. antrinių šaudmenų, Moldova – 1 385 kasetinių šaudmenų su 27 330 antrinių šaudmenų, Belgija – 115 975 kasetinių šaudmenų su 10,2 mln. antrinių šaudmenų, Portugalija – 22 kasetinius šaudmenis su 3 234 antriniais šaudmenimis. Kitos šalys yra numačiusios, kad jų kasetinių šaudmenų atsargų naikinimo programos bus baigtos gerokai prieš Konvencijoje numatytą aštuonerių metų terminą (Jungtinė Karalystė – 2013 m., Vokietija – 2015 m., Prancūzija – 2016 m).¹⁸⁵ 2011 m. rugsėjo 11-16 d. Beirute vykusio Konvencijos šalių susitikimo metu pateiktoje Konvencijos įgyvendinimo progreso ataskaitoje teigiama, kad šiai dienai jau yra sunaikinta apie 65 mln. antrinių šaudmenų.¹⁸⁶ Tai yra milžiniškas pasiekimas, mąstant apie šį skaičių, kaip apie galimų kasetinių šaudmenų aukų skaičių, tačiau susirūpinimą kelia faktas, kad didžiausi kiekiai sunaikintų kasetinių šaudmenų atsargų yra ekonomiškai išsivysčiusiose valstybėse, tuo tarpu silpniau ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse šie darbai gali užtrukti dėl ribotų finansinių išteklių. Kita vertus, nors kasetinių šaudmenų atsargų naikinimas yra labai svarbus žingsnis į priekį, tačiau civilių apsaugai ir galimos žalos prevencijai dar svarbesnis yra šių ginklų liekanų užterštose teritorijose išvalymas. Jei išsivysčiusiose valstybėse šis procesas vyksta pakankamai sklandžiai ir greitai, tai vargingesnės, labiausiai kasetiniais šaudmenimis užterštos valstybės Pietryčių Azijoje ar Afrikoje susiduriama ne tik su kasetinių šaudmenų liekanų keliamu pavojumi teritorijų valymo metu, tačiau ir su nacionalinių bei

¹⁸⁴ Docherty B. Breaking New Ground The Convention On Cluster Munitions And Evolution Of International Humanitarian Law// http://www.humansecuritygateway.com/documents/HRQ_BreakingNewGroundTheConventionOnClusterMunitionsAndEvolutionOfInternationalHumanitarianLaw.pdf; prisijungimo laikas: 2011-11-15.

¹⁸⁵ Cluster Munition Monitor 2010// <http://www.the-monitor.org/index.php/publications/display?url=cmm/2010/>; prisijungimo laikas: 2011-12-03.

¹⁸⁶ Banning cluster munitions: from political vision to practical action, 2011// <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/statement/cluster-munitions-statement-2011-09-13.htm>; prisijungimo laikas: 2011-11-15.

tarptautinių išteklių trūkumu. Tik su kitų valstybių pagalba ir parama šiems šalims pavyks išsilaisvinti nuo mirtinų karo relikvijų, todėl būtinas ne tik šalių bendradarbiavimas politiniame, diplomatiname lygmenyje, tačiau ir praktiniame Konvencijos įgyvendinime. Konvencijos pasirašymas pats savaime dar negarantuoja kasetinių šaudmenų sunaikinimo ar apsaugos civiliams nuo šio ginklo keliamų pavojų, šalis turi imtis realių praktinių veiksmų, kurie sutaptų su prisiimtais politiniais įsipareigojimais. Nors šiuo metu ir žengiama tinkama linkme, tačiau iki visiško kasetinių šaudmenų sunaikinimo ir išėmimo iš pasaulio rinkos dar toli. Tai patvirtina ir tai, kad tokios šalys kaip JAV, Pakistanas, Iranas, Pietų Korėja, Šiaurės Korėja,¹⁸⁷ kur kasetinių šaudmenų atsargos ir jų panaudojimo tikimybė, manytume, yra pakankamai didelės, vis dar nėra prisijungusios prie šios Konvencijos, taigi vis dar nėra prisiėmusios įsipareigojimų nenaudoti kasetinių šaudmenų bei sunaikinti jų atsargas. Amnesty International pasisakė, kad tikėtina, jog JAV 2009 m. gruodį panaudojo bent vieną sparnuotąją raketą su antriniais šaudmenimis atakai prieš įtariamą al-Qaeda treniruočių stovyklą Jemene. Amnesty International taip pat pasiekė dokumentai, rodantys, kad 2009 m. balandžio mėn. iš Pietų Korėjos į Pakistaną buvo plukdomi inertiniai komponentai 155mm K-130 kasetiniams šaudmenims. Kitas dokumentų rinkinys atskleidžia dar vieną šių komponentų plukdymą iš Pietų Korėjos į Pakistaną 2010 m. vasario mėnesį. Pagal Amnesty International duomenis, abu transportavimus atliko laivai su Jungtinės Karalystės vėliavomis.¹⁸⁸ Nors šie veiksmai greičiausiai buvo atlikti privačių kompanijų, tačiau valstybės, ypač Konvencijos šalys (t.y. Jungtinė Karalystė), yra atsakingos už jų teritorijose veikiančius ar jos jurisdikcijai priklausančius fizinius ir juridinius asmenis bei nevalstybines ginkluotas grupes, jų vykdomą veiklą ir sukeliama žalą, todėl jos turi imtis visų įmanomų priemonių, kad būtų laikomasi šalies prisiimtų įsipareigojimų ir užkirstas kelias THT draudžiamai veiklai. Tai tik keletas viešai žinomų faktų, parodančių, kad tarp politinio sprendimo ir praktinio jo įgyvendinimo yra didelis skirtumas, tad prireiks dar ne vieno dešimtmečio, kad kasetiniai šaudmenys visų valstybių būtų pripažįstami neteisėta kariavimo priemone, jų atsargos ir liekanos sunaikintos, o jų sukelta žala bent iš dalies atitaisyta.

Išanalizavę kasetinių šaudmenų veikimo principą ir jų poveikį, galime daryti išvadą, kad jų naudojimas prieštarauja atskyrimo principui. Visų pirma, atakos metu paskleisti antriniai šaudmenys gali būti paveikti įvairių faktorių ir dėl to nukrypti nuo karinio taikinio, nusileisdami civilių apgyvendintose vietovėse ir sukeldami žalą civiliams, civiliniams objektams. Tai parodo jų, kaip netikslų, nekontroliuojamų ir neatrankinių kariavimo priemonių pobūdį, prieštaraujantį atskyrimo

¹⁸⁷ Convention Status// <http://www.clusterconvention.org/ratifications-and-signatures/>; prisijungimo laikas: 2011-12-08.

¹⁸⁸ Cluster Munition Monitor 2010// <http://www.the-monitor.org/index.php/publications/display?url=cmm/2010/>; prisijungimo laikas: 2011-12-03.

principui. Visų antra, dėl didelės nesprogusių antrinių šaudmenų dalies nusėdusios smėlyje, dirvoje, vandenyje, augmenijoje, pastatuose ir pan. net ir po karo veiksmų pabaigos daugybė civilių, vykdydami savo kasdieninius darbus, tampa kasetinių šaudmenų liekanų aukomis, kadangi nesprogę antriniai šaudmenys veikia neatsirinktinai ir sprogstą tiek nuo civilio, tiek ir nuo kombatanto prisilietimo. Taigi šiuo atžvilgiu atskyrimo principas taip pat pažeidžiamas, kadangi ne tik, kad civiliniai objektai yra užteršiami, tačiau kasetinių šaudmenų liekanos sukelia žalą civiliams ir civiliniams objektams. Tai parodo, kad tiek pats kasetinių šaudmenų naudojimas, tiek ir ilgalaikės žalingos šio ginklo panaudojimo pasekmės prieštarauja atskyrimo principui, veikia neatsirinktinai ir sukelia nereikalingas kančias ir nereikalingą žalą, todėl toks ginklas turi būti laikomas neteisėtu, o jo naudojimas draudžiamas. Nors 2010 m. Konvencija dėl kasetinių šaudmenų ir įtvirtino kasetinių šaudmenų draudimą, šio ginklo atsargų bei liekanų sunaikinimą, paramos kasetinių šaudmenų aukoms suteikimą ir jau yra pasiekta ženkliai teigiamų rezultatų šioje srityje, tačiau tai, kad valstybės, kurios tikėtina turi nemažai šio ginklo atsargų, dar neprisijungė prie Konvencijos ir per paskutiniuosius metus ne tik naudojo, bet ir prekiaavo, transportavo bei perdavė šio ginklo sudėtinę dalį, vis dar kelia susirūpinimą, kaip ir tai, jog labiausiai kasetiniais šaudmenimis užterštose šalyse kasetinių šaudmenų atsargų ir liekanų naikinimo darbai dėl ribotų finansinių ir fizinių išteklių juda lėtai. Kad būtų pasiektas laukiamas rezultatas būtinas visuotinis valstybių pritarimas Konvencijai, valstybių vykdomos politikos ir realių veiksmų jai įgyvendinti suderinimas bei tarpvalstybinis bendradarbiavimas ir parama.

IŠVADOS

1. Atskyrimo principo ginkluotuose konfliktuose taikymui tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose turi lemiamos įtakos, kadangi asmuo, tiesiogiai dalyvaujantis karo veiksmuose tampa teisėtu kariniu taikiniu ir apsauga nuo karo veiksmų keliamų pavojų jam nebetaikoma. Tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose laikomi asmens atliekami veiksmai, kurie yra dalis vienos iš konflikto šalių karo veiksmų ir dėl savo prigimties ar tikslo tikėtina sukels realią žalą prieš karinių pajėgų personalui, įrangai, kariniams objektams arba saugomiems asmenims, objektams. Asmenys, kurie vykdo tokią veiklą praranda civiliams garantuojamą apsaugą ir tampa teisėtais puolimo objektais.

2. Veiksmą pripažįstant tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose atsižvelgiama į žalos masto, tiesioginio priežastinio ryšio tarp atliekamo veiksmo ir kilusios ar kilsiančios žalos ir ryšio su ginkluotu konfliktu bei viena iš konflikto šalių reikalavimus.

3. Tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose laikytini veiksmai, kuriais padaroma žala ar siekiama sukelti žalą karinių pajėgų personalui, jų įrangai ar kariniams objektams, nepaisant priemonių panaudotų tokiai žalai sukelti, veiksmo atlikimo vietos ar laiko, jei tarp veiksmo ir kilusios ar kilsiančios žalos yra tiesioginis priežastinis ryšys, o asmens veiksmas yra skirtas vienai iš kariaujančių šalių palaikyti ir siekiant pakenkti kitai šaliai; kompiuterinių tinklų atakos, jei ją vykdančias asmuo sąmoningai siekia sukelti realią žalą priešingai konflikto šaliai, o tarp jo atliktų veiksmų ir kilusios ar kilsiančios žalos yra tiesioginis priežastinis ryšys; kompiuterinių tinklų panaudojimas, perimant ginklų sistemų, komunikacijos, transporto ar kitų elektroniniu būdu valdomų priemonių kontrolę ir taip sukeliant žalą priešingai konflikto šaliai; taktinė žvalgyba vienos iš konflikto šalių karinių pajėgų pavedimu; ginklų sistemų valdymas ir savanoriškų „žmonių skydų“ panaudojimas, ginant karinius objektus. Tuo tarpu netiesioginiu dalyvavimu laikytini veiksmai, sudarantys materialinį techninį aprūpinimą; kompiuterinių tinklų atakos, kuriomis tiesioginė reali fizinė žala nesukeliama; kompiuterinių tinklų panaudojimas informacijos rinkimui; strateginė žvalgyba; ginklų projektavimas, gaminimas ar transportavimas, jei tai nėra sudėtinė karinės operacijos dalis; ginklų sistemų priežiūra; karinių pajėgų ar grupių narių verbavimas; bendro pobūdžio mokymai ar konsultacijos; priverstinių „žmonių skydų“ bei savanoriškų „žmonių skydų“, ginančių civilinius ar kultūros objektus naudojimas.

4. Veiksmo, pripažįstamo tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, sudėtinės dalys ir tokio veiksmo trukmę nusakantys elementai yra pasiruošimas tokiam veiksmui, išsidėstymas/dislokavimasis bei sugrįžimas iš šio veiksmo atlikimo vietos. Tik konkretus pasiruošimas veiksmui laikomas tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose dalimi, tuo tarpu bendrojo

pasiruošimo metu asmuo ir toliau laikomas saugomu civiliu, atskyrimo principas jo atžvilgiu tebegalioja. Sugrįžus iš kovos vietos, tai yra pabaigus tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose laikomą veiksmą, asmens apsauga nuo karo pavojų turėti būti atstatoma ir jis nebegali būti laikomas teisėtu kariniu taikiniu.

5. Atskyrimo principas ginkluotuose konfliktuose PKSŠ darbuotojų atžvilgiu taikomas atsižvelgiant į šių darbuotojų atliekamas funkcijas ir jiems priskiriamą teisinį statusą. Materialinį techninį aprūpinimą teikiančių kompanijų darbuotojai laikytini civiliais ir jų atžvilgiu taikomas atskyrimo principą bei apsauga nuo karo veiksmų keliamų pavojų, išskyrus atvejus, kai tokių priemonių kaip ginklai, amunicija, sprogmenys, šarvuočiai, karinės kompiuterių programos ir pan. tiekimas ginkluotoms pajėgoms ar grupėms yra konkrečios karinės operacijos sudedamoji dalis.

6. Priskirti visus PKSŠ darbuotojus vienai ginkluoto konflikto dalyvių kategorijai neįmanoma dėl PKSŠ įvairovės ir jų atliekamų funkcijų gausos. Todėl dalis PKSŠ darbuotojų, atitinkančių visus ŽK 4str. 2d. nustatytus reikalavimus, būtų laikomi kombatantais ir dėl to tiesėtais kariniais taikiniai, o likusi dalis - civiliais, tai yra asmenimis saugomais nuo karo veiksmų keliamų pavojų tol, kol jie tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose. Samdinio statuso PKSŠ darbuotojai turėtų išvengti dėl itin mažos tikimybės patenkinti visą keliamų reikalavimų sąrašą.

7. Išanalizavę kasetinių šaudmenų veikimo principą ir jų poveikį, galime daryti išvadą, kad tiek jų naudojimas, tiek ir ilgalaikės žalingos šio ginklo panaudojimo pasekmės prieštarauja atskyrimo principui, kadangi jie veikia netiksliai, nekontroliuojamai, neatsirinktinai, sukelia nereikalingas kančias ir nereikalingą žalą, tad toks ginklas turi būti laikomas neteisėtu, o jo naudojimas draudžiamas.

8. 2010 m. Konvencija dėl kasetinių šaudmenų, įtvirtinusi kasetinių šaudmenų draudimą, šio ginklo atsargų bei liekanų sunaikinimą ir paramos kasetinių šaudmenų aukoms suteikimą, paskatino teigiamus rezultatus kasetinių šaudmenų uždraudimo ir sunaikinimo srityje, tačiau tai, kad valstybės, kurios tikėtina turi nemažai šio ginklo atsargų, dar neprisijungė prie Konvencijos ir per paskutiniuosius metus ne tik naudojo, bet ir prekiavo, transportavo bei perdavė šio ginklo sudėtinės dalis, vis dar kelia susirūpinimą, kaip ir tai, jog labiausiai kasetiniais šaudmenimis užterštose šalyse kasetinių šaudmenų atsargų ir liekanų naikinimo darbai dėl ribotų finansinių ir fizinių išteklių juda lėtai. Kad būtų pasiektas laukiamas rezultatas būtinas visuotinis valstybių pritarimas Konvencijai, valstybių vykdomos politikos ir realių veiksmų jai įgyvendinti suderinimas bei tarpvalstybinis bendradarbiavimas ir parama.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. 1907 Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague// <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/195?OpenDocument>; prisijungimo laikas: 2011-11-21.
2. 1949 m. Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu//Valstybės žinios, 2000, Nr. 63.
3. 1949 m. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais//Valstybės žinios, 2000, Nr.63.
4. 1949 m. Ženevos Konvencijų Papildomas protokolai Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas), 1977// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63-1909.
5. 1949 m. Ženevos Konvencijų Papildomas Protokolas Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II Protokolas), 1977// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63-1909.
6. 1993 m. Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo// Valstybės žinios. 1998, Nr. 35–935.
7. 1997 m. Konvencija dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo ir dėl jų sunaikinimo// Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2160.
8. 1998 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl profesinės karo tarnybos karių, karių savanorių ir aktyviojo rezervo karių, taip pat parengtojo rezervo karių tarnybos apmokėjimo sąlygų// Valstybės žinios. 1998, Nr.104-2873.
9. 2010 m. JT Konvencija dėl kasetinių šaudmenų// Valstybės žinios. 2011, Nr. 16-729.

Specialioji literatūra

10. Boothby W. H. Direct Participation in Hostilities – A Discussion of the ICRC Interpretive Guidance// Journal of International Humanitarian Legal Studies 1 (2010).
11. Bouchie' de Belle S. Chained to cannons or wearing targets on their T-shirts: human shields in international humanitarian law// International Review of the Red Cross. 2008, Nr.90(872).
12. Cameron L. Private military companies and their status under international humanitarian law and its impact on their regulation// International Review of the Red Cross. 2006, Nr. 88(863).
13. Captain Ridlon D. P. Contractors or illegal combatants? The status of armed contractors in Iraq// Air Force Law Review 2008, Volume 62.
14. Dormann K. The legal situation of “unlawful/unprivileged combatants”// International Review of the Red Cross. 2003, Nr.85(849).

15. Faite A Involvement of Private Contractors in Armed Conflict: Implications under International Humanitarian Law// Defence studies. 2004, Nr.(4)2.
16. Gaston E. L. Mercenarism 2.0? The Rise of the Modern Private Security Industry and Its Implications for International Humanitarian Law Enforcement// Harvard International Law Journal. 2008, Nr.(49)1.
17. Geiss R., Siegrist M. Has the armed conflict in Afghanistan affected the rules on the conduct of hostilities?// International Review of the Red Cross. 2011, Nr.93(881).
18. Gillard E. C. Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law// International Review of the Red Cross. 2006, Nr. 88(863).
19. Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in hostilities under International Humanitarian Law Adopted by the Assembly of the International Committee of the Red Cross on 26 February 2009// International Review of the Red Cross. 2008, Nr.90(872).
20. Humanitarian Law Adopted by the Assembly of the International Committee of the Red Cross on 26 February 2009// International Review of the Red Cross. 2008, Nr.90(872).
21. Interview with Andrew Bearpark// International Review of the Red Cross. 2006, Nr. 88(863).
22. Janice E. Thomson Samdiniiai, piratai ir suverenai: Valstybės kūrimas ir eksteritorinė prievarta ankstyvojoje modernioje Europoje// Vilnius: Homo liber, 2006.
23. Meyer M., Garraway Ch. Clearing the fog of war? The ICRC's Interpretive Guidance on Direct participation in hostilities.// Cambridge Journals, International and Comparative Law Quarterly. January 2010, Volume 59.
24. Perrin B. Promoting compliance of private security and military companies with international humanitarian law// International Review of the Red Cross. 2006, Nr.88(863).
25. Scheimer M. Separating private military companies from illegal mercenaries in international law: proposing an international convention for legitimate military and security support that reflects customary international law// The American University International Law Review. 2009, Nr.(24)3.
26. Schreier F., Caparini M. Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies// Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). March 2005, Occasional Paper Nr. 6.
27. Wenger A., Mason J. A. S. The civilianization of armed conflict: trends and implications// International Review of the Red Cross. 2008, Nr.90(872).

Publikacijos internete

28. A Dying Practice. Use of Cluster Munitions by Russia and Georgia in August 2008// http://www.stopclustermunitions.org/wp/wp-content/uploads/2011/02/georgia0409web_0.pdf; prisijungimo laikas: 2011-11-11.
29. Background document (working session II-III): “Constitutive elements of direct participation in hostilities”// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2005-03-background-docs-ii-iii-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-25.
30. Background document: “Draft interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities”// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2006-02-background-doc-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-28.
31. Background document: Direct participation in hostilities under IHL// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-03-background-doc-dph-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-10-18.
32. Background document: Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-02-background-document-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-11.
33. Banning cluster munitions: from political vision to practical action, 2011// <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/statement/cluster-munitions-statement-2011-09-13.htm>; prisijungimo laikas: 2011-11-15.
34. Beutel M. D. Private military companies: their emergence, importance, and a call for global regulation// <http://princess.digitalfreaks.org/thesis/beutelmdthesis.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-25.
35. Boothby B., “And for such time as”: The time dimension to direct participation in hostilities// http://www.law.nyu.edu/ecm_dlv4/groups/public/@nyu_law_website__journals__journal_of_international_law_and_politics/documents/documents/ecm_pro_065933.pdf; prisijungimo laikas: 2011-09-28.
36. Christensen E. R. The Dilemma of Direct Participation in Hostilities// http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1398462; prisijungimo laikas: 2011-08-24.
37. Civilian contractor job// <http://www.civiliancontractorjobs.com/>; prisijungimo laikas: 2011-11-27.
38. Cluster Munition Monitor 2010// <http://www.the-monitor.org/index.php/publications/display?url=cmm/2010/>; prisijungimo laikas: 2011-12-03.

39. Cluster munition victims// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/cluster-munition-victims-factsheet-2010.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-11-21.
40. Cluster munitions contamination// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/cluster-munition-contamination-factsheet.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-12-05.
41. Cluster munitions: what are they and what is the problem?// <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/legal-fact-sheet/cluster-munitions-factsheet-230710.htm>; prisijungimo laikas: 2011-11-21.
42. Colonel Watkin K.W. Combatants, unprivileged belligerents and conflicts in the 21st century// <http://www.hpcrresearch.org/sites/default/files/publications/Session2.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-10-13.
43. Convention on Cluster Munitions// <http://www.scribd.com/doc/21699474/Convention-on-Cluster-Munitions>; prisijungimo laikas: 2011-12-01.
44. Convention Status// <http://www.clusterconvention.org/ratifications-and-signatures/>; prisijungimo laikas: 2011-12-08
45. Direct participation in hostilities: questions & answers// <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/faq/direct-participation-ihl-faq-020609.htm>; prisijungimo laikas: 2011-08-15.
46. Docherty B. Breaking New Ground The Convention On Cluster Munitions And Evolution Of International Humanitarian Law// http://www.humansecuritygateway.com/documents/HRQ_BreakingNewGroundTheConventionOnClusterMunitionsAndEvolutionOfInternationalHumanitarianLaw.pdf; prisijungimo laikas: 2011-11-15.
47. Doswald-Beck L. Private military companies under international humanitarian law// https://lapa.princeton.edu/conferences/military07/restricted/doswald-beck_military07.pdf; prisijungimo laikas: 2011-07-31.
48. Elsea J. K., Schwartz M., Nakamura K. H. Private Security Contractors in Iraq: Background, Legal Status, and Other Issues// <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL32419.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-10-18 .
49. Ending the suffering caused by cluster munitions for all time, 2010// <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/statement/cluster-munition-convention-statement-2010-11-9.htm>; prisijungimo laikas: 2011-11-15.

50. Expert Meeting Report: „Humanitarian, Military, Technical and Legal Challenges of Cluster Munitions“// <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/publication/p0915.htm>; prisijungimo laikas: 2011-12-05.
51. Expert meeting report: Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2003-03-report-dph-2003-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-18.
52. International humanitarian law and the challenges of contemporary armed conflicts// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-867-ihl-challenges.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-15.
53. Lieutenant Colonel Lacey M. O. Cluster Munitions: Wonder Weapon or Humanitarian Horror?// http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/05-2009.pdf; prisijungimo laikas: 2011-12-03.
54. Lyall Rewi Voluntary Human Shields, Direct Participation in Hostilities and the International Humanitarian Law Obligations of States// <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MelbJIL/2008/11.html>; prisijungimo laikas: 2011-09-13.
55. McDonald A. The challenges to international humanitarian law and the principles of distinction and protection from the increased participation of civilians in hostilities// http://www.asser.nl/Default.aspx?site_id=9&level1=13337&level2=13379; prisijungimo laikas: 2011-09-17.
56. Melzer N. Interpretive Guidance on the notion of direct participation in hostilities under IHL// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-05.
57. Overview of the ICRC's Expert Process (2003-2008)// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/overview-of-the-icrcs-expert-process-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-28.
58. Oxford dictionaries// <http://oxforddictionaries.com/definition/fight>; prisijungimo laikas: 2011-11-28.
59. Questionnaire on direct participation in hostilities// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-02-questionnaire-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-05.
60. Saxon D. Direct Participation in Hostilities February 2011 Law of Armed Conflict// <http://www.law.cam.ac.uk/faculty-resources/download/dan-saxon-direct-participation-in-hostilities-february-2011-law-of-armed-conflict/8672/pptx>; prisijungimo laikas: 2011-09-28.

61. Schmitt M. N. Deconstructing direct participation in hostilities: the constitutive elements// http://www.law.nyu.edu/ecm_dlv4/groups/public/@nyu_law_website__journals__journal_of_international_law_and_politics/documents/documents/ecm_pro_065931.pdf; prisijungimo laikas: 2011-09-04.
62. Schmitt M. N. Second Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities Law// <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-06-expert-paper-dph-icrc.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-09-17.
63. Schmitt M. N. The Principle of Distinction and Weapon Systems on the Contemporary Battlefield// <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=57335>; prisijungimo laikas: 2011-12-01.
64. Schmitt M. N. Wired warfare: Computer network attack and *jus in bello*// http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/365_400_schmitt.pdf; prisijungimo laikas: 2011-08-19.
65. Singer P. Outsourcing War// http://www.brookings.edu/articles/2005/0301usdepartmentofdefense_singer.aspx; prisijungimo laikas: 2011-07-28.
66. Singer P. The Regulation of New Warfare// http://www.brookings.edu/opinions/2010/0227_defense_regulations_singer.aspx; prisijungimo laikas: 2011-07-28.
67. States must insist on urgent, effective action against cluster munitions, 2011// <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/interview/2011/cluster-munitions-interview-2011-11-10.htm>; prisijungimo laikas: 2011-11-15.
68. Walther P. The legal status of private contractors under international humanitarian law// <http://www.guardian-gbs.com/Presse/afhandling.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-01.
69. 1949 m. Ženevos konvencijos dėl elgesio su karo belaisviais komentaras// <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/375-590007?OpenDocument>; prisijungimo laikas: 2011-08-01.
70. 1949 m. Ženevos Konvencijų Papildomo protokolo Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas) komentaras// <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/470-750053?OpenDocument>; prisijungimo laikas: 2011-11-30.

ANOTACIJA

Šiame darbe naginėjamas atskyrimo principo taikymas ir užtikrinimas šiuolaikiniuose ginkluotuose konfliktuose. Visų pirma, analizuojama tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose įtaką atskyrimo principo ginkluotuose konfliktuose taikymui ir nagrinėjamos ginkluoto konflikto metu asmenų atliekamų veiksmų grupės bei jų priskyrimas tiesioginiam arba netiesioginiam dalyvavimui karo veiksmuose, taip pat apibrėžiama tokio dalyvavimo karo veiksmuose trukmė. Visų antra, apžvelgiamas atskyrimo principo ginkluotame konflikte taikymas privačių kompanijų darbuotojų atžvilgiu, pagal jų vykdomą veiklą ir teisinį statusą. Galiausiai, nustatomas kasetinių šaudmenų naudojimo ginkluotuose konfliktuose atitikimas atskyrimo principui.

ATSKYRIMO PRINCIPAS GINKLUOTUOSE KONFLIKTUOSE

LINA ŠIMKŪNAITĖ

SANTRAUKA

Atskyrimo principas ginkluotuose konfliktuose yra tarptautinės humanitarinės teisės pagrindas, reikalaujantis, kad konflikto šalys visuomet skirtų civilius gyventojus ir kombatantus, civilinius ir karinius objektus. Tačiau dėl visuotinės privatizacijos padidėjus civilių ir privačių kompanijų, dalyvaujančių ginkluotuose konfliktuose, skaičiui bei nuolat tobulėjant karinėms technologijoms, riba tarp civilių ir kombatantų ėmė nykti. Norėdami pritaikyti atskyrimo principą šiuolaikiniams ginkluotiems konfliktams, šiame darbe, visų pirma, analizavome tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose įtaką šio principo taikymui ir nustatėm, kad asmeniui, tiesiogiai dalyvaujančiam karo veiksmuose, atskyrimo principas nebetaikomas, jis tampa teisėtu kariniu taikiniu ir praranda apsaugą nuo karo veiksmų keliamų pavojų. Tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose siūlėme laikyti veiksmus, atitinkančius žalos masto, tiesioginio priežastinio ryšio tarp atliekamo veiksmo ir kilusios ar kilsiančios žalos ir ryšio su ginkluotu konfliktu bei viena iš konflikto šalių reikalavimus. Visų antra, nagrinėjome atskyrimo principo ginkluotuose konfliktuose taikymą PKSK personalo atžvilgiu. Nustatėme, kad dalis PKSK darbuotojų galėtų būti laikomi kombatantais ir dėl to taptų teisėtais kariniais taikiniai, jiems atskyrimo principas taikomas nebūtų, tačiau kita dalis PKSK turėtų būti laikomi civiliais ir tol, kol jie tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose, jiems būtų taikoma apsauga nuo karo veiksmų keliamų pavojų. Galiausiai, nagrinėjome vienos iš kariavimo priemonių - kasetinių šaudmenų, naudojimo ginkluotuose konfliktuose atitikimą atskyrimo principui. Nustatėme, kad tokia kariavimo priemonė veikia netiksliai, nekontroliuojamai, neatsirinktinai, sukelia nereikalingą žalą bei kančias ir todėl prieštarauja atskyrimo principui.

Raktiniai žodžiai: atskyrimo principas ginkluotuose konfliktuose, tarptautinė humanitarinė teisė, tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose, privačios karinės ir saugumo kompanijos, kombatantai, civiliai, samdiniai, kasetiniai šaudmenys, antriniai šaudmenys.

ANNOTATION

The application and enforcement of the principle of distinction in modern armed conflicts were analysed in this paper. First of all, an influence of direct participation in hostilities to the application of the principle of distinction was studied as well as groups of activities carried out by persons in armed conflicts by adding them either to the group of direct participation or to the group of indirect participation in hostilities. The time of taking direct participation in hostilities was also determined in this paper. Secondly, according to the functions and legal status of the personnel of private military and security companies in armed conflicts the application of the principle of distinction was analysed. Finally, the use of cluster munitions in armed conflicts was also examined in accordance with the principle of distinction.

THE PRINCIPLE OF DISTINCTION IN ARMED CONFLICTS

LINA ŠIMKŪNAITĖ

SUMMARY

The principle of distinction in armed conflicts is the corner stone of international humanitarian law, requiring that the Parties to the conflict would at all times distinguish between the civilian population and combatants and between civilian objects and military objectives. But because of the increased number of civilians and private companies participating in armed conflicts due to the global privatisation and permanent technological improvement of military equipment, the line between civilians and combatants begin to blur. In order to apply the principle of distinction to modern armed conflicts, firstly, we analysed an influence of direct participation in hostilities to the application of the principle of distinction and determined that for person who directly participates in armed conflicts the principle of distinction is no longer applicable and this person becomes a legal military target with no general protection against dangers arising from military operations. An act which is considered to be direct participation in hostilities should meet the requirements of threshold of harm, direct causation and belligerent nexus. Secondly, we studied the application of the principle of distinction to the personnel of private military and security companies in armed conflicts and determined that part of this personnel might be considered combatants and because of that become lawful military targets to whom the principle of distinction is no longer applicable. The other part of personnel should be considered as civilians and as long as they are not directly participating in hostilities the general protection against dangers arising from military operations would be granted for them. Finally, we also analysed the use of cluster munitions in armed conflicts in accordance with the principle of distinction. We determined that this weapon is inaccurate, indiscriminate, cause superfluous injury or unnecessary suffering and objects to the principle of distinction in armed conflicts.

Key words: the principle of distinction in armed conflicts, international humanitarian law, direct participation in hostilities, private military and security companies, combatants, civilians, mercenaries, cluster munitions, submunitions.